

glasul
BUCOVINEI

CERNAUȚI

BUCUREȘTI

1 / 1994

FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Revistă digitalizată gratuit de Asociația Rădăuțiul Civic, pentru păstrarea memoriei Bucovinei și pentru ca tot efortul oamenilor de cultură din Bucovina să fie accesibil și generațiilor de astăzi.

www.radautiulcivic.ro

Mai 2020

Fundația Culturală Română

GLASUL BUCOVINEI
REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

1994. Nr. 1

Redactor șef ALEXANDRINA CERNOV

COLEGIUL DE REDACȚIE: prof. dr. Petru Ciobanu (Brașov), prof. dr. Mihai Iordachi (Suceava), prof. dr. Ștefan Munteanu (Timișoara), prof. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași), acad. Vladimir Trebici (București), prof. dr. D. Vatamaniuc (București).

REDACȚIA : prof. dr. Alexandrina Cernov, Ștefan Hostiuc, Ilie Luceac, Vasile Tărățeanu (redactor șef adjunct).

SUMAR

Alexandrina Cernov, „Glasul Bucovinei“ la început de drum 3

Bucovina – procese istorice și sociale

N. Petrescu, Istoria dramatică a monumentului Unirii de la Cernăuți 6

George Ciorănescu, Un moment din istoria Bucovinei 15

Ion Popescu, Partea românofonă a regiunii Cernăuți și zonele ei
sociolingvistice 21

Constantin Olaru, Urmele românismului în unele localități din nordul
Bucovinei 28

Gheorghe Gorda, Demagogia: armă a dezmoștenirii băștinașilor 37

Partidele istorice din Bucovina 41

Personalități istorice și culturale bucovinene

Mircea Lutic, Ierarhi ai Bucovinei. O făclie a credinței și etnicității românești 47

Ilie Luceac, Un pictor bucovinean. Epaminonda Bucevski 53

Critică și istorie literară

Mircea Diaconu, Iulian Vesper 66

Ștefan Hostiuc, Arcadie Suceveanu: Zborul din crisalida oglinzii sau jocul
paradigmatic al scriiturii 69

Poezie. Proză.

V. Tărățeanu, Poezie pentru copii 77

Artă. Folclor. Etnografie.

Grigore Bostan, Teatrul popular din spațiul carpato-nistrean. Substrat autohton și
elemente suprapuse 84

Din colecția lui V. Zmoșu 91

Din colecția lui D. Tochiță 96

Magdalena Morar, Rugă către Cel de Sus 100

Arhiva Bucovinei

D. Olaru, Scrisori către Ion Iancu Nistor 102

Restituiri

C. Loghin, Cernăuții sub stăpânirea moldovenească 113

Conferințe și Recenzii

Alexandrina Cernov, Reîntoarcere asupra istoriei Bucovinei 116

Mihai Lazăr, O carte de referință istorică. (M. Iacobescu. **Din istoria Bucovinei**) . . 120

„Glasul Bucovinei“ – la început de drum

Alexandrina Cernov

Azi, ca și ieri, dar poate chiar mai mult ca oricând, ne preocupă istoria Bucovinei, perspectiva ei. Stăpâniți de sentimentul haosului total ce domnește în noi și în afara noastră, de procesul anevoios de redresare economică, care este mai mult o dorință de a-l considera proces progresiv, decât o realizare evidentă a lui, acestea și multe altele ne obligă să ne oprim și să ne gândim la ceea ce am fost și suntem, la ceea ce e necesar și ceea ce e inutil, la adevăratele valori umane care să mențină și să consolideze tot ce, într-un cuvânt, numim ideal. Dar, mai întâi, se profilează necesitatea de a recupera adevărul istoric, de a revalorifica istoria culturii românești pe acest picior de plai mioritic și de a continua tradițiile ei, care ne îndeamnă tot mai mult să întemeiem un „punct de convergență“ pentru toți acei, ce cuprinși fiind de dorința de a menține vie flacăra, ce mai arde în inimile noastre, se vor dedica muncii, oricât de modest ar fi prinosul lor.

„Umbrele mari, scria Nicolae Iorga în una din conferințele sale, nu pot prinde viață, un moment, decât din viața pe care noi am fi dăruit-o pentru scopurile lor; prin viața pe care o dăm de la noi. Altfel cununile noastre de flori artificiale, retorica noastră de zile mari, în contradicție absolută cu viața pe care o duc cei mai mulți dintre aceia cari aștern asemenea stâlپări înaintea umbrelor trecutului, toate acestea nu le pot încălzi pe ele, și nu ne pot folosi nouă. E a-și bate joc de aniversările noastre naționale, dacă aceste aniversări nu înseamnă două lucruri: un certificat de muncă pentru trecut și un solemn angajament de muncă pentru viitor“ (N. Iorga. *Conferințe*, Buc., 1987, p. 34).

Se consideră că țările mici au culturi limitate prin spațiu și limbă, că lumea contemporană, cuprinsă de un torent de mari valori și evenimente scrise și trăite, nu mai are timp să le cunoască. Dar dacă ar fi să numim Bucovina țară, precum și fusese numită – Țara de Sus, ea nu s-ar încadra în acest stereotip. Destinul neobișnuit al istoriei și culturii ei a lărgit acest spațiu, călăuzindu-i pe fiii ei spre o cultură europeană vastă, spre marile universități ale lumii.

Istoria Bucovinei, ca un colț de țară, cu destinul ei specific, începe cu 330 de ani în urmă – la 1774, când trupele imperiale austriece au ocupat nordul Moldovei, numit ulterior Bucovina. Până la această dată istoria ei nu se deosebește cu nimic de istoria Țării Moldovei.

Situația istorică a Bucovinei, de la 1774 și până astăzi a fost următoarea:

1. 1359-1774 (415 ani) face parte din Moldova;
2. 1775-1918 (143 ani) Bucovina s-a aflat sub stăpânirea Austriei habsburgice;

3. 1918-1940 și 1941-1944 (aproape 25 de ani) Bucovina este parte componentă a statului român;

4. 1940-1941 și 1944-1991 (aproape 48 de ani) nordul Bucovinei este încorporat Uniunii Sovietice;

5. 1991 – nordul Bucovinei (regiunea Cernăuți care include și ținutul Herței și fostul județ Hotin) face parte din Ucraina, ca și sudul Basarabiei, înglobat în regiunea Odessa.

Se vorbește mult în ultima perioadă despre mentalitatea bucovineană specifică, marcată prin toleranță și respect deosebit între reprezentanții diferitelor naționalități, mentalitate creată în urma unei politici naționale, susținute de Imperiul Austro-Ungar, idee la care istoricul bucovinean a reacționat cu tot temperamentul său: „Bucovina, a scris Ion Nistor în articolul *Homo bucovinensis* publicat în *Glăsuțul Bucovinei* (11 dec. 1918), a fost și a rămas o țară românească, atât prin tradițiile ei istorice cât și prin caracterul ei etnografic, faptul acesta, indiscutabil, a fost totdeauna ca un goz în ochii foștilor guvernanți și pentru aceea ei au căutat chip și fel de a șterge urmele trecutului și de a înnăduși conștiința națională la populația băștinașă. În năzuința aceasta fostul regim a găsit sprijin și la concetățenii noștri de altă limbă și lege care, venind din alte părți la noi, aveau un vădit interes de a sprijini o doctrină, care tindea să ștergă deosebirea între străini și băștinași. Cum unii din aceștia n-aveau patrie, iar alții o aveau în altă parte, ei începură să propovăduiască doctrina «Bucovinismului» (Buowinaethum) așa de favorită guvernului de la Viena și celui de la Cernăuți. Conform principiilor acestei doctrine, toate neamurile din Bucovina și în special românii, trebuiau să se desfacă de convingerile lor naționale, să rupă orice legătură cu naționalii lor de peste hotare, să-și abandoneze limba și să uite de latinile și obiceiurile lor strămoșești pentru a se contopi cu celelalte neamuri și, într-o specie exotică bucovineană, cu limba de conversație germană. Și era sprijinită această doctrină de întreg aparatul administrativ și de școală, de la universitate până la școala primară...”

De la această afirmație a lui Ion Nistor, făcută în 1918, și până astăzi s-a scurs aproape un secol. Românii bucovineni au rezistat impunerii unui nou tip uman, deosebit de cel austriac – „Homo sovieticus” cu limba de conversație rusă, nu mai puțin exotic, promovat de data aceasta de regimul totalitar sovietic pentru toate popoarele fostei Uniuni Sovietice.

Astăzi o nouă explozie naționalistă amenință cu o nouă forță anihilarea a tot ceea ce este istorie, cultură și tradiție națională, dacă acestea nu sunt, desigur, ucrainene. „Naționaliștii ucraineni, citim în articolul de program a lui Roman Covali (*Ceas*, 2 iulie 1993), reies din concepția relațiilor interetnice, care consolidează exclusivitatea intereselor ucrainene. Interesul oricărei nații intră în contradicție cu interesele altor națiuni, în primul rând, a celor vecine. A încheia acorduri temporare de colaborare se recomandă numai cu acele națiuni, cu care nu au frontiere comune, și, prin urmare, conflicte teritoriale...”

Sinceritatea cu care se expune în acest program dorința de „a distruge” și „a domina” depășește cu mult formula diplomatică de „homo bucovinensis” sau chiar și cea de „homo sovieticus”. Citim în continuare: „Concepția naționalismului ucrainean contemporan corespunde cuvintelor cazacilor lui Ostrianin: «Când pământul nostru se va curăți (de alte naționalități, care după concepția lor trebuiesc asimilate, distruse), atunci vom domina!».

Să ne curățim asimilând sau distrugând.

Când vom sta tare pe pământul nostru, atunci să privim sever și la alte pământuri – dacă nu se încalcă acolo drepturile ucrainenilor“.

E trist și deprimant. Să sperăm că nu vor birui aceste deziderate.

Astăzi conștiința apartenenței naționale a românilor bucovineni este pusă din nou la grea încercare. Reaparitia detașamentelor de cazaci cu hatmanii lor, ca mod de afirmare și puritate etnică ucraineană, tendințele naționale șovine ale multor partide ne readuc acum, la sfârșit de secol, la o nouă formă de rezistență morală și etnică – cea a rezistenței prin limbă și cultură, tradiții naționale și istorice, prin memoria trează a conștiinței de neam.

Revista de față va fi o publicație de cultură și se va numi „Glasul Bucovinei“. Își propune, în primul rând, recuperarea adevărului istoric: cronologia istorică și politică, activitatea partidelor politice, mărturiile istorice, aspecte de viață spirituală religioasă, dicționare bibliografice, portretele reprezentanților științei și culturii românești din Bucovina, memorialistică, demografie, creație literară, artă, etnografie și folclor.

„Glasul Bucovinei“ nu este o denumire nouă pentru noi. Un ziar cu această denumire a fost fondat în 1918 la Cernăuți de către profesorul Sextil Pușcariu și înființat întru susținerea românismului. În unul din articolele de program ale ziarului citim: „Conștiinți de răspunderea ce o ia asupra sa cel ce are chemarea și putința de a forma opinia publică, grija noastră de căpetenie va fi să ne ținem la înălțimea unei prese cinstite. Vom căuta să ne păstrăm independența în orice condițiuni, sprijinind fără a face cult de persoane, pe cei ce vom avea convingerea că merită ajutorul nostru, care nu se va degrada, însă, niciodată la nedemne laude de reclamă“ („Glasul Bucovinei“, 13 ian. 1919).

După un an de activitate, profesorul Sextil Pușcariu, în articolul de fond consacrat presei afirmă: „Oameni ai condeiului, profesori în cea mai mare parte, deprinși deci de a ne așterne gândurile într-o formă îngrijită și obicinuiți de a turna zi de zi adevărul în sufletele primitive ale ascultătorilor noștri, am crezut că nu putem sluji mai bine cauza românească, decât lărgind cercul nostru de activitate și păstrând ca răspânditori ai unui ideal în școala mare, pe băncile căreia stă publicul doritor de orientare.“

Românii din Bucovina, aidoma fașilor și stejărilor din Codrii Cosminului, au rădăcini împlântate în adâncul secolelor. Mărturie – valorile culturale pe care atâta amar de vreme nici nu aveam dreptul a le cunoaște. E datoria generației noastre de a le recupera pentru urmașii noștri.

Vor formula răspunsuri, dar și întrebări. Vom fi gata să polemizăm.

ISTORIA DRAMATICĂ A MONUMENTULUI UNIRII DE LA CERNĂUȚI

N. Petrescu

Cu ocazia inaugurării Monumentului Unirii de la Cernăuți la 11 noiembrie 1924, Înalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul Bucovinei amintea că în rugăciunea de sfințire a monumentului s-a spus: „Domnul a dat poruncă să se puie piatră ca să se știe ce s-a întâmplat în trecut”¹. Această poruncă a fost cunoscută strămoșilor noștri numai că ei nu prea au avut răgazul și nici mijloacele să o aplice prea des.

În 1848 pe câmpia de lângă Blaj s-a ridicat o „Piatră a Libertății” ca o întruchipare a luptelor și suferințelor seculare ale românilor dar pe care puterea asupritoare a aruncat-o cu dinamita în aer pentru ca românii nici acest modest semn al dorinței lor arzătoare și statornice să nu-l mai aibă.

Bucureștenii au dezvelit în 1874 statuia lui Mihai Viteazul ca simbol de veacuri al luptei în vederea înfăptuirii unității naționale despre care Nicolae Iorga scria „De la 1600 nici un român n-a mai putut gândi unirea fără uriașa lui personalitate, fără paloșul sau securea lui ridicată spre cerul dreptății, fără chipul lui, de curată și desăvârșită poezie tragică”².

Un an mai târziu la Iași Consiliul Comunal a inaugurat bustul lui Grigore al III-lea Ghica pe locul unde fusese asasinat la 1 octombrie 1777, Piața Beilicului sau „dricul târgului” de altădată³. Bustul a fost lucrat de Karl Storck și dăruit de Domnitorul Carol I pentru pioasa și îndurerata procesiune în amintirea celui care căzuse deoarece protestase vehement contra răpirii Bucovinei. Ceremonia a avut și scopul de a contracara serbarea de la Cernăuți consacrată centenarului încorporării Bucovinei la Austria. Gestul Domnitorului de a dăruia bustul voievodului martir „vădea, după cum

arăta regele Ferdinand la Cernăuți în 1924, gândul său intim în aspirațiuni ale României, despre care vorbește în testamentul său⁴.

Cu prilejul centenarului anexării, Curtea de la Viena a ridicat la Cernăuți un grup statuar considerat de români „monumentul fățărniciei“ deoarece pe plancardele lui era scris în nemțește, rutenește și românește, cea mai sfidătoare ipocrizie cu care stăpânirea de atunci ascundea răpirea Bucovinei „În amintirea unirii Bucovinei cu Austria“⁵. Basorelieful ce înconjură gâtul soclului reprezenta Bucovina în chip de copilă, alergând voioasă cu flori în brațele împărătesei, care trona pe jeț având la spate pe cancelarul ei. Copila era urmată de cele nouă muze inspiratoare a așa-zisei uniri de bunăvoie. Împărăteasa era Maria Theresza „muierea desfrântă“, cum o caracteriza Mihai Eminescu iar cancelarul-Kaunitz⁶.

Românii din Bucovina nu au putut ridica sub stăpânirea austriacă monumente publice, dar au păstrat cu sfințenie prin mari sacrificii mănăstirile și bisericile.

După războiul pentru întregirea neamului în semn de recunoștință pentru eroii prin a căror jertfă s-a realizat Idealul național s-au ridicat numeroase monumente.

După 1918 pentru ridicarea la Cernăuți a unui monument dedicat Unirii Bucovinei cu patria mamă s-a constituit un comitet de inițiativă sub președenția principelui Carol și având ca membri pe Ion Nistor, reputat istoric, rector al Universității din Cernăuți și ministru al Bucovinei, generalul Ludovic Mircescu, Comandan-

tu Diviziei a VIII-a cu garnizoana la Cernăuți și doctorul Ion Jianu⁷. Comitetul a inițiat un concurs public în 1921, ce a fost însă casat, ținându-se altul după două amânări⁸. Rezultatele au fost comunicate în vara anului 1922. Concursul a fost câștigat de proiectul sculptorului Teodor Burcă și arhitectului Victor Ștefănescu și el urma să fie realizat după refacerea machetei în spiritul observațiilor făcute de membrii juriului⁹. La concurs participase cu un proiect și sculptorul Spiridon Georgescu secondat de arhitectul Iorgu Ciortan. Din cele peste 20 de machete câte cuprindea acest proiect

juriul a reținut-o pe aceea care reprezenta bourul stivind pajura bicefală austriacă. Cuvântul hotărâtor în alegerea acestei machete l-a avut principele Carol care recomandase Juriului ca „acest fragment, adică bourul, oricare s-ar alege din machete, să nu lipsească!”¹⁰. Știind că monumentul va trebui așezat în centrul unei piețe largi, Piața Unirii, în care se afla și Primăria orașului Cernăuți cât și clădirea devenită istorică a Societății pentru cultura și Literatura Română în Bucovina unde s-a ținut, la 27 octombrie 1918, Adunarea Națională a Românilor devenită constituanta Bucovinei, și ținând cont de necesitatea standardizării înălțimilor pentru centrul orașelor, ambele proiecte au fost gândite la mari dimensiuni din care cauză sculptorii și-au asociat și arhitecții respectivi.

Proiectul ansamblului a fost conceput de Teodor Burcă în formă de esplanadă având în mijloc un pedestal pe care se afla simbolul alegoric al unirii, o tânără reprezentând Bucovina, sărutând drapelul purtat cu avânt de un soldat ce întruchipa armata română eliberatoare. Pe fața pedestalului se afla o placă având inscripția ce consemna evenimentul.

În dreapta și în stânga doi vulturi heraldici stăteau de straajă. Pe latura stângă a esplanadei se afla un basorelief reprezentând pe Dragoș Vodă în luptă cu bourul, apoi medalionul lui Grigore al III-lea Ghica și scena uciderii lui. Pe aripa dreaptă erau înfățișate scene din luptele de la Mărăști și Mărășești iar în medalion regele Ferdinand. Capetele esplanadei se închideau în față prin două pedestale mai mici împodobite cu embleme militare în bronz. În spatele grupului reprezentând alegoric unirea a fost amplasat bourul stivind pajura cu două capete¹¹.

Monumentul a fost executat în întregime din piatră de vară, plăcile cu inscripții în marmoră albă, iar ornamentica precum și partea sculpturală în bronz patinat. Lucrările de turnătorie au fost executate la firma Rășcanu iar cele de pietrărie la Antrepriza Biazini, ambele din Capitală¹².

Inaugurarea monumentului, la 11 noiembrie 1924, a constituit un eveniment național, la festivități participând suveranii României Mari, principele moștenitor, primul ministru și alți membri ai guvernului, înaltul cler și ofițeri superiori de la cei din Comandamentul suprem al armatei până la cei din garnizoana Cernăuți¹³.

Solemnitatea a avut loc în Piața Unirii unde s-a ridicat tribuna regală. După ce un cor a intonat un imn ocazional a avut loc o scurtă slujbă religioasă oficiată de către mitropoliți „înconjurați de înaltul cler“. Mitropolitul Bucovinei, Nicolae Cotlarciuc, în cuvântarea sa, a subliniat că „populația recunoscătoare a ridicat monumentul spre a vorbi despre mărețele fapte ale Regelui Ferdinand, ale prea glorioasei Doamne și a vitezei armate române“¹⁴.

Urmând la tribună, Ion Nistor a făcut o admirabilă retrospectivă a vicisitudinilor prin care a trecut Bucovina arătând că forța cu care s-a tras „brazda de hotar în largul moșiei străbune nu a putut înăbuși și nici sfâșia sufletul unui neam, care este unul și nedespărțit“¹⁵.

Generalul Ludovic Mircescu, în numele Comitetului de inițiativă și de execuție, a predat monumentul primarului orașului Cernăuți. Prin scurtul său discurs¹⁶ a arătat că alegerea zilei de 11 noiembrie nu este întâmplătoare deoarece la aceeași dată, dar în 1918, Divizia a VIII-a sub comanda generalului Iacob Zadik, din dispoziția guvernului român, aflat la Iași, care a hotărât la cererea Consiliului Național Român să ia Bucovina sub protecția sa, intra în Cernăuți spre a asigura viața și liniștea locuitorilor.

Primarul orașului Cernăuți, Nicu Flondor, adresându-se asistenței, a făgăduit solemn că primăria luând sub ocrotirea sa monumentul ridicat prin contribuțiile tuturor cetățenilor din Bucovina îl va păstra ca pe un scump odor și-l va îngriji cu toată dragostea patriotică¹⁷. Doctorul Ion Jianu, medic al armatei române în timpul Războiului întregirii neamului și membru al comitetului de inițiativă și execuție a monumentului, după ce a prezentat istoricul „monumentului fățarniciei“, cel ridicat la centenarul anexării Bucovinei de către Austria, a insistat asupra profundelor semnificații ale celui la a cărui inaugurare participa. „Basoreliefurile acestui grandios monument, arăta vorbitoarul, reprezintă realități din epopeea națională... momente eroice din războiul dezrobirii fraților“¹⁸.

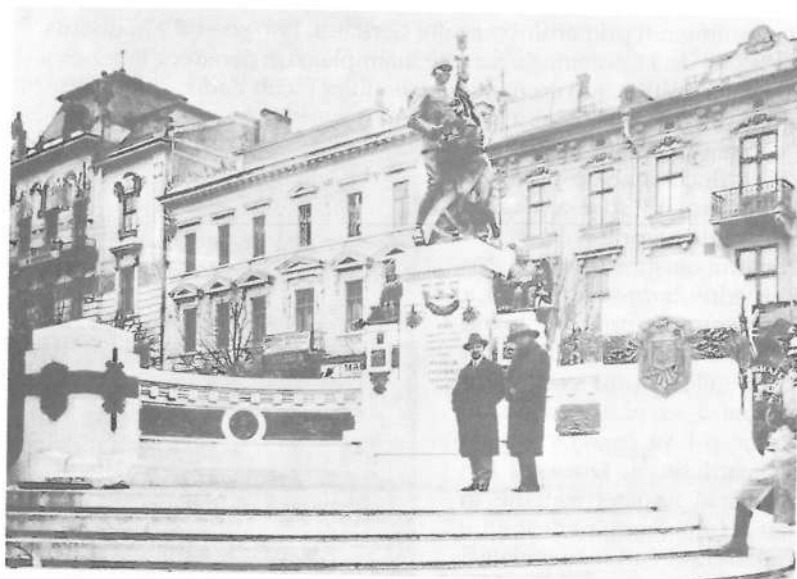
Încheind seria cuvântărilor, Regele Ferdinand a evocat meritele țăranilor bucovineni și ale conducătorilor lor care, înfruntând numeroase greutăți, au reușit să-și păstreze conștiința națională. „Țara Moldovei – spunea Suveranul României Mari – a fost greu încercată prin pierderea unui ținut așa de bogat, locuit de o mândră și

vrednică țărănime, care prin toate vicisitudinile vremurilor a rămas și astăzi temeiul etnic în această parte a țării. Neclintita statornicie a românului i-a fost scut apărător, iar credința în Dumnezeu propăvăduită de un cler însuflețit de conștiința națională, precum și munca înțeleaptă a frunțașilor și a cărturarilor de seamă ai neamului, i-au ținut trează în inimă nădejdea ca până în cele din urmă sfânta dreptate va ieși biruitoare¹⁹

După ce suveranii au semnat „URICUL FUNDAȚIUNII PENTRU MONUMENTUL UNIRII DIN CERNĂUȚI” a urmat defilarea cortegiului. Au trecut pe rând:

1. Cercetașii: toate cohortele de băieți și fete din Bucovina;
2. Societatea Uniunii foștilor voluntari legionari bucovineni;
3. Societatea de arcași;
4. Orașul Cernăuți;
5. Județele Bucovinei în frunte cu prefectii lor;
6. Asociația generală a invalizilor de război cu filialele din Bucovina și Iași.

Defilarea trupelor din garnizoana Cernăuți, având în ariergardă călăreții Regimentului 11 Roșiori, a încheiat parada, regele felicitând comandamentul Diviziei a VIII-a pentru frumoasa ținută a militarilor.

După un dejun oferit la palatul metropolitan, suveranul și suita sa au mers la Cimitirul Ostașilor căzuți pentru întregirea neamului unde a fost dezvelit Monumentul eroilor²⁰.

Seara, la Teatrul Național, a avut loc un festival cu următorul program²¹:

1. „Imnul regal” executat de corul Societății Muzicale „Armonia” cu concursul profesorilor conservatorului din localitate și al orchestrelor regimentelor 3 grăniceri și 10 jandarmi.

2. „Legenda Coroanei”, poem dramatic de Mircea Rădulescu, reprezentat de o echipă a Teatrului Național din București, cu concursul armatei și al mai multor domni și domnișoare din localitate;

3. Imn festiv de Alexandru Zira, Directorul Conservatorului din Cernăuți.

Cu ocazia cinei care a urmat la cercul Militar din localitate, regele Ferdinand, arătând că în urma vizitei de la Alba Iulia luase șefia unui regiment de ardeleni și nevrând să rămână Bucovina mai prejos, a hotărât să preia și șefia Batalionului 11 Vânători de munte din cadrul Regimentului 8 Vânători căruia i-a dat numele lui Grigore al III-lea Ghica²².

În discursul de la inaugurarea Monumentului, Ion Nistor spunea: „Bronzul nepieritor și rece îmbrățișează și reține aceste gesturi simbolice, vestind generațiilor viitoare, sfârșitul unei robii, ispășirea unei crime, împlinirea unui vis și biruința unei cauze”²³. Nu peste mult timp, în vara anului 1940, în urma notelor ultimative sovietice, visul avea să se spulbere ca urmare a unei noi crime asupra Bucovinei, jumătatea sa de nord intrând din nou în robie, de data aceasta sub cea sovietică.

Dacă autoritățile române de la Cernăuți au luat din centru Monumentul Austriei ridicat în 1875 iar din grădina Arboroasa bustul în bronz al împărătesei austriece Elisabeta și le-au dus la muzeu²⁴, Monumentul Unirii ridicat în 1924 a fost sortit distrugerii. „Bronzul nepieritor” s-a dovedit prea slab sub oțelul tancurilor sovietice îndreptate spre monument chiar din primele zile ale ocupației.

La 14 august 1941 administrația românească reîntoarsă la Cernăuți a găsit din Complexul Monumentului Unirii numai soldatul cu drapelul și tânăra simbolizând Bucovina. La scurt timp acest fragment al monumentului a fost reasezat în Piața Unirii pe vechiul amplasament. După ocuparea orașului de trupele sovietice, la 25 martie 1944, monumentul a fost din nou demolat și în locul lui așezat „omnipotentul” Lenin. În 1992 administrația ucraineană a orașului a renunțat la simbolul comunismului, piața fiind azi fără monument.

Întâmplarea a făcut ca sculptorul Spiridon Georgescu să păstreze, în atelierul său din București, strada Acvila nr. 39, macheta bourului, deși comitetul de inițiativă o revendicase odată cu achiziționarea originalului în urma concursului²⁵.

Macheta bourului păstrează semnătura artistului și este o copie fidelă a originalului, care a fost integrat în ansamblul Monumentului Unirii inaugurat la Cernăuți în 11 noiembrie 1924. Identitatea între machetă și original este atestată și de generalul Ludovic Mircescu, membru al juriului pentru concurs, în scrisoarea din 15 august 1922 adresată sculptorului Spiridon Georgescu.

În proiectul său, bourul strivind vulturul hab sburgic era integrat unui ansamblu conceput în două registre²⁶. Cel de la bază conținea elemente de arhitectură moldovenească, partea de sus urmând să fie decorată cu basoreliefuli inspirate din evenimentele istorice: intrarea trupelor române în Cernăuți, răpirea Bucovinei, asasinarea lui Grigore al III-lea Ghica. Grupul sculptural de sus reprezenta România care ținea la pieptul său Bucovina. România era prezentată victorioasă cu brațul drept ridicat – ținând spada în formă de cruce ca semn al credinței. Deasupra grupului ce reprezenta unirea urma să fie sugerată umbra lui Ștefan cel Mare ca un semn de

binecuvântare. În părțile laterale erau doi soldați unul care suna din goarnă victoria, celălalt în atitudinea fermă, sub deviza „Pe aici nu se trece!“.

Deoarece fostul atelier al lui Spiridon Georgescu, în care lucrase o viață, avea să fie supus demolării, ca întregul cartier „Uranus“, urmașii săi au donat, în anul 1984, mai multe din machetele lucrărilor sale Muzeului Național de Istorie²⁷. Studiindu-le, am ajuns la concluzia că macheta reprezentând bourul strivind vulturul, lucrată în ghips patinat cu L= 2, 20 m și l= 1, 70 m, ca și alte două basoreliefuri, au făcut parte din proiectul ansamblului pentru concurs. Unul reprezintă un înalt demnitar otoman

Stimate Domnule Georgescu

*Mă-primere a căpunde
scrierilor Stale pentru a le pune
la curent cu realitatea. -
Colegul Stale St. Anca mi-a
dăruit o scrisoare în care era
amintită că a refăcut macheta
cu spiritul celor arătate de
membrii juriului care au
ales macheta D-ului combinată
cu zăbrețul din macheta
prezintă de d-vo. - În
vederea că d-vo. are în mormânt,
cu arătarea condițiilor și posibilită
a decorații, vă rog să mi se
poardă un exemplar și am
trebuie la domnul referent. -
Pentru că acesta are o
destinație care salutar. -*

Ștefan Ursulescu

Constanța 11/8/22

rândul și să o înrădăcinăm în deprinderile noastre și ale copiilor noștri, căci exemplele mai adese amintite hrănesc sufletul și hrănesc bunii cetățeni²⁹.

Urmând acest îndemn vechi de peste un veac cât și dorința unor membri ai „Societății pentru cultura și literatura Română în Bucovina“ restauratorii laboratorului de ceramică al Muzeului Național de Istorie a României, sprijiniți de un sculptor

în momentul când se pregătea să semneze în fața unei asistențe numeroase, un document. Scena poate îl reprezintă pe Reis Effendi, ministrul de externe, alături de Ismail Raif Bey, Costache Moruzi, dragoman al Porții și pe Thugut, ambasadorul Vienei la Constantinopol, cavalerul de St. Priest, ambasadorul Franței ori pe Zegelin, reprezentantul Prusiei²⁸. Neavând nici o însemnare despre documentarea folosită de sculptor, este greu de precizat dacă a vrut să reprezinte semnarea convenției din 25 aprilie/7 mai 1775 sau a aceleași din 2 iulie 1776.

Cealaltă machetă înfățișează uciderea domnitorului Grigore al III-lea Ghica, sculptorul imaginându-și momentul în care, din porunca lui Ahmed Capugiul, un otoman înfige iataganul în pieptul voievodului.

Apropiindu-ne de această machetă, ne-am amintit îndemnul lui Nicolae Gane la dezvelirea monumentului lui Ghica Vodă la Iași pe 1 octombrie 1875: „Această serbare de doliu a țării să o repetăm și în anul viitor și în toți anii de-a

inimos, Doru Drăgușin, au reasamblat macheta bourului. Aceasta, împreună cu cele două basoreliefuli amintite mai sus, cu fotografiile și documentele legate de realizarea și inaugurarea monumentului, s-au constituit în Expoziția „Un simbol al Marii Uniri monumentul inaugurat în Cernăuți la 11 noiembrie 1924” și care a fost vernisată la Muzeul Național de Istorie a României în cinstea aniversării a 75 de ani de la 1 Decembrie 1918.

Răpirea Bucovinei de Imperiul Habsburgic a fost considerată de poetul nostru național „de-a pururi o durere pentru noi”.

Din nefericire aprecierea sa este actuală dacă ne gândim la situația dramatică a românilor din Regiunea Cernăuți aflați din nou sub stăpânire străină.

1. „Monitorul Oficial”, partea I din 16 noiembrie 1924, p. 12607.
2. Nicolae Iorga, *Note despre unirea românească*, „RI”, 1920, p. 20.
3. Constantin-Liviu Rusu, *Bustul lui Grigore Ghica-Vodă (Grigore al III-lea Ghica al Moldovei între anii 1764-1767 și 1774-1777)* în „Dacia Literară” (serie nouă), nr. 10 (3/1993), p. 26.
4. „Monitorul Oficial” din 16 noiembrie 1924, p.12610.
5. Ibidem.
6. Ibidem.
7. *Scrisoarea generalului Ludovic Mircescu către Spiridon Georgescu*, Cernăuți, 15 august 1922.
8. Însemnare de Spiridon Georgescu, document nedatat aflat în posesia urmașilor.
9. *Monumentul Bucovinei* de L.I. în „Universul” din 24 august 1922, p. 1.
10. Doc. cit.
11. „Inaugurarea Monumentului Unirii Bucovinei”, în „Ilustrațiunea”, an. XIII, nr. 105, noiembrie 1924, p. 162.
12. Ibidem
13. „Monitorul Oficial” din 16 noiembrie 1924, p. 12607.
14. Ibidem, p. 12608.
15. Ibidem, p. 12607.
16. Ibidem, p. 12608.
17. Ibidem, p. 12609.
18. Ibidem, p. 12609.
19. Ibidem, p. 12612.
20. Ibidem
21. Ibidem
22. Ibidem, p. 12613
23. Ibidem, p. 12607
24. C. Loghin, *Cernăuții*, Tipografia Mitropolitul Silvestru, Cernăuți, 1936, p. 87-90.
25. *Scrisoarea generalului Ludovic Mircescu către Spiridon Georgescu*, Cernăuți, 15 august 1922.
26. Însemnare de Spiridon Georgescu, document nedatat.
27. Muzeul Național de Istorie a României.
28. Mihai Eminescu *Opera politică*, vol. I (1870 – 1879), Cugetarea – Georgescu Delafras, p. 259-268. vezi și Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria României*, vol. VII, București, 1876, p. 159-161; Imaginea ar putea fi inspirată și de tratativele de la Palamutka, din ianuarie 1776, privind delimitarea noii frontiere – a se vedea procesele verbale în *Doc. cit.*, vol. VII, p. 255-261.
29. Constantin Liviu Rusu, *loc. cit.*

The author reviews the history of the Monument of Unification in Cernăuți, beginning with the constitution of the initiative committee under the chairmanship of Prince Carol, who announced a public contest won in the end by the sculptor Teodor Burcă and the architect Victor Ștefănescu. In the contest also participated with a project the sculptor Spiridon Georgescu. This project consisted of 20 models: the jury chose the one representing the European Bison that is squashing the Austrian bicephalous royal eagle. The monument placed in the Unirii Square. In March 1944, the monument was demolished by the Red Army. But the model was kept in the sculptor's studio and in 1984 it has been donated to the National History Museum.

UN MOMENT DIN ISTORIA BUCOVINEI

George Ciorănescu

I

BUCOVINA, MĂR AL DISCORDIEI ÎNTRE HITLER ȘI STALIN

În general există tendința să se vorbească mai mult despre Basarabia, despre trecutul și românitatea acestei provincii, decât despre Bucovina de Nord, victimă și ea a aceluiași imperialism sovietic. Ori, anexarea de către Uniunea Sovietică a Bucovinei de Nord prezintă unele caractere proprii, deosebit de interesante, și constituie o încălcare atât de flagrantă a principiilor de drept și de morală internațională, încât a devenit unul dintre primele motive de fricțiune mai serioasă chiar și între Germania nazistă și Uniunea Sovietică, ce-și împărțeau între ele Europa, prin anii 1939-1940.

Problema Bucovinei a fost pusă pentru prima oară în discuție la 23 iunie 1940, când Viceslav Molotov a prezentat lui von der Schulenburg, ambasadorul celui de al Treilea Reich la Moscova, pretențiile teritoriale ale Uniunii Sovietice asupra României. Von der Schulenburg spune că revendicarea Bucovinei a produs o surpriză generală în cercurile diplomatice din Moscova, deoarece nu mai fusese vorba până atunci de vreo revendicare sovietică a acestei regiuni. El credea că această cerere fusese făcută sub influența cerurilor ucrainene din Kremlin, în special a tânărului Pavlov, favorit al lui Stalin și Molotov. Ambasadorul german replica de îndată lui Molotov, că o soluție pacifică cu privire la revendicările sovietice de teritorii românești ar fi mult ușurată:

„Dacă rușii ar renunța la Bucovina, care n-a aparținut niciodată Rusiei țariste“.

Molotov nu a renunțat însă atât de ușor la revendicarea sa, aducând în favoarea unei anexări sovietice argumentul că:

„Bucovina este ultima parte care lipsește unei Ucraine unificate, și din această cauză guvernul sovietic este obligat să dea o importanță deosebită unei rezolvări simultane a acestei probleme cu aceea a Basarabiei“.

Bucovina nu numai că nu aparținuse niciodată Rusiei țariste dar nici nu fusese măcar menționată ca aparținând zonei de influență sovietică, așa cum fusese delimitată aceasta prin Protocolul Secret al „Tratatului de Neagresiune germano-sovietic“ din 23 august 1939. Ernst von Weizsaecker, secretarul de stat din Ministerul de externe german, aflând de revendicarea sovietică asupra Bucovinei își exprima la rândul său surprinderea, confirmând că nu avusese nici un fel de discuție cu sovieticii în ceea ce privea această regiune. În această fază a revendicării inițiale, von der Schulenburg rămânea totuși cu impresia că Molotov ar fi putut renunța la anexarea Bucovinei, în cursul negocierilor cu România, spunând textual:

„Am rămas cu impresia că Molotov n-a închis complet ușa renunțării la Bucovina, în cursul negocierilor cu România“.

Fapt este că într-o nouă întrevedere pe care von der Schulenburg o avea cu Molotov la 26 iunie 1940, ministrul de externe sovietic îl încunoștiința că guvernul sovietic hotărâse să-și limiteze cererea sa numai la nordul Bucovinei, cuprinzând și orașul Cernăuți. Așa dară Uniunea Sovietică renunța de bunăvoie la anexarea Bucovinei de sud, socotind probabil că niște cereri excesive, și absolut nejustificate, ar fi putut provoca complicații nedorite cu aliatul ei nazist. La 26 iunie Molotov indica însă cu precizie punctele prin care urma să treacă viitoarea frontieră sovieto-română ce tăia Bucovina în două, lăsând Uniunii Sovietice 6.000 km² și 500.000 locuitori.

Când guvernul din București ia cunoștință de termenii ultimatumului sovietic, și realizează că nu-i poate schimba fundamental, încearcă în ultim loc, la 28 iunie, să-și mențină măcar stăpânirea asupra orașului Cernăuți. Bucureștii spera că Berlinul va accepta să pledeze pe lângă Kremlin cazul orașului Cernăuți, centru urban unde locuiau mulți germani și de unde radia cultura germană în Orient. Dar poziția adoptată în această privință de Ministerul de Externe german a fost deosebit de dură, dând instrucțiuni formale în sensul că, „Chestiunea Cernăuțiului nu trebuie să fie menționată în nici o împrejurare, nici chiar în vreo convorbire telefonică cu Fabricius, ministrul Reichului la București“.

Problema Bucovinei nu se resorbise însă total prin anexarea de către Uniunea Sovietică a nordului provinciei, deoarece la 21 septembrie 1940, Molotov înmâna ambasadorului german von der Schulenburg un memoriu, prin care revendica acum și sudul Bucovinei. Într-adevăr, în noul document sovietic se spunea că Uniunea Sovietică se mărginise la revendicarea Bucovinei de Nord, dar că își rezervase dreptul ca la momentul oportun să revendice și sudul acelei provincii. Acel moment i se părea că a sosit, după ce avusese loc arbitrajul de la Viena, prin care Transilvania de Nord era atribuită Ungariei. Kremlinul socotea că trebuia să profite de împrejurările tragice prin care trecea țara noastră, spre a mai smulge o altă bucată din trupul României. Von der Schulenburg a răspuns însă lui Molotov că nu-și amintește să fi vorbit vreodată cu el de asistența pe care Germania ar fi fost de acord să o acorde guvernului sovietic ca să anexeze și sudul Bucovinei. Atunci Molotov a dat un pas înapoi, spunând că poate că făcuse această remarcă într-o formă vagă....

Noua pretenție sovietică asupra sudului Bucovinei era ridicată în preajma vizitei pe care von der Schulenburg urma să o facă la Berlin, spre a pregăti vizita pe care ministrul de externe sovietic trebuia să o întreprindă, în curând, în capitala Germaniei. Molotov a rugat deci pe ambasadorul german să-i lămurească pe conducătorii naziști asupra revendicărilor sovietice, pentru ca în cursul viitoarelor discuții germano-sovietice de la Berlin, să nu mai subsite nici o îndoială în ceea ce privește poziția guvernului sovietic. Convorbirile germano-sovietice se deschid la 13 noiembrie 1940, între Hitler și Molotov, cel din urmă fiind asistat de Vladimir Gheorgievici Dekanozov, comisar adjunct pentru afacerile străine, și având ca traducător pe Pavlov. Cu acel prilej Hitler făcea constatarea că Germania executase cu fidelitate dispozițiile protocolului secret al „Tratatului de Neagresiune germano-sovietic“, și nu ocupase nici un teritoriu situat în zona de influență sovietică, dar că nu același era cazul pentru Uniunea Sovietică. Hitler dă ca exemplu cazul Bucovinei, care nu fusese prevăzut în acordul inițial. El adaugă că acceptase anexarea Bucovinei de Nord de către Uniunea Sovietică, înțelegând avantajele pe care această anexare o prezenta pentru partenerul rus.

Despre partea lui, Molotov admise că Bucovina reprezenta un teritoriu suplimentar, care nu era menționat în Protocolul secret. El ținea însă să sublinieze că Rusia își limitase la început pretențiile numai la Bucovina de Nord, dar că în situația nou creată Germania trebuia să înțeleagă interesul Uniunii Sovietice și pentru Bucovina de Sud. Molotov adăuga că cu toate că Uniunea Sovietică pusese problema anexării Bucovinei de Sud, nu primise încă nici un răspuns la această chestiune din partea Reichului. În locul răspunsului așteptat, Germania garantase totalitatea teritoriului românesc, în granițele de atunci, neglijând deci dorințele rusești privind Bucovina de Sud.

Hitler i-a replicat lui Molotov că Germania făcuse o concesie considerabilă admitând ca o parte din Bucovina să fie ocupată de Uniunea Sovietică. El amintea ministrului de externe sovietic, că în conformitate cu o înțelegere verbală, teritoriile ce aparținuseră imperiului austriac urmau să intre în zona de influență germană, și că teritoriile lăsate în sfera sovietică, fuseseră indicate pe nume. Bucovina aparținuse imperiului austriac și nu fusese menționată anume, ca intrând în zona sovietică, cum se făcuse în cazul Basarabiei.

Discuția a continuat în acest stil prea puțin onorabil pentru niște conducători de state, care nu se împăcau la împărțirea prăzii. Molotov a insistat în cererea sa de anexare a Bucovinei de Sud, spunând că această revizuire teritorială nu avea o mare importanță în comparație cu revizuirea făcută de Germania, care ocupase teritorii întinse, prin forța armelor. La acest argument Hitler răspunse că așa zisa „revizuire prin forța armelor“ nu făcuse în nici un fel obiectul acordului germano-sovietic.

La scurtă vreme după anexarea Bucovinei de Nord, partea sudică a acestei provincii devenea mărul discordiei între Hitler și Stalin, care își împărțiseră Europa în sfere de influență, fără să se fi gândit vreodată la dreptul popoarelor de a dispune de ele înșile, deci și la dreptul bucovinenilor de a continua să rămână, cu toții, în cadrul statului român. În locul acestui principiu de drept, ultimatumul sovietic din 26 iunie 1940 care pretindea cedarea Bucovinei de Nord, nu găsea alt argument pe care să-și bazeze anexiunea, decât faptul că aceasta ar constitui o compensație pentru daunele cauzate de România Uniunii Sovietice, prin stăpânirea de către români, timp de 20 de ani, a Basarabiei românești!

II

POLONIA SE OPUNE ANEXĂRII BUCOVINEI DE CĂTRE UNIUNEA SOVIETICĂ

Problema dacă Bucovina de Nord urma să rămână sub stăpânire sovietică și după încheierea celui de al doilea război mondial a fost pusă cu acuitate în anul 1942, cu prilejul discuțiilor purtate între Londra și Moscova asupra frontierei occidentale a Uniunii Sovietice. Această discuție avea loc în cadrul mai larg al negocierilor pentru semnarea unui tratat de prietenie anglo-sovietic. În acest context este mai puțin cunoscută atitudinea clară și fermă pe care a luat-o guvernul polonez refugiat la

Londra, împotriva anexării Bucovinei de către Uniunea Sovietică. Acest punct de vedere a fost susținut cu vigoare de către primul ministru polonez, generalul Wladislaw Sikorski, și de către ministrul său de externe, contele Edward Raczynski, în întrevederile avute cu liderii anglo-saxoni, atât la Londra cât și la Washington.

Astfel, la 27 martie 1942, Sikorski adresa o notă ministrului de externe al Mării Britanii, lui Anthony Eden, în care se ridica în principiu împotriva cererii Uniunii Sovietice de a i se recunoaște unele anexiuni teritoriale pe care le efectuase în perioada 1939/1940, de acord cu Germania nazistă. În mod concret Polonia se împotriva anexării Lituaniei și Bucovinei de către Uniunea Sovietică, deoarece periclita securitatea statului polonez, prin încercuirea acestuia atât pe flancul răsăritean cât și pe cel sudic. Sikorski spunea că în cazul în care Lituania și Bucovina ar fi fost anexate de către Uniunea Sovietică, Polonia s-ar fi găsit într-o situație similară cu cea din 1939, când cel de al Treilea Reich o împresurase din trei părți, după ce ocupase Slovacia.

Memoriul polonez preciza că Bucovina nu aparținuse niciodată Rusiei, și că nu făcuse până atunci obiectul aspirațiilor moscovite. Aspirațiile sovietice – spunea memoriul polonez – pot fi găsite în altă parte, și anume în pregătirile unei agresiuni sovietice împotriva Europei Centrale și a Balcanilor. Sovieticii știu că Bucovina este un ținut strâns legat, prin interese comune, cu România și cu Polonia, și că constituie o punte de legătură între aceste două țări, ca și cu Europa Centrală și cu Balcanii. În sfârșit se mai spunea că România beneficia de garantarea integrității sale teritoriale, acordată de către Marea Britanie la 13 aprilie 1939.

La scurtă vreme după prezentarea acestui memoriu Mării Britanii, generalul Sikorski, însoțit de către ministrul său de externe Raczynski, era primit de către președintele Roosevelt. Deși nu s-a găsit încă darea de seamă a acestei întrevederi, este de crezut că cei doi bărbați de stat polonezi au făcut președintelui american o expunere asemănătoare celei din raportul prezentat lui Eden. Ni s-a păstrat în schimb memoriul discuției dintre cei doi emisari polonezi și Sumner Welles, care era pe atunci Secretarul de Stat ad-interim. Acel memoriu cuprinde o critică acerbă a politicii engleze de cedare la pretențiile și presiunile sovietice. În această privință Sumner Welles dădea următoarele amănunte:

„Primul ministru (Sikorski) mi-a subliniat ceea ce spusese deja Președintelui (Roosevelt), că dacă britanicii încep să discute cu Uniunea Sovietică acorduri de acest fel, (privind modificări teritoriale) se vor găsi confrunțați mai târziu cu cereri suplimentare, mai mari, privind nu numai suveranitatea Uniunii Sovietice asupra Basarabiei și Bucovinei, dar probabil și a Poloniei de Răsărit, și eventual asupra Dardanelelor, Balcanilor și Iranului.“

În consecință guvernul polonez cerea, la 13 aprilie 1942, printr-o notă adresată ministrului de externe britanic, să participe la convorbirile anglo-sovietice în cazul în care acestea ar privi Lituania și Bucovina, subiecte socotite de un interes vital pentru Polonia. Trei zile mai târziu, la 16 aprilie, generalul Sikorski revenea la atac, trimițând lui Anthony Eden o scrisoare personală și confidențială, redactată în termeni tari, prin care denunța ambițiile expansioniste ale Uniunii Sovietice, acuzată că continuă de fapt politica imperialistă a lui Petru cel Mare. Sikorski mergea până la a spune că Uniunea Sovietică a obținut de la Marea Britanie termeni asemănători acordului Ribbentrop-Molotov din 1939, sacrificând nu numai interesele Poloniei, dar cedând o mare parte din Europa Uniunii Sovietice, deși aceasta nu urmărește în principal înfrângerea Germaniei, ci provocarea unei revoluții mondiale. El adăuga că în Europa

postbelică, rolul ce revenise până atunci Franței, de a ține sub control Germania, nu putea să fie deferit Uniunii Sovietice, care are ca scop revoluția mondială, ci trebuie să fie asumat de o Federație europeană.

Rusia sovietică a dat (idei de federație europeană) o lovitură directă, cerând pentru sine, în chip artificial și în egală măsură și cinic, Bucovina.

Răspunzând memoriului guvernului polonez din 27 martie 1942 și scrisorii confidentiale a primului ministru Sikorski, Anthony Eden respingea, la 16 aprilie, ideea răspunderii politice și morale a Mării Britanii pentru cedarea Bucovinei în suveranitatea Uniunii Sovietice, spunând că România renunțase de bună voie la garanțiile britanice și optase pentru colaborarea cu Germania.

Nemulțumit cu acest răspuns, ministrul de externe polonez Raczynski formula rezerve față de acordul anglo-sovietic pe cale de încheiere, arătând că extinderea suveranității sovietice asupra Bucovinei îngreuna participarea României și Ungariei la constituirea unei Federații Centro-Europene, act politic vital pentru statul polonez.

Dacă pledoaria poloneză *pro Bucovina* n-a avut darul de a convinge cercurile politice britanice, ea a avut – cel puțin inițial – un ecou mai mare dincolo de Ocean. Într-adevăr, un document redactat în ianuarie 1944 de către Departamentul de Stat și intitulat „Aspecte ale capitulării românești, care cer acordul între guvernele britanic, sovietic și american“, sublinia că dispozițiile privitoare la Bucovina de Nord sunt strâns legate de cele privitoare la Polonia Răsăriteană și trebuie ca atare să fie luate în considerație împreună cu acestea, în cadrul unui aranjament general de pace. Documentul american adăuga că Bucovina de Nord nu făcuse niciodată parte din Rusia, până în 1940 (când fusese anexată în urma unui ultimatum) și că pretenția Uniunii Sovietice asupra acestui teritoriu nu fusese recunoscută de nici un stat membru al Organizației Națiunilor Unite. Ca atare propunerea americană era ca Bucovina de Nord să fie administrată până la încheierea păcii generale de către un guvernământ militar al Națiunilor Unite, și în interesul Națiunilor Unite.

Propunerea americană privitoare la statutul Bucovinei de Nord n-a fost însă primită de către Marea Britanie. Ambasadorul american la Londra informa pe Secretarul de Stat american că Marea Britanie se opunea ridicării în vreun fel sau altul a acestui subiect, fie chiar sub o formă indirectă, în legătură cu condițiile de armistițiu ce urmau să fie acordate României. Londra se opunea, de asemenea, adoptării unei dispoziții prevăzând că retragerea forțelor românești de pe anumite teritorii disputate, nu ar prejudicia întru nimic pretențiile naționale românești ce se puteau formula cu privire la acele teritorii.

În aprilie 1944, când Stettinus Junior a fost în vizită la Londra, Divizia sud-est europeană a Departamentului de Stat i-a pregătit un memoriu asupra României, în care se spunea că deși pretențiile sovietice asupra Bucovinei se sprijină numai pe argumente strategice, și pe unele argumente etnice de ordin general, totuși nu există nici un indiciu că Uniunea Sovietică ar fi dispusă să considere Bucovina de Nord o problemă deschisă. Astfel s-a renunțat la discutarea în profunzime a statutului juridic al Bucovinei de Nord, la încheierea celui de al II-lea război mondial.

Deși intervenția Poloniei de a împiedica anexarea Bucovinei de Nord de către Uniunea Sovietică a eșuat, totuși gestul ei politic păstrează amprenta unei mari prietenii, cum apar numai rare ori în istoria zbuciumată a popoarelor.

The study points out the elements that distinguishes the annexation of North Bucovina by the Soviet Union from that of Bessarabia. After the Molotov-Robben trop pact (August, 23, 1939), the Southern part of North Bucovina became one of the first causes of serious conflicts between the nazist Germany and the Soviet Union. In 1942, the question whether North Bucovina should remain under the Soviet rule was raised again in the larger frame of the negotiations that were initiated for the signing of a friendship treaty between England and the Soviet Union. In this context, the author of the study mentions the firm intervention of the Polish government that tried to hinder the annexation: although their attempt failed, it stands proof of a strong friendship – a relationship between two different peoples not to be found too often in the troubled history of the world.

PARTEA ROMÂNOFONĂ A REGIUNII CERNĂUȚI ȘI ZONELE EI SOCIOLINGVISTICE

Dr. Ion Popescu

conferențiar universitar la catedra de limba rusă a Universității din Cernăuți

La partea românofonă a regiunii Cernăuți (tratată și ca zona românească) deseori sunt trecute atât localitățile locuite compact de către români (unde s-a mai păstrat populația sedentară românofonă), cât și localitățile cu o populație mixtă româno-ucraineană, iar uneori chiar și satele deja ucrainizate ale foștilor mazili și razeși¹.

În studiul nostru vom analiza doar teritoriul unde statistica oficială atestă existența elementului românofon. Totodată, ținem să menționăm că, în consecința asimilărilor, 9, 5% din populația regiunii în calitate de limbă maternă folosește limba altei etnii².

Ultimul recensământ al populației (1989) cu considerația datelor de la 1.01.1992 ne furnizează următoarele rezultate: românii (statistica oficială ucraineană continuă împărțirea populației autohtone românofone în români și moldoveni pentru a micșora artificial numărul real al românilor, continuând tradițiile habsburgice și sovietice de a ascunde numărul real al strănepoților lui Traian și Decebal pe acest meleag mioritic³), locuiesc compact mai ales în raioanele Herța (27 517 oameni sau 92, 9% din populația totală a raionului), Noua Suliță (56 254 sau 64,8%), Hliboca-Adâncata (38 686 sau 56,88%), Storojineț (33 696 sau 37,54%), Hotin (5 354 sau 7,05%), Securenii (2 058 sau 3,23%) și în orașul Cernăuți (19 378 sau 7,5%). În total populația românofonă a regiunii Cernăuți în conformitate cu statistica oficială atinge cifra de 184 836 oameni sau 19,67%⁴.

Datele citate ne permit să tragem concluzia că partea românofonă a regiunii Cernăuți este constituită din majoritatea teritoriului raioanelor Herța, Hliboca-Adâncata și Noua Suliță, Valea Siretului a raionului Storojineț, localitățile basarabene Colincăuți (Hotin), Șișcăuți (Securenii) și suburbiile orașului Cernăuți (Horecea Urbană, Horecea-Mănăstire, Roșa, Roșa-Stânca, Țețina – mai compact, iar în Caliceanca, Clocucica, centrul vechi și microraiioanele noi – mai dispersat).

Nu ne vom antrena în discuții teoretice și ne vom adresa statisticii oficiale.

COMPONENȚA NAȚIONALĂ A REGIUNII CERNĂUȚI (LA 1.01.1992)

Raionul	Populația totală	inclusiv					
		ucraineni	români + moldoveni	ruși	evrei	poloni	alte etnii
Pe regiune	940801	666095	184836 (100317 + 84519)	63066	16469	4700	5635
r. Cernăuți	258375	171925	19378 (13017 + 6361)	45865	15671	2205	3331
r. Storojineț	89751	51526	33696 (32965 + 731)	2310	155	1693	371
r. Noua Suliță	86771	28207	56254 (585 + 55669)	1639	190	150	331
r. Hotin	75918	68528	5354 (197 + 5157)	1608	153	27	248
r. Chițmani (Coțmani)	74244	72133	534 (288 + 246)	1246	24	77	230
r. Hliboca (Adâncata)	68009	27407	38686 (29042 + 9644)	1363	39	298	216
r. Secureni	63760	55250	2058 (180 + 1878)	5891	103	67	391
r. Vijnîța	59032	57196	408 (294 + 114)	1058	92	85	193
r. Zastavna	58108	57192	231 (83 + 148)	520	8	53	104
r. Chemenet	52633	50933	645 (87 + 558)	911	10	15	119
r. Herța	29611	1569	27517 (23539 + 3978)	431	15	18	61
r. Putila	24589	24229	75 (40 + 35)	224	9	12	40

Un loc deosebit în delimitarea populației locale de cea migrantă îl ocupă procentul populației urbane, pentru că, după cum ne demonstrează experiența mondială, în raioanele cu o densitate ridicată (iar regiunea Cernăuți întrunește această condiție: pe o suprafață de 8, 1 km² locuiesc 940, 8 mii oameni, adică circa 116 oameni pe kilometru pătrat)⁵, populația imigrantă se stabilește în mare parte în orașe.

În total populația urbană a regiunii constituie 41,9% sau 394 415 oameni, inclusiv: 277 446 sau 42,0% ucraineni din totalul populației pe regiune, 37 759 sau 20, 43% români (inclusiv – 26 784 sau 27,0% „români” și 10 975 sau 13,0% „moldoveni”), 55 497 sau 88, 0% ruși, 16 388 sau 99,5% evrei, 2 890 sau 61,4% poloni ș.a.m.d.⁶

Așadar, printre populația băștinașă dintr-o parte se evidențiază românii (79, 57% – locuiesc la țară), iar din altă parte – ucrainenii (inclusiv huțanii) cu 58,1% populație rurală, – fapt care, printre altele, confirmă concluzia conviețuirii seculare pe acest pământ ștefan a ambelor etnii. Deci, contactarea lingvistică îndelungată, – care este lămurită și de faptul că regiunea Cernăuți este o zonă de etnocontact între lumea ucrainofonă și cea românofonă, – a creat un model etnolingvistic unic în felul său.

Luând în considerație faptul că în regiunea Cernăuți cele mai cunoscute și folosite sunt limbile ucraineană (77, 7% din populația regiunii o utilizează permanent), rusă (64,3%) și română (19,3%)⁷, iar datele oficiale privind folosirea limbii române sunt absente, în tabelul următor la rubrica „limba maternă” pentru populația alogenă aducem doar datele când limba maternă coincide cu limba naționalității adică cu cea rusă sau ucraineană.

Descrierea obiectivă a oricărei situații lingvistice presupune folosirea datelor referitoare la repartizarea populației regiunii respective după „limba maternă”. Având în vedere faptul, că rezultatele oficiale ale recensământului din 1989 pentru fiecare raion aparte, cu rubrica respectivă, nu au fost încă publicate, vom folosi doar datele pe întreaga regiune.

Procentul cunoscătorilor de limbă română între persoanele care s-au declarat „români” ar trebui să fie cu mult mai mare decât cifra oficială (53,0%), pentru că români cu limba maternă polonă, bielorusă etc. sunt foarte puțini. După părerea noastră, cifra de 53, 0% se lămurește prin faptul, că o parte din „români” au declarat drept limbă maternă „limba moldovenească”, iar aceasta din urmă „din greșeală” (!) a fost trecută la „limbile altor naționalități”. Se mai poate observa, că procesului asimilării între populația băștinașă – între ucrainenii și români („români” + „moldoveni”), – în primul rând, este supusă acea parte a populației românofone, care s-a declarat „românească”. Și anume în acest mediu, cu trezirea cunoștinței naționale, s-a trezit dorința firească „de a-și apăra de asimilare limba maternă”, care, dacă nu este luată în considerație de organele administrative de stat atât locale, cât și centrale, „poate duce la situații de conflict” (despre problema conflictelor interetnice din motive lingvistice – *Vezi: Ion and Alexandra Popescu, A Survey of Socio-linguistic Aspects concerning the Spoken Languages in the Region of Cernăuți, „Romanian civilization”, 1993, Spring., Vol. II., nr. I., p. 42-52*). Să apelăm totuși la componența națională a regiunii după limbi.

COMPONENȚA NAȚIONALĂ A REGIUNII CERNĂUȚI DUPĂ „LIMBA MATERNĂ“

Naționalitatea	Numărul total	inclusiv recunosc drept limbă maternă		
		limba naționalității	limba altei etnii	
			ucraineana	rusa
Populația totală	940801 sau 100%	851579 sau 90,5%	18354 sau 2,0%	37392 sau 4,0%
ucrainenii	666095 sau 100%	647787 sau 97,3%	–	17460 2,6%
românii („români“ + „moldoveni“)	184836 (100317+84519) sau 100%	133848 (53211+80637) sau 72,4% (53% + 95,4%)	13870 (11738+2132) sau 7,5% (11,7% + 2,5%)	4705 (2956 + 1749) sau 2,5% (2,9%+2,1%)
rușii	63066 sau 100%	61396 sau 97,4%	1588 sau 2,5%	–
evreii	16469 sau 100%	4509 sau 27,4%	196 sau 1,2%	11755 sau 71,3%
polonii	4700 sau 100%	1615 sau 34,4%	2275 sau 48,4%	731 sau 15,6%

După cum am menționat la începutul acestui studiu unii cercetători includ în partea românească a regiunii Cernăuți și localitățile, în care limba română, în calitate de limbă maternă în mediul populației băștinașe nu s-a păstrat; aici sunt incluse și satele, unde limba română este folosită de un număr restrâns de vorbitori.

Pe parcursul cercetărilor efectuate de către noi în anii 1990-1992 am stabilit că în unele localități trecute ca așezări românești de către G. Țopa, I. Nistor, P. Țugui, V. Trebici, D. Covalciuc ș.a. (or. Zastavna, or. Chițmani, orașelul Nepolăcăuți, s. Ivancăuți-Chițmani ș.a.), noi nu am atestat populație băștinașă, în mediul căreia să funcționeze limba română măcar la nivelul familiei. În alte cazuri am constatat funcționarea limbii române în calitate de limbă maternă, însă procentul vorbitorilor era extrem de scăzut și oscila (în conformitate cu datele oficiale) între 0,22% (Stăneștii de Sus pe Ceremuș), 0,21% (Dracineț), 0,23% (Cuciurul Mic), 0,34% (Costești), 0,38% (or. Vașcăuți) etc. și 44, 68% (Volcinețul Vechi), 48, 72% (Broscăuții Vechi) etc.⁸ Cu toate acestea, în toate satele acestei zone am atestat nume de familie curat românești (Pentescul, Florescul, Moldovan, Miron, Alerguș, Muntean, Lupu, Tricolaci, Ilica, Ungureanu, Cucul, Lungu, Bărbier etc.).

Dintre localitățile românești supuse „procesului de ucrainizare“ și „dezromânizare“ nominalizate de G. Țopa, I. Torouțiu, I. Nistor, V. Trebici, P. Țugui, D. Covalciuc ș.a, doar o parte pot fi tratate ca localități unde limba română a supraviețuit și mai este utilizată ca maternă, avându-se în vedere, însă, două mențiuni:

1) în unele localități limba română ca limbă maternă este utilizată de populația băștinașă doar într-o proporție foarte mică, mai ales de oamenii mai în vârstă (de la 50 de ani în sus și doar la nivel familial, numărul lor micșorându-se permanent);

2) în localitățile în care limba română este vorbită de o parte considerabilă a populației (mai mult de 30, 0%) este necesar să se menționeze funcționarea ei paralel cu cea ucraineană (zona rurală) și cu cea rusă și ucraineană (zona urbană: or. Cernăuți – în suburbiile Caliceanca, Clocucica, Horecea-Mănăstire, or. Noua Suliță, or. Herța, or. Storojineț, orașele Crasna și Hliboca).

Ținând seama de aceste amendamente, teritoriul regiunii Cernăuți, unde limba română mai funcționează în calitate de limbă maternă, poate fi convențional împărțit în trei zone sociolingvistice.⁹

1) Zona „asimilării ireversibile“.

În localitățile acestei zone atât școala, cât și biserica nu mai folosesc limba română. Este zona „asimilării ireversibile“ – a ucrainizării complete. În toate sferile (cu excepția cazurilor foarte rare de folosire, la nivel familial, a românei de către generațiile mai în vârstă) se folosește doar limba ucraineană, iar în calitate de limbă suplimentară, limba rusă. Din această zonă fac parte suburbiile Caliceanca și Clocucica, or. Cernăuți (de date oficiale nu dispunem), Vahnăuți (28,72% de români din populația satului), Lipoveni (20,62%) – raionul Vijnița; orașelul Hliboca-Adâncata (20,11% – majoritatea în suburbia Poiana), Gârbovăț (30,96%), Cătunul de Sus – „Gorișnii Cut“ a satului Camenca (15,58% din populația întregului sat), Volcinețul Vechi (44,68%), Tărășeni (13,57%) – raionul Hliboca; Vancineț (34,88%) – raionul Noua Suliță; Banilov-Podgornii (fosta Banilă Moldovenească – 12,58%), Zrub-Comarești (27,73%), Clinovca (Panca – 16,6%), cătunul Criva al satului Hlibocioc-Camiana (9,11% din populația satului), Cosovanca (22,11%), Broscăuții-Noi (14,12%), Broscăuții-Vechi (48,72%), Davideni (32,03%) – raionul Storojineț. Pe parcursul cercetărilor noi am atestat familii, care folosesc limba română la nivelul casei și care au recunoscut-o drept maternă în Costești (statistica oficială semnalează, însă, doar 0,34% de români), Cuciurul Mare (cătunul Săliște – 1,25% din populația satului) – în raionul Storojineț; cătunul Colonia al satului Toporăuți (4,4%) – raionul Noua Suliță; Stăneștii de Jos pe Ceremuș (1,48%) – raionul Chițmani ș.a. Bineînțeles această listă nu poate fi completă din simplul motiv, că numărul vorbitorilor de limbă română în multe localități a devenit neînsemnat în comparație cu numărul populației satelor respective, or aceasta crează mari dificultăți la identificarea lor. În același timp, zona respectivă nu poate fi trecută la partea românească a regiunii Cernăuți nici din punctul de vedere al componenței etnice, nici din considerente lingvistice (pentru această zonă e caracteristică funcționarea bilingvismului ucraineano-rus, parțial rusoucrainean și ucraineano-român, acesta din urmă fiind practicat de persoane mai în vârstă de 50 de ani, al căror număr e în permanentă descreștere).

2) Zona „asimilării tranzitive“.

În această zonă limba română s-a păstrat în biserică, iar în școli se învață în ucraineană și mai puțin în rusă. Din zona respectivă fac parte localitățile Valea Cosminului (63,14% români), Ceahor (34,27%), Corcești (90,9%), Molodia (67,69%), Corovia (55,77%), Stârcea (43,43%), Tureatca (91,42%), Petriceanca (38,63%) – raionul Hliboca; Cotilău (52,28%) – raionul Noua Suliță; Șișcăuți (82,74%) – raionul Securenii, Colincăuți (87,65%) – raionul Hotin, localități unde școala este de limbă ucraineană. În or. Herța (68,0%), Arșița (68,69%) – raionul Storojineț și suburbia Seliște a or. Noua Suliță (40,54% din populația întregului oraș o constituie românii „moldovenii“) – școala este rusă. În or. Storojineț (cătunul Maidan) cu o populație

românească de 23,83%, în partea din Vale a satului Pătrăuți de Sus (89, 96%), raionul Storojineț și în suburbia Horecea-Mănăstire a or. Cernăuți (date oficiale nu avem) în școală se folosește limba rusă și cea ucraineană, iar în biserică – româna. În această zonă toată populația locală (mai ales generațiile mijlocii și în vârstă) utilizează ambele limbi – româna și ucraineana (sau rusa). La generația mai tânără se observă totuși orientarea lingvistică spre limba ucraineană sau rusă (avem în vedere populația băștinașă, pentru că cea migrantă, de obicei, nu mai însușește limba română. Pentru această zonă este caracteristic bilingvismul româno-ucrainean, româno-rus, ucraineano-rus și ucraineano-român, primele două tipuri fiind mai frecvente.

3) Zona „bilingvismului echilibrat“.

În localitățile acestei zone atât în școală, cât și în biserică se folosește limba română. Ea cuprinde satele raionului Hertza (cu excepția Mamorniței Ucrainene), unele părți rurale ale raioanelor Noua Suliță, Hliboca și Storojineț, suburbiile Horecea Urbană, Roșa, Roșa-Stânca și Țețina ale orașului Cernăuți, o parte a or. Noua Suliță (cea de lângă școala românească). Populația este bilingvă, iar procesul asimilării masive nu se observă. Se caracterizează prin bilingvism româno-rus. Această zonă este cea mai însemnată atât teritorial, cât și numeric.

Dacă în primele două zone se observă tendința de asimilare totală, atunci în cea de a treia – funcționarea echilibrată a limbii române (materne pentru populația autohtonă) și a limbii ruse, iar după acordarea statutului de limbă oficială limbii ucrainene – și a acesteia din urmă.

În baza celor relatate mai sus, putem formula concluzia, că la partea româno-fonă a regiunii Cernăuți urmează să fie trecute numai ultimele două zone sociolingvistice: a asimilării tranzitive și a bilingvismului echilibrat.

1. Bucevschi Ș., *Răzeșii și răzeșia în nordul Bucovinei*, „Academica“, București, 1993, nr. 10(34), p. 4-5; Covalciuc D., *Școala primară în Bucovina: Istoria și realitatea*, „Țara fagilor“, Cernăuți-Târgu-Mureș, 1992, p. 26-33; Nistor I., *Istoria Bucovinei*, București, Humanitas, 1991, p. 310-313, 416; Trebici V., *Bucovina. Istoria și demografia*, „Septentrion“. – 1990, nr. 4-3, 1990; Trebici V., *Basarabia și Bucovina aspecte demografice – Sub povara graniței imperiale*, București, 1993, p. 66-88; Țugui P., *Populația Bucovinei între anii 1772-1774*, „Academica“, București, 1992, nr. 4(16), p. 4-5 ș.a.
2. *Raspredelenie naseleniya Cernovițcoy oblasti po polu, vozrastu, obrazovaniyu, naționalnostii, rodnomu yazâcu, isticinicam sredst suscestvovaniya, razmeru semey i jilișcinâm usloviyam* (Po perepisi 1989 g.). – Cernovți, 1990, S. 13-18.
3. *Vezi: Popescu I., De ce românii din Țara fagilor sunt tratați în conformitate cu legea lui Murphy – adevărul învinge totdeauna în trei din șapte cazuri? ! : Statistica și realitatea*, „Plai românesc“, 1993, nr. 4-26, p. 5.
4. *Naționalinây sklad nasălânânâb punctiv Cărnivețicoi oblasti za danâmî părâpâsu nasălânânnia 1989 rocu po administratâvno-tărâtorialinomu podilu stanom na I sicinea 1992 rocu*, Cernivți, 1992, S. 5-30.
5. *Raspredelenie...*, p. 28.
6. *Ibidem*, p. 135.
7. *Ibidem*, p. 138.
8. *Naționalinây sklad...*, p. 5-30.
9. Popescu I., *Treptele dezromânizării*, „Primul Forum al românilor și originarilor din România“. Neptun, 22-27 iunie 1992. – București, 1992, p. 32-33.

In order to delimit the Romanian speaking population in the Cernăuți region (also considered to be a Romanian area) and to establish its historical status, the author of the present article tries to divide the territory of the respective region in three socio-linguistical zones: the irreversible assimilation zone, that is the total Ukrainian zone – where neither the school nor the church use the Romanian language anymore; the transitive assimilation zone – the Romanian language has been kept in church, but it isn't used any longer as teaching language in schools; it is spoken almost by everybody, but mostly by the middle aged and old generation, the younger generation preferring the official language imposed through the educational system. The third zone is that of the balance between the two languages – the Romanian language is used both in church and in school, the population is bilingual, virtually using (although more seldom) the Russian language as well. On the basis of this argumentation, the conclusion is drawn that the Romanian speaking region of Cernăuți include actually only the last two linguistic zones: of the transitive assimilation and the of the balanced bilingual.

URMELE ROMÂNISMULUI ÎN UNELE LOCALITĂȚI DIN NORDUL BUCOVINEI – ANUL 1991 ÎN COMPARAȚIE CU 1926.

(un mic adaos peste 65 de ani la lucrarea lui Dimitrie Țopa,
*Românismul în regiunea, dintre Prut și Nistru
din fosta Bucovină*. Cernăuți, 1927)

Constantin Olaru

Președintele Alianței Creștin Democrată a Românilor din Ucraina, orașul Cernăuți.

I. SURSE DE STUDIU

1. Condicile (cărțile) oficiale de gospodării (familii) la 13 martie 1991 din Societatele sătești (primăriile) localităților Cuciurul Mic și Cernauca (localități situate între Prut și Nistru în nordul Bucovinei). Din aceste condici, documente oficiale, au fost extrase numele de familii de origine română și numărul lor din numărul total de nume de familii înregistrate la 13 martie 1991.

2. Din lucrarea lui D. Țopa au fost folosite listele cu numele de familii de origine română din aceleași localități la 1926.

3. Din Dicționarul geografic al Bucovinei (București, 1908), alcătuit de prof. Emil Grigorovița și publicat sub egida Societății geografice române fondate la 15 iunie 1875, au fost folosite date referitoare la așezarea geografică, ocupațiile și populația acestor sate la începutul acestui secol.

II. ASPECTE ISTORICE

Savanții bucovineni I. Nistor, D. Onciul, D. Țopa, în studiile lor referitoare la istoria Bucovinei, constată:

1. După anexarea Bucovinei de către Imperiul Habsburgic în 1774 populația băștinașă românească a fost invadată de un puhoi imens (de trei ori mai mare) de ruteni din Galiția, care s-au stabilit aici cu traiul, căutând condiții mai bune.

2. Timp de 150 de ani de ocupație Imperiul a reușit să asimileze populația băștinașă românească (în deosebi cea situată la granița cu Galiția și Pocuția), care treptat rămâne în minoritate numerică, în primul rând, față de ruteni.

Cu timpul școlile românești au fost înlocuite cu școli polone, germane și rutene; în unele biserici până la anexare românești, au venit preoți de origine ruteană, ocupând locurile preoților români.

Peste un secol și jumătate populația românească, lipsită de școli și biserici în limba maternă, a fost slavizată în întregime. În astfel de sate nu se mai folosește limba română, a dispărut conștiința națională. Nimeni din românii asimilați nu se mai socotește român, ci rutean.

3. În anii 1910–1918 în localitățile românești ucrainizate din nordul Bucovinei se mai păstrau urme ale românismului:

– în numele de familii ale românilor care, adeseori, erau adaptate la particularitățile lingvistice ucrainene;

– în inscripțiile românești din biserici și cimitire;

– în obiceiuri, muzică, dansuri populare, identice cu cele românești, cu influențe locale rutene etc.

4. D. Țopa alcătuind, pe baza condicilor vechi bisericesti listele numelor de familie de origine română, a stabilit că în localitățile românești ucrainizate dintre Prut și Nistru, din nordul Bucovinei, numărul acestora în 1926 ca și în 1880 alcătuiau 30 – 35 % din numărul total de familii.

III. SCOPUL ACESTUI MIC STUDIU

A urmări evoluția actuală a numelor de familie comparând-o cu situația atestată la aceste date în două sate din nordul Bucovinei: Cuciurul Mic și Cernauca.

CUCIURUL MIC: Conform informațiilor preluate din *Dicționarul geografic al Bucovinei* de E. Grigorovitz, aflăm că în anul 1908, data editării lui, Cuciurul Mic era o comună rurală din districtul Cotman: „Suprafața 15,55 km²; populația 2326 locuitori ruteni, gr. or. și puțini izraeliți.

Este străbătută de drumul principal Cernăuți – Noua Suliță, din care se desprinde aici o ramură, apucând spre Zaleszczyki (Galiția).

Are o școală populară cu o clasă și 2 biserici dintre care una parohială cu Hramul «Sf. Niculaie», iar cealaltă filială cu acelaș hram, zidită în 1822 de proprietarii Gheorghe și Alexandru Taboră, Mihai Borcea și Alexandru Onciul.

La 1776 o jumătate din această comună era proprietate a Marelui Vornic Constantin Sturdza, iar cealaltă jumătate era stăpânită de mazilii Tănase Tăutul și Neculae Onciul. Prima mențiune despre această comună este făcută într-un hrisov ce datează din 12 august 1654. În anii 1766-67 s-au așezat aici ruteni emigrați din Galiția.

Populația se ocupă în deosebi cu agricultura și creșterea vitelor...“

Aici este caracterizată și moșia Cuciur Mic, în care la această dată locuiesc ruteni și poloni.

CERNAUCA: Tot aici găsim date interesante despre comuna rurală Cernauca, din districtul Cernăuți, având o suprafață de 40,54 km², cu o populație de 2013 ruteni de religie greco-orientală. Mai departe se menționează: „... Are o școală populară cu 3 clase și o biserică parohială cu hramul «Sf. Arh. Mihail și Gavril».

La 1776, aparține boierului Matei Hurmuzachi.

În această localitate se află un izvor... Apa acestui izvor este considerată de popor ca făcătoare de minuni și de aceea, o dată pe an, se face aici pelerinaj, pentru care scop s-a construit și o capelă.

Aici se află și vestita casă a familiei Hurmuzachi, având un parc frumos și bogat. În această localitate au fost primiți, adăpostiți ani întregi, patrioții români refugiați din țările românești cu ocazia evenimentelor de la 1848.“

Moșia Cernauca, se menționează în *Dicționar*, avea o suprafață de 34,85 km² cu o populație de 274 locuitori: israeliți, poloni, ruteni și români. Rutenii, în mare parte greco-catolici, erau veniți din Galiția.

Constatăm în aceste comune, în care populația s-a declarat ruteană încă la 1908 (data editării *Dicționarului* amintit), nume de familii de origine românească, înregistrate la 1926 de către D. Țopa. Reieșind din acest fapt cercetătorul constată că 31% de familii sunt de origine română, procent care rămâne aproape neschimbat în anul 1991 – conform listelor: 37%.

Comparăm datele din tabelele ce urmează:

1. Numărul numelor de familie de origine română atestate în localitățile Cuciurul Mic și Cernauca din Nordul Bucovinei în anii 1926 și 1991

Localitățile în anii	Cuciurul Mic		Cernauca	
	1926	1991	1926	1991
Numărul numelor de familie				
În total	729	569	594	844
De origine română	227	211	253	399
In procente	31%	37%	42%	46%

Satele Cuciurul Mic și Cernauca, aflate în spațiul dintre Prut și Nistru (aproximativ la mijloc) – raioanele Zastavna și Noua Suliță, reg. Cernăuți – se consideră astăzi localități cu populație ucraineană chiar de la începutul secolului XX.

2. Lista numelor de familie de origine română și numărul lor în Cuciurul Mic.

Nr.	Nume de origine română		Numărul lor		Observații
	În 1926 – transcripția română	În 1991 – varianta rusă	1926	1991	
1.	Buzac	Budjac	9	10	
2.	Calance	Calancea	14	19	
3.	Castelan	Caștalean	8	12	
4.	Catană	Catana	5	3	
5.	Chitar	–	4	–	transformată după 1926
	–	Chitariuc	–	4	
6.	Dupeșcă	Dupesço	19	26	
7.	Fabian	Fabian	3	4	
8.	Fudulă	Fudula	6	4	
9.	Macovei	Macovei	8	7	
10.	Morar	–	13	–	transform. prin traducere după 1940
	–	Melnic	–	7	
11.	Negrici	Negrici	37	36	
12.	Prodan	Prodan	8	2	
13.	Răilean	Răilean	7	6	
14.	Scripcar	Scripcari	4	6	
15.	Slobodean	Slobodean	13	7	
16.	Spânul	Spinul	2	1	
17.	Toma	Toma	4	1	

Nr.	Nume de origine română		Numărul lor		Observații
	În 1926 – transcripția română	În 1991 – varianta rusă	1926	1991	
18.	Țopa	Țopa	5	1	
19.	Vlaicu	Vlaico	3	6	
Nume care au dispărut după 1926					
20.	Braga	–	2	–	
21.	Brânzan	–	1	–	
22.	Cocorean	–	3	–	
23.	Coșman	–	1	–	
24.	Drăghindă	(Draghinda)	2	–	răposaji după 1950
25.	Frunzei	–	2	–	
26.	Greul	–	2	–	
27.	Garas	–	2	–	
28.	Hulubaș	–	1	–	
29.	Onciul	–	2	–	
30.	Pădure	Padura	2	–	răposaji după 1960
31.	Petec	–	6	–	
32.	Paladi	–	5	–	
33.	Poclitari	–	5	–	
34.	Șerban	–	3	–	
35.	Soltiș	–	2	–	
36.	Sorocan	–	2	–	
37.	Tomorug	–	2	–	
38.	Ziola	–	2	–	
Nume care au apărut după 1926					
39.	–	Chițul	–	2	
40.	–	Șandro	–	2	
41.	–	Alexiuc	–	1	din Alexa
42.	–	Voloșciuc	–	5	din Voloh
43.	–	Davidiuc	–	4	din David
44.	–	Poghirlo	–	1	din Păgirlă
45.	–	Lazariuc	–	6	din Lazăr
46.	–	Gura	–	2	
47.	–	Nicoreac	–	1	din Nicoară
48.	–	Purici	–	1	
49.	–	Sapâga	–	2	

Nr.	Nume de origine română		Numărul lor		Observații
	În 1926 – transcripția română	În 1991 – varianta rusă	1926	1991	
50.	–	Vacarciuc	–	1	din Vacar
51.	–	Filipovici	–	6	din Filip
52.	–	Codrean	–	1	
53.	–	Baiura	–	6	din Baer
54.	–	Dijmariuc	–	1	din Dijmă
55.	–	Todorovici	–	3	din Todor
56.	–	Suciu	–	1	
57.	–	Sucevan	–	1	
58.	–	Zahariea	–	1	
59.	–	Danciuc	–	3	din Dan
60.	–	Ursul	–	1	
61.	–	Lupuleac	–	1	din Lupu
62.	–	Gavrilița	–	1	
63.	–	Marchevici	–	2	din Marcu

TOTAL: 227 221

3. Lista numelor de origine română în satul Cernauca.

Nr.	Nume de origine română		Numărul lor		Observații
	În 1926 – transcripția română	În 1991 – varianta rusă	1926	1991	
1.	Andronic	Andronic	40	58	Or. tatară
2.	Barabaș	Barabaș	1	1	
3.	Bodnar	Bodnari	18	37	
4.	Bunăziua	Bunaziv	9	9	
5.	Căutici	Căutici	3	1	
6.	Comendant	Comendant	1	1	
7.	Cornuta	Cornuta	1	2	
8.	Cibotar	Cibotari	4	10	
9.	Cioban	Cioban	8	12	
10.	Darie	Darii	4	2	
11.	Foca	Foca	3	2	
12.	Frunceac	Frunceac	2	2	
13.	Gherasim	Gherasim	2	1	
14.	Iftodi	Iftoda	14	14	

Nr.	Nume de origine română		Numărul lor		Observații
	În 1926 – transcripția română	În 1991 – varianta rusă	1926	1991	
15.	Mandric	Mandric	1	2	transformat după 1926
16.	Manoleac	Manoleac	8	22	
17.	Moldovan	Moldovan	1	2	
18.	Mihalescu	Migalescu	1	3	
19.	Moțoc	–	8	–	
	–	Motoc	–	12	
20.	Muntean	Muntean	10	10	
21.	Pascal	Pascal	39	53	
22.	Poburean	Poburean	7	7	
23.	Petrașciuc	Petrașciuc	2	2	
24.	Petei	Petei	2	5	
25.	Pleșca	Pleșca	7	6	
26.	Robul	Robuleac	5	6	
27.	Șcraba	Șcraba	35	43	
28.	Strugar	Strugari	1	1	
29.	Ungurean	Ungurean	1	3	
Nume care au dispărut după 1926:					
30.	Corbul	–	1	–	
31.	Cătălin	–	2	–	
32.	Crețu	–	4	–	
33.	Grigoriac	–	1	–	
34.	Cirste	–	1	–	
35.	Slobodean	–	1	–	
36.	Solovan	–	2	–	
37.	Strati	–	1	–	
38.	Scutelnic	–	1	–	
39.	Țurcan	–	1	–	
Nume care au apărut după 1926:					
40.	–	Bujneac	–	6	
41.	–	Bicer	–	1	
42.	–	Crițul	–	3	probabil din Crețu
43.	–	Corbut	–	9	probabil din Corbu

Nr.	Nume de origine română		Numărul lor		Observații	
	În 1926 – transcripția română	În 1991 – varianta rusă	1926	1991		
44.	–	Calancea	–	1	probabil n-a fost introdus în listă – 1926	
45.	–	Chirstiuc	–	1		
46.	–	Cotileu	–	1		
47.	–	Dariiciuc	–	1		
48.	–	Dorobot	–	31		
49.	–	Filipciuc	–	4		
50.	–	Gavrilița	–	1		
51.	–	Leuș	–	6		
52.	–	Manic	–	1		din mănecă
53.	–	Manoleac	–	1		
54.	–	Ostașic	–	1	din poteră	
55.	–	Ostafiiciuc	–	1		
56.	–	Potaraico	–	1		
57.	–	Agati	–	1		
58.	–	Cozma	–	1		
59.	–	Davidiuc	–	1		

TOTAL: 253 399

OBSERVAȚII:

1. Dispariția în ambele sate a unui număr de nume de familie, fixate de D. Țopa în 1926 este rezultatul unui proces demografic natural.

Apariția altor nume de familie de origine română în satele respective după 1926 se explică prin migrația locală din satele vecine. Astfel de nume de familie pot fi întâlnite în tot spațiul dintre Prut și Nistru din nordul Bucovinei.

2. Unele nume de familie au fost transformate după modelul ucrainean după 1926: Chitar – (de la Chită, pită) – în Chitariuc (Chitar + iuc), Moțoc – în Motoc, prin transformarea lui „ț” în „t”, familia „Morar” – transformată în „Melnic” prin traducerea ei din română în ruteană după înțeles, iar „Bunăziua” – în „Bunaziv” etc.

ANALIZE

Analiza formării numelor de familie românești în spațiul dintre Prut și Nistru de până la anexare (1774), unde în majoritatea absolută locuia numai populația băștinașă românească, ne arată că:

– toate numele de familie românești din acest spațiu s-au creat la fel ca și în celelalte zone ale Moldovei precum și în alte regiuni ale Țării, adică conform onomasticii românești.

Dacă toate numele de familie de origine română adaptate și transformate după modelul rutean, le reducem (retransformăm) la starea lor inițială de până la slavizare, atunci stabilim același principiu de formare a lor. Ca și în onomastica română, le putem grupa pe următoarele categorii:

1. NUME (de proveniență): creștine, calendaristice, cărturărești: David, Darie, Macovei, Lazăr, Filip, Grigore, Manole (Emanoil) etc.

2. NUME laice (populare), formate din:

– porecle simple: Căuțiș, Robu, Petei, Șcraba, Fudulă, Bunăziua etc.;

– porecle după aspecte fizice: Frunce, Negru, Crețu, Spânu, Moțoc, Pleșca, Greul, Corbu, Lupu, Ursu, Calance etc.;

– denumiri de profesie: Chitar, Morar, Scripcar, Bondar, Cibotar, Cioban etc.;

– denumiri privind apartenența teritorială și etnică: Codrean, Sucevean, Ungurean, Moldovan, Șerban etc.;

– grai expresiv popular: Cirste, Mâneacă, Ostașic, Țurcan, Baer, Slobodean, Mandric, Suciuc etc.

După anexare (1774) și invazia numeroasă a rutenilor din Galiția, pe parcursul procesului de asimilare și slavizare majoritatea familiilor românești au suferit diferite adaptări și transformări ca să devină asemănătoare cu cele rutene.

Acest proces de transformare s-a făcut prin:

1. Adaptarea simplă a numelor românești după modelul lingvistic slavon: „Bunăziua” – în „Bunaziv”, „Baer” – în „Baiura”, „Mâneacă” în „Manec”, „Pădure” – în „Padura”, „Păgîrlă” – în „Poghirlo” etc.

2. Transformarea numelor de familie cu ajutorul sufixelor din onomastica ruteană (ucraineană):

– sufixul „-ac”, „-eac”: Frunce – Frunce + ac – Frunceac, Grigore – Grigore + ac – Grigoreac, Manole – Manole + ac – Manoleac, Lupu – Lupu + l + eac – Lupuleac;

– sufixul „-iuc”, „-ciuc”: Filip – Filip + ciuc – Filipciuc, Vacar – Vacar + ciuc – Vacarciuc, Lazăr – Lazăr + iuc – Lazariuc, Chitar – Chitar + iuc – Chitariuc, David – David + iuc – Davidiuc etc.;

– sufixul „-ovici”, „-evici”: Todor – Todor + ovici – Todorovici, Filip – Filip + ovici – Filipovici, Marcu – Marc + evici – Marcheveci.

3. Adaosuri la sfârșitul numelui: Spînu – Spânul, Corbu – Corbul, Ursu – Ursul, Calance – Calancea, Fudulă – Fudula, Dupeșcă – Dupeșco etc.

CONCLUZII

1. Nici timpul, nici reavoința regimului de ocupație sovietică n-au fost în măsură să producă mari schimbări în partea numerică și starea numelor de familie de origine română în regiunea respectivă, slavizată în întregime încă în perioada de ocupație austriacă.

2. Numărul numelor de familie de origine română în satele Cuciurul Mic și Cernauca, unde graiul și conștiința națională românească s-au pierdut definitiv încă la finele secolului trecut, constituie în prezent 37% și respectiv 46% din componenta tuturor numelor de familie atestate în aceste sate.

3. Se păstrează aceeași proporție între numele de origine română și cele ucrainene ca și în 1786, după invazia unui număr de ruteni din Galiția de trei ori mai mare decât populația băștinașă românească. Se observă chiar tendința spre creștere. În 1926 cotele erau de 31% și respectiv 42%.

4. Prin cele expuse mai sus se dovedește că nordul Bucovinei e pământ strămoșesc, iar spațiul dintre Prut și Nistru a fost locuit din timpurile cele mai vechi de populație băștinașă românească.

The intention of the author is to follow the present evolution of the family names as compared to the anthroponomical situation attested by Dimitrie Țopa in 1926 in two villages of the Northern Bucovina: Cuciurul Mic and Cernauca. While analyzing and systematising the surveys made on spot in 1991, the author concludes that in the 65 years since Dimitrie Țopa's investigation, the situation has changed very little: the percentage represented by the Romanian names in both villages has grown slightly – 6% (from 31% to 37%) in Cuciurul Mic; and 4% (from 42% to 46%) in Cernauca. This means that, despite the efforts made by the authorities to change the anthroponomical aspect of the region, the traces of Romanian origin can't be totally erased.

DEMAGOGIA: ARMĂ A DEZMOȘTENIRII BĂȘTINAȘILOR

Gheorghe Gorda (Cernăuți)

„Binefacerile“ comuniste care i-au corupt pe numeroșii noștri „oaspeți“, constituie astăzi tragedia Cernăuțiului, a Bucovinei, a tuturor satelor și orașelor „eliberate“ în 1939, '40, '44 ... Se știe că orice bun străin, primit pe nedrept, e ca un cal furat, ce are memoria trează despre stăpânul care l-a mângâiat prima dată, punându-l pe picioare ... Neglijarea acestui adevăr ascunde un rău mocnit până la o anumită oră lăsată de Cel de Sus. Spre regret, scumpii noștri „musafiri“ concep situația existentă în nordul Bucovinei aidoma comisarilor bolșevici în timpul exproprierii sau deschiaburirii, cu acea diferență că în locul naganului se face uz de o demagogie exagerată. Aceasta e arma cea mai eficientă în condițiile dezmembrării pașnice a imperiului și actualii naționaliști ucraineni dovedesc prin gândurile și faptele lor că sunt urmași destoinici ai ideologiei comuniste.

Sânguința, îndârjirea și consecvența lor de a demonstra că albul e negru, e mai mult decât copleșitoare. Pentru cei străini de trecutul Țării de Sus a Moldovei, istoria Bucovinei începe din 1918, adică după ce a fost „cotropită“ de România și pentru a nu le mai face bătaie de cap semenilor lor de peste Nistru, șlefuiesc, perfecționează și multiplică minciuna, care se lovește de zidul tezaurului documentar, ca nuca de perete. Se pare că utilizând dezinformarea aplicată, de „frații mai mari“ pe propria lor spinare, ei astăzi se răzbuună pe „mezini“. Deosebit de evidentă a devenit această moștenire, rămasă de la premergători, în procesul renașterii creștine și promovării pe toate căile a autocefaliei. În condițiile acestui proces renovator au ieșit la lumină vestigii ale trecutului, care au rezistat tiraniei comuniste. E vorba de bisericile transformate în grajduri, săli sportive, depozite, magazine, garaje, cluburi... Cu toate că astăzi se declară că au fost reconstruite din talpă, în realitate ele au necesitat doar un acoperiș nou, lucrări de tencuială și înzestrarea cu sfințele odoare. Cu alte cuvinte ele rămân moștenirea spirituală a bucovinenilor, fiind înălțate pe timpul unor mitropoliți români. Atât doar că pentru înscăunarea bisericii autocefale, ele constituie în Bucovina un adevărat obstacol. Din această stare de lucruri s-a născut năstrușnica idee ce ar garanta triumful ucrainismului în conștiința generațiilor viitoare. N-am face această declarație, dacă unele întâmplări similare din Ucraina nu ne-ar da temei să intuim elaborarea unei strategii și tactici de dezmoștenire a românilor, maghiarilor și polonezilor de monumentele trecutului. Ca o dovadă în acest sens servește incendierea vechii biserici Sf. Nicolae din Cernăuți, monument de arhitectură a Moldovei feudale.

Mușchii uitării au acoperit multe ziduri ale trecutului. Despre acest lăcaș sfânt din memoria românilor bucovineni se știe că a fost construit la 1607, în vechiul cartier

Biserica Sf. Nicolae nou din Cernăuți
Foto de V. Gomzniuc.

al orașului numit Seliște, pe timpul starostelui de Cernăuți Stroiescu, în anii de domnie ai voievodului Simion Movilă. Se pare că familia boierului Stroiescu a ctitorit această biserică, dar reconstrucțiile înlăptuite mai târziu au șters urmele, văduvind amintirea urmașilor.

„Familia Stroieștilor, susține Radu Economu, se trăgea din familia Stroici, cunoscută încă după timpul lui Ștefan cel Mare... Construită din bârne de stejar, acoperită cu șindrilă, fără turnuri, biserica se integra tipului de biserici țărănești din Bucovina. În față avea o clopotniță cu un clopot de epocă medievală.

În copilărie, treceam pe lângă bisericuța înnegrită de vreme, ținută uitării făcându-mi, asemenea părinților, semnul sfintei cruci. Ea a rămas pentru mine o taină nedezvăluită. «E biserica noastră», zicea tata ca să mi se încrusteze mai adânc în memorie. Și precum la Cernăuți sunt multe locuri sfinte condamnate uitării, nu mi-aș fi amintit de ea dacă, la un moment dat, oaspeții nordului Bucovinei n-ar fi început să împăienjenească conștiința publicului larg pentru a acapara două vechi locașuri de cult românești pentru biserica autocefală. Pentru o asigurare mai bună a scopului propus a început ticluirea de legende. Astăzi la o analiză atentă a declarațiilor apărute în mass-media cernăuțeană, dar și a evenimentelor care au precedat incendiul celei mai vechi biserici, în dimineața zilei de sâmbătă, 14 noiembrie 1992, se întrezăresc premisele unui act premeditat, pentru a șterge din conștiința generațiilor actuale și viitoare din capitala Bucovinei orice urmă despre fostul stăpân adevărat al acestui colț frumos de țară.»

Timpurile noi vin cu obiceiuri noi, după chipul și asemănarea ticlitorilor. Pentru a-i schimba fața și portul vechii biserici Sf. Nicolae, autocefalii au instalat un iconostas scos dintr-un lăcaș de cult catolic, acțiune ce a servit ulterior semn de mândrie și încurajare pentru mitropolitul galițian, cardinalul Liubacivski. Prin formularea și emiterea diferitelor legende năstrușnice cu cazaci se urmărea, de fapt, scopul zburătăcirii minților oamenilor, ca la un moment decisiv să fie acceptată orice

interpretare convenabilă. E vorba de un procedeu practicat cu succes de propaganda ucraineană din Bucovina pentru a demonstra opiniei largi că trecutul Cernăuțiului e strâns legat de mișcarea căzăcească, de vitejia lui Sahaidacinii și Timuș Hmelnițki...

Aceste legende au prins viață mai cu seamă după săvârșirea crimei. Bunăoară, luni, 16 noiembrie, Ivan Malcovi, palamarul bisericii (autocefale) Sf. Nicolae, originar din satul Seredne Bereziv, raionul Cosov, regiunea Ivano-Frankovsk, mi-a declarat în timp ce răscolea tăciunii că e mare păcat că a ars „biserica căzăcească în care s-a cununat Sahaidacinii“. Pentru interlocutorul meu puțin importa faptul că merceanul n-a avut chip să se cunune la Cernăuți, într-o țară străină, după ce a fost grav rănit la Hotin.

E regretabil că asemenea legende întunecă mințile și unor savanți și funcționari de stat. Astfel, Victor Koseacenko, președintele Societății regionale „Prosvita“, originar dintr-o regiune de după Nistru, a încercat să mă convingă că Sahaidacinii a jertfit bisericii Sf. Nicolae bani pentru pomenirea morților... Valentina Hardina, președinta Societății regionale de protecție a monumentelor de istorie și cultură de asemenea susținea: „Legenda spune că în biserica Sf. Nicolae s-au botezat (?) cazacii ...“ Conform altor variante, aici s-a rugat Timuș Hmelnițki etc... Se vede că minciuna fiind mai accesibilă e și un mijloc mai eficient de propagandă decât datele istorice ale evenimentelor determinate concret în timp și spațiu. Ca mostră a consecinței politicii de înstrăinare a neamului nostru de adevărul istoric servește destăinuirea făcută de cernăuțeanca Amalia Gnatâșco, născută Gatej: „Biserica Sf. Nicolae au construit-o turcii. Nu departe de aici doar se află Podul Turcesc și Fântâna Turcească“. Constatarea e tristă de tot... Noroc că româncă Amalia era însoțită de armeanca Amelia Isaian, refugiată la Cernăuți și a avut în cele din urmă prilejul să afle despre „bisericile“ construite de turci în Carabahul de munte...

Propaganda ideii bisericii „căzăcești“ Sf. Nicolae a atins apogeul în timpul vizitei atamanului cazacilor canadieni Taras Baida la Cernăuți... Se vede că orice minciună are și un punct culminant, după care fie că ea explodează ca un balon de săpun sau prinde viață prin încetățenirea în conștiința contemporanilor. Desigur că a primit dreptul la viață ultima variantă. Astăzi devine evident că un monument de arhitectură moldovenească la Cernăuți devenise nedorit... Semnificativ în acest sens sunt articolele apărute în ziarele cernăuțene. Bunăoară, publicația „Moldodii bucovineț“ (nr. 51 de la 21 noiembrie 1992) scria: „După vizita făcută la locul incendiului de pe strada Sahaidacinii din Cernăuți, unde cu o săptămână în urmă se înălța mândra biserică căzăcească eu nu mai am ce spune oamenilor... Gândiți-vă: s-a rupt firul.“ E vorba de firul ce ducea spre „acele urme legate de glorioasele nume căzăcești Sahaidacinii și Hmelnițki...”

Dar n-au fost lipsite de semnificație nici evenimentele ce au urmat după incendiu. Semnele demagogiei camuflete se reliefează distinct doar peste trei săptămâni, când, pe tăciunii sfintei biserici a strămoșilor noștri, cazacii noi formațiuni paramilitare a coșevoiului bucovinean Anatolii Mitreac depun jurământul de credință Ucrainei și lui Dumnezeu. Astfel, schimbarea la față a bisericii Sf. Nicolae s-a produs doar în câțiva ani de demagogie deșuchiată...

Într-adevăr, cum să te dezici benevol de unele binefaceri comuniste?...

Gândul, enunțat de unele ziare ucrainene că biserica a fost incendiată e împărtășit astăzi de mai mulți cernăuțeni. Capitala Bucovinei n-a avut un Reichstag: ea a moștenit doar o bisericuță medievală moldovenească... Putea oare Cernăuțiul să o ocrotească?

Șantajul continuă. Bunăoară, biserica Sf. Paraschiva, ocrotitoarea neamului moldav, dăruită autocefalilor de ultimul prim-secretar al comitetului regional Cernăuți al P.C.U. Dmitriev (cu timpul poftele autocefalilor au crescut, nemulțumindu-se cu cele două vechi biserici moldovenești) e numită „loc național sfânt al ucrainenilor bucovineni“. Demagogia rămâne arma cea mai eficientă în dezmoștenire a băștinașilor de trecutul lor național.

The study mentions the fact that the oldest church in Cernăuți burned down in a very mysterious way immediately after it had become a worship dwelling of the so-called Ukrainian autocephalous church. The patron of the church was St. Nicholas, and the building was a monument of Medieval Moldavian architecture. The author points out that a closer examination of the events that preceded the setting on fire – on Saturday morning, November, 14, 1992 – of the old monument, representative for the Moldavian art reveal the premises of a deliberate act meant to erase any trace of the former master over the wonderful land, from the conscience of the present and future generations that constitute the population of Cernăuți – capital of Bucovina.

PARTIDE ISTORICE DIN BUCOVINA*

PARTIDUL NAȚIONAL ROMÂN DIN BUCOVINA

DATA FONDĂRII: 7 martie 1892.

PREȘEDINTE: Iancu Zota (1893-1896), Varteres Pruncul (1896-1897), Iancu Lupul (1897-1899), George Popovici (1900), Iancu Flondor (1900-1902), Eudoxiu (Doxuță) Hurmuzachi (1902-1904), Iancu Flondor (1908-1910).

MEMBRII MARCANȚI: Modest Grigorcea, Constantin Isopescul, Vasile Găină, George Vasilcă, Nicolae Mustatza, Victor Stârcea, Ion Țurcan, Nicu Blându, Valeriu Braniște, Artemiu Berariu, Ștefan Saghin, Teodor Tarnavski, Vasile Bodnărescu, George Tofan, Constantin Morariu.

ORGAN CENTRAL DE PRESĂ: „Gazeta Bucovinei“ (14 mai 1891 – 6 aprilie 1897), „Patria“ (14 iulie 1897 – 12 aprilie 1900), „Deșteptarea“ (2 septembrie 1900 – noiembrie 1904); „Apărarea națională“ (17 octombrie 1906 – 29 septembrie 1908), „Românul“ (16 octombrie 1908 – 4 februarie 1909), „Patria“ (7 februarie 1909 – 27 noiembrie 1910), „Viața nouă“ (6 ianuarie 1912 – august 1914).

ORGANIZARE: **P.N.R.B.** reprezenta pe toți românii bucovineni, dar predilect burghezia și intelectualii orașelor și satelor, o parte a marilor proprietari. La nivel central a avut un președinte, unul sau mai mulți vicepreședinți, un secretar, un consiliu național (sau Comitet), uneori Dirigentă. La nivel local erau comitete districtuale, fiecare cu câte un președinte, un vicepreședinte, un secretar și un casier.

PROGRAM: Continuând programul societății „Concordia“ **P.N.R.B.** își propunea în 1892 menținerea autonomiei Bucovinei și păstrarea individualității sale istorico-politice, garantată prin diploma împărătească din 9 decembrie 1862; autonomia bisericii ortodoxe din Bucovina; dezvoltarea învățământului în limba română mai ales prin înmulțirea școlilor primare; folosirea limbii române în administrație, la toate verigile, ridicarea economică a Bucovinei. Acest program a fost reluat și înnoit în 1897, 1900, 1908 și îmbogățit în tot cursul activității practice în parlamentul de la Viena, în Dieta Bucovinei, în presă, în cursul întrunirilor politice. Accentul s-a pus predilect pe apărarea drepturilor naționale românești în privința bisericii, școlii, a limbii române, a funcțiilor administrative.

ACTIVITATE: **P.N.R.B.** datează, ca intenție, din 1875, când mai mulți tineri intelectuali români au inițiat mai multe acțiuni de protest împotriva serbărilor prin

* Documentar realizat cu sprijinul istoricilor Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion V. Coruz, Ion Mamină, Ioan Scurtu

care autoritățile habsburgice voiau să marcheze centenarul anexării Bucovinei. Cea mai activă s-a arătat a fi Societatea studențească „Arboroasa“, care avea strânse legături cu români din țară, din care cauză a fost desființată și i-au fost arestați conducătorii, cărora li s-a intentat un proces de înaltă trădare. În 1885 a luat ființă la Cernăuți Societatea „Concordia“, care-și propunea ca ideal „unirea tuturor românilor sub un drapel unitar național“ și care, prin activitatea ei, a avut un rol important în dezvoltarea conștiinței politice a românilor bucovineni. Inițial „Concordia“ avea 300 de membri, iar marii proprietari nu-i acordau prea mare încredere. După 1889 numărul membrilor începe să crească. În 1891 candidații românilor pentru parlament sunt nominalizați în cadrul adunării generale a „Concordiei“ și propuși pe baza unui program național. Societatea organizează mari adunări populare la Cernăuți, Suceava, Câmpulung Moldovenesc, Storojineț, Vatra Dornei, Rădăuți. Rândurile ei sporesc cu intelectuali, țărani, meseriași. Viața politică românească din Bucovina devine dominată de Societatea „Concordia“. Conflictul cu guvernul Anton Pace din 1891-1892, înăsprirea măsurilor luate împotriva românilor determină o apropiere a tuturor oamenilor politici români, bătrâni sau tineri. La 24 februarie / 7 martie 1892 se pun bazele **P.N.R.B.** și se constituie un comitet electoral compus din deputații români din dieta Bucovinei și din Reichsrath (parlamentul de la Viena). Activitatea acestuia, foarte asiduă, a fost încununată de succes în alegerile pentru dieta din aprilie 1892, când românii obțin 13 locuri din cele 31. Guvernatorul A. Pace este îndepărtat. **P.N.R.B.**: inițiază numeroase acțiuni pentru cultivarea naționalității, a așezămintelor naționale, a datinilor și obiceiurilor depozitare ale vieții naționale. În dieta Bucovinei, deputații români grupați în Clubul național, având ca președinte pe baronul Alexandru Vasilco, iar din 1893 pe baronul Victor Stârcea, acționau pe baza programului **P.N.R.B.**: folosirea limbii române în administrație, pe căile ferate, pentru crearea unei Curți de apel și a unei Direcții feroviare, pentru apărarea școlii românești (înființarea unui gimnaziu românesc complet la Suceava, a unor clase românești la gimnaziul din Cernăuți, a unei școli de lemnărit la Câmpulung Moldovenesc ș.a.). În aprilie 1897 tinerii politicieni, nemulțumiți de activitatea lipsită de energie a conducătorilor **P.N.R.B.** creează un nou partid, **Partidul Național Român Radical din Bucovina**, care-l alege drept președinte pe Iancu Lupul, iar ca vicepreședinți pe Modest Grigorcea și Iancu Flondor. În locul „Gazetei Bucovinei“, care-și încetează activitatea, apare la Cernăuți ziarul „Patria“, în frunte cu transilvăneanul Valeriu Braniște. **P.N.R.R.B.** își propunea să așeze „politica poporului nostru pe baze adevărat naționale“, să asigure românilor un loc de frunte în Bucovina, „ca primul și cel mai important element constitutiv în țară atât în urma trecutului său, cât și a valorii sale numerice și culturale“. Conducătorii **P.N.R.R.B.**, mai mult decât predecesorii lor, voiau să organizeze politic pe toți românii bucovineni și să creeze un partid național puternic, fără nici o deosebire de clasă socială. **P.N.R.R.B.** era condus de o „dirigență“, formată din deputații români din Reichsrath și din dieta Bucovinei, reprezentanții districtelor românești și directorul ziarului „Patria“. Activitatea sa ridică pe o treaptă superioară lupta națională din Bucovina, înmulțind numărul participanților și orientându-le mai clar inițiativele și acțiunea politică. Alegerile din 1898 asigură 13 locuri românilor din cei 31 de deputați ai Dietei. Autoritățile austriece anunță, în aprilie 1899, aspre măsuri împotriva românilor (expulzări, restrângerea libertății presei, pedepse împotriva studenților ș.a.). În dieta Bucovinei, românii, solidarizându-se, dau un vot de neîncredere guvernului Bucovinei. Ca represalii este interzis ziarul „Patria“. În august 1900 gruparea „românilor tineri“, într-o mare adunare populară de la Cernăuți, pune bazele

Partidului Poporal Național Român din Bucovina, continuând activitatea Partidului Național Român Radical din Bucovina. Președintele noului partid este ales George Popovici, iar după plecarea acestuia în România, Iancu Flondor; în septembrie apare și noul organ de presă, „Deșteptarea”. În dieta țării deputații partidului în frunte cu Iancu Flondor, atacă deschis guvernul Bucovinei și pe guvernator pentru greaua stare economică și socială, pentru politica de deznaționalizare. Pe această bază **P.P.N.R.B.** strânge relațiile cu Partidul Conservator Român din Bucovina, unindu-se cu acesta (iulie 1902). Dar în fața coaliției partidelor neromâne din Bucovina, a mișcării distructive a Partidului Țărănesc Democrat, **P.P.N.R.B.** e înfrânt în alegerile din 1904 și în noiembrie același an se autodizolvă. Din nou înfrântă, mișcarea națională renaște. Mai mulți foști membri ai Partidului Poporal înființează în octombrie 1906 ziarul „Apărarea Națională” și Partidul Apărărist, chemând la unirea tuturor într-un singur partid național, înfăptuit însă abia în 1908. La 10 octombrie 1908 se constituie Partidul Creștin Social Român din Bucovina în fruntea căruia este chemat Iancu Flondor. Ziarul „Românul” devine organul de presă unic al noului partid. În ianuarie 1909 acest partid își ia numele de **P.N.R.B.**, iar organul de presă își schimbă numele în „Patria”. În primăvara anului 1909 deputații români din parlamentul de la Viena, împreună cu cei italieni, pun bazele Uniunii latine. În același an deputații izbutesc să obțină înființarea unei catedre de istorie națională la Universitatea din Cernăuți, al cărei prim titular ajunge Ion I. Nistor. Intervin însă disensiuni politice între români. **P.N.R.B.** se divizează în trei grupări: națională, democrată și conservatoare, fiecare prezentând în alegerile din 1911 liste de candidați proprii, spre satisfacția autorităților austriece care promovau pretutindeni neînțelegerile dintre popoarele asuprite sau din sânul lor pentru a le putea stăpâni mai bine. Din cei 23 deputați români din dietă, 13 erau naționali, 6 democrați, 3 conservatori (președintele dietei era Alexandru Hurmuzachi). După alegeri intervine din nou o împăcare, reconstituindu-se **P.N.R.B.**, al cărui nou organ de presă devine „Viața nouă”. Acesta contribuie la ușurarea situației economice a țăranilor români, care, de pe urma hazardatei operații financiare „Centrala însoțirilor economice române”, pierduseră aproximativ două milioane de coroane. De asemenea, **P.N.R.B.** rezistă cu succes cererilor repetate ale rutenilor de a se despărți arhidioceza ortodoxă din Bucovina într-o dioceză română și alta ruteană. Într-o adunare națională la Cernăuți din 21 martie 1912 se semnează o petiție de către 46 136 români cerând păstrarea caracterului național românesc al bisericii din Bucovina.

ÎNCETAREA ACTIVITĂȚII: august 1914.

PARTIDUL CONSERVATOR ROMÂN DIN BUCOVINA

S-a creat la 16 martie 1900 la Cernăuți, din inițiativa unor mari proprietari români. Președintele era Ioan Volcinski, iar organul de presă se numea „Timpul”. Își propunea să susțină elementul român, ca „o necesitate eminentă de stat”, susținere îmbinată cu „absolută toleranță” pentru celelalte națiuni conlocuitoare; să organizeze agricultura pe baza „principiului de asociațiune”, a unui credit agricol ieftin; să creeze și să răspândească o industrie puternică. Își impunea „datorința de a ține morțiș la

autonomia țării“, pe care voia s-o lărgescă prin extinderea competenței dietei provinciale, activizarea congresului bisericesc ș.a. În general, **P.C.R.B.** și-a desfășurat activitatea căutând colaborarea cu guvernul imperial, colaborare care n-a dat roade. În a doua jumătate a anului 1901 sunt deschise tratative cu Partidul Poporal Național Român din Bucovina pentru o cooperare politică în problemele naționale. La 20 iunie 1902 se crează o conducere unică a celor două partide, urmată de unirea lor (iulie 1902). Prin aceasta, politica românilor bucovineni a devenit unitară.

PARTIDUL DEMOCRATIC AL UNIRII DIN BUCOVINA

DATA FONDĂRII: 15 septembrie 1919, Cernăuți.

PREȘEDINTE: Ion Nistor; MEMBRI MARCANȚI: Iancu Flondor, Doru Popovici, Vasile Bodnărescu, Dimitrie Marmeliuc.

ORGAN CENTRAL DE PRESĂ: „Glasul Bucovinei“ (22 octombrie 1918-ianuarie 1923).

ORGANIZARE: Inițiat de un grup de intelectuali români din jurul gazetei „Glasul Bucovinei“, **P.D.U.B.** a atras în rândurile sale pături largi ale burgheziei de toate categoriile, dar și un număr mare de țărani români și de alte naționalități. Și-a constituit organizații în toate județele din Bucovina, conduse de comitete.

PROGRAM: Programul cuprindea revendicări cu caracter burghezo-democratic: unificarea administrativă, votul universal, egal, secret și obligatoriu pentru toți cetățenii, înfăptuirea reformei agrare, reorganizarea învățământului, ameliorarea condițiilor de viață și de lucru ale muncitorilor. Strategia partidului viza consolidarea Unirii din 1918, integrarea armonioasă a Bucovinei în cadrul României.

ACTIVITATE: În perioada 29 noiembrie 1919 – 4 aprilie 1920, reprezentanții **P.D.U.B.** au fost incluși în guvernele României, contribuind la consolidarea statului național unitar român, iar după 1920 **P.D.U.B.** a militat prin presă, întruniri politice, de la tribuna parlamentului, pentru realizarea programului său. În aprilie 1920, o grupare în frunte cu Dori Popovici a fuzionat cu Partidul Poporului, participând la activitatea guvernului Al. Averescu. În iunie 1922 Vasile Bodnărescu și adepții săi au înființat partidul Țărănesc din Bucovina care a aderat la Partidul Țărănesc al României. Președintele **P.D.U.B.**, Ion Nistor, s-a orientat spre colaborarea tot mai strânsă cu **P.N.L.**, sfârșind prin a fuziona cu acesta.

ÎNCETAREA ACTIVITĂȚII: **P.D.U.B.** și-a încetat efectiv activitatea la 27 ianuarie 1923, când a fuzionat cu **P.N.L.**

PARTIDUL ȚĂRĂNESC DEMOCRAT DIN BUCOVINA

A luat ființă în anul 1902, la Cernăuți, sub conducerea lui Aurel Onciul. Organele sale de presă au fost, succesiv: „Privitoriul“, „Voința poporului“, „Foaia poporului“. **P.Ț.D.** (numit la 2 februarie 1903 *Societatea „Unirea“*) milita pentru satisfacerea unor revendicări cu caracter predilect social (o nouă lege electorală, luarea în arendă de către țărani a moșiilor fondului religios ș.a.). Tactic, se orientează spre colaborarea cu autoritățile austriece și cu celelalte naționalități din Bucovina. În 1904 încheie o înțelegere politică cu ucrainenii, germanii și evreii – „Tovărășia țărănească“ –, împotriva Partidului Poporal Național Român și a Partidului Conservator Român, care iese victorioasă în alegerile din luna iulie a aceluiași an. În interiorul „Tovărășiei Țărănești“ intervin neînțelegeri în împărțirea funcțiilor administrative și economice, în urma cărora **P.Ț.D.** rupe colaborarea, creând, împreună cu Partidul Conservator, la 17 iulie 1905, *Partidul Național Român* sub președenția lui Modest Grigorcea. Partidul își încetează însă activitatea la 10 octombrie 1908, când o bună parte a lui fuzionează cu Partidul Apărărist, formând *Partidul Creștin Social Român din Bucovina*.

PARTIDUL ȚĂRĂNESC DIN BUCOVINA

A fost întemeiat la 11 iunie 1922, la Cernăuți, având ca președinte pe Vasile Bodnărescu și organ de presă „Cuvântul țăranului“. Programatic înscria îmbunătățirea situației țărănimii, în primul rând aplicarea corectă a reformei agrare, descentralizare administrativă, legislație a muncii similară celei din statele Europei occidentale. În vederea îndeplinirii reformelor dorite a preconizat realizarea unui „front țărănesc“ la scara întregii țări în care sens a colaborat activ cu Partidul Țărănesc (1918). Și-a încetat activitatea la 12 decembrie 1926, integrându-se organizatoric în Partidul Național Țărănesc.

SOCIETATEA AUTONOMIȘTILOR NAȚIONALI

S-a înființat în anul 1872, la Cernăuți, din inițiativa unor proprietari de pământuri români. Organul de presă era „*Der Patriot*“. Și-a propus să cultive în popor „instrucțiunea politică și conștiința națională“ și să stăruiască „pentru realizarea, întărirea și dezvoltarea organică a autonomiei în toate ramurile vieții publice“. A desfășurat în acest sens o intensă acțiune propagandistică. Își încetează activitatea la începutul anului 1873.

The article comprises some less known data about the foundation, the statutory organization, the activity program and a review of the actual functioning of the most important historical parties in Bucovina, presented according to their value and role in the political life of the Romanians living there: the Romanian National Party of Bucovina, the Romanian Conservative Party of Bucovina, the Democratic Party of the Unification, the Democratic Peasant Party in Bucovina, the Peasant Party in Bucovina, the National Autonomists Society. The article offers the reader a complete picture of the political life in Bucovina until 1944.

Personalități istorice și culturale bucovinene

IERARHI AI BUCOVINEI. O FĂCLIE A CREDINȚEI ȘI ETNICITĂȚII ROMÂNEȘTI

Mircea Lutic

Fiece neam, fiecă popor își are figurile sale de vârf ale spiritualității, care, printr-o osteneală neprecupețită într-o propășire, se ridică la demnitatea de simboluri ale existenței lui perene, la semnificația de exponenți ai firii sale inconfundabile între alte seminții. Sunt făcliile aprinse ale conștiinței naționale, care, strălucind în timpul vieții cu potența de lumină a stelelor, continuă, și după apusul pământesc, să răspândească razele benefice ale cugetului lor înălțător și veșnic, aidoma „stelei ce-a murit“ din binecunoscuta poezie a marelui nostru Luceafăr. O asemenea făclie a etnicității românești multpătimitoare, peste vremi, din Bucovina noastră voievodală a fost Silvestru Morariu-Andrievici, omul ce a făcut pentru menținerea și statornicirea românismului pe aceste plaiuri strămoșești mai mult decât au făcut generații întregi de intelectuali de până la dânsul. După o expresie a lui George Bogdan Duică, „el este bărbatul între bărbați, pe care valurile lumii îl ridică sus, sus, cum marea în cloțire ridică sus, sus câte un val purtător de albă spumă. Sărutați pe frunte de geniul înțelepciunii și purtând în inimă cea mai frumoasă zestre – iubirea de neam și de muncă, acest soi de bărbați împlinesc în lume o chemare dumnezeiască.

Ilustră personalitate ecleziastică, literat, editor, pedagog, autor de manuale, animator cultural și fruntaș al vieții publice, el s-a născut la 26 noiembrie 1818 în comuna Mitocul Dragomirnei, județul Suceava, și s-a săvârșit din viață la 15 aprilie 1895 la Cernăuți. Descendent dintr-o familie preoțească, este fratele pedagogului și cărturarului Constantin Morariu-Andrievici, tatăl magistratului și omului politic Vasile Morariu și prieten bun cu Hurmuzăcheștii. Denominația dublă, româno-slavă, și-o datorează jocului politic antinațional din timpul stăpânirii habsburgice, în consecința

căruia, începând de la bunicul său Andrei, familia i s-a separat în două ramuri: una țărănească cu nume neaoș, și alta cărturărească, cu numele slavizat prin ingerința autorităților.

Cunoștințele elementare le-a primit în casa părintească și la școala primară din Suceava, după care și-a continuat studiile la Liceul de stat din Cernăuți. Hotărât să îmbrace, ca și tatăl său, sutana de preot, urmează în continuare Seminarul clerical și Institutul Teologic din capitala Bucovinei. În anul 1843, după ce primește hirotonia de presviter, este trimis ca păstor sufletesc în comuna Ceahor, încredințându-i-se totodată și funcția de administrator protopresviterial al districtului Cernăuți. La 1848 este recomandat de consistoriu, alături de alte fețe bisericești, în calitate de competitor pentru concursul organizat în vederea ocupării postului de profesor la catedra nou creată de limba și literatura română de la Liceul de stat din Cernăuți, dar își retrage candidatura în favoarea lui Aron Pumnul. Peste un an episcopul Eugenie Hacman, drept recunoștință pentru faptul că, într-o apologie pătrunzătoare, plină de spirit, tânărul preot îi luase apărarea împotriva atacurilor membrilor de rând ai clerului, nemulțumiți de felul cum era administrată dieceza, îl face asesor consistorial onorar. Viitorul i se înfățișează senin și promițător, dar, la 1853, îi moare subit soția, lasându-l văduv, împovărat de grijile familiei. Își găsește însă alinare în activitatea dezinteresată, călăuzită de îndemnuri creștinești și patriotice, desfășurată fără preget în rândurile enoriașilor și conaționaliilor săi.

Remarcându-se printr-o excepțională putere de muncă, prin competență și talent organizatoric, în 1862 este titularizat ca referent auxiliar la consistoriul episcopal, numire prin care își începe ascensiunea ierarhică în administrația ecleziastică. Din același an funcționează concomitent și ca profesor de cântare melodică și tipic la Seminarul clerical diecezan și la Școala de cantori bisericești. Transferat apoi, în 1864, definitiv la Cernăuți, devine predicator la catedrală, iar din 1866 – consilier consistorial cu titlu deplin. Dar nestatornicia episcopului Eugenie Hacman în abordarea și soluționarea problemelor profesionale, samavolnicia ierocratică și egotismul lui chiriarhic îi trezesc dezacordul, din care cauză, în 1869, cade în dizgrația fostului său protector și este suspendat a sacris et ab officiis. Sancțiunea abuzivă a înaltului prelat, covârșit de ambiții meschine, n-are însă putere de acțiune asupra nedreptății noastre decât până în anul 1874, când succesorul lui Hacman, Teofil Bendella, îl restabilește în toate drepturile și funcțiile anterioare. La scurtă vreme după revenirea în vechiul său oficiu de consilier consistorial, Samuil Morariu-Andrievidi intră în clerul monahal, primind concomitent numele călugăresc de Silvestru și titlul de arhimandrit. În 1877 mitropolitul Teoctist Blajevici îl ridică la rangul de arhimandrit diecezan și de vicar general cu drept de succesiune, încredințându-i, în paralel și funcția de referent consistorial pentru mănăstirile din provincie.

Anul 1880 îi aduce investirea cea mai înaltă pe scara ierarhică a bisericii din ținut, învrednicindu-l cu toiajul de arhiepiscop al Cernăuților și de mitropolit al Bucovinei și Dalmației, demnitate pe care o împlinește cu destoinicie până în ceasul său cel de pe urmă. Activitatea sa multilaterală, animată de înflăcărate elanuri cetățenești și patriotice, pătrunsă de adâncă răspundere pentru destinele consăngeenilor săi din Țara Fagilor, îl situează printre figurile de primă mărime în istoria culturală, religioasă și politică a românismului. A fost un bărbat integru, o personalitate pleneră, un cărturar de vocație, neclintit în atitudinea sa umanistă, cristalizată în dictonul său preferat „Credința și știința sunt două aripi, cu care se înalță mintea la înțelepciunea adevărată“.

Apreciat cu exactitate de marele Eminescu drept „unul din bărbații cei mai de caracter și mai învățați dintre românii din Austro-Ungaria“, Silvestru Morariu-Andrievici a imprimat vieții naționale din timpul său un puternic avânt regenerativ, o adevărată efervescentă pe toate planurile. N-a existat domeniu în care să nu fi trudit și să nu fi lăsat urme binefăcătoare, să nu fi realizat importante transformări, cu mari rezonanțe patriotice. S-a impus, după cum am arătat deja, ca o eminentă prezență bisericească, având, pe lângă funcțiile enumerate mai sus, și o mulțime de alte îndatoriri, printre care cele de membru în Sinodul mitropolitan de la Viena, membru în consistoriu, în Comisia de redactare și tipărire a cărților liturgice etc. Pentru merite remarcabile în domeniul științei religioase, fiind în special un strălucit canonist, la 1879 a primit titlul de doctor honoris causa în teologie la Universitatea din Cernăuți.

A întărit, prin autoritatea sa în epocă, pozițiile politice, sociale și culturale ale românilor din Țara Fagilor, fiind în tinerețe un partizan zelos al Partidului Federalist din Bucovina, iar mai apoi, în perioada de maturitate, deputat în Parlamentul de la Viena și în Dieta Provincială (în ambele foruri remarcându-se prin răsunătoare discursuri și interpelări în chestiunile cultelor și învățământului public), membru al Reuniunii române de lectură din Cernăuți, membru activ, membru onorar și vicepreședinte al Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina, membru activ și președinte al Societății „Amicul Poporului“, membru onorar al Societăților „Academia Ortodoxă“, „Armonia“ și al altor societăți bucovinene.

Bărbat de elită, cu un solid capital intelectual, dotat cu o aleasă demnitate și cu o acută conștiință de neam, el a fost, după expresia unuia din biografiile săi, anume Vasile Găină, „sentinela cea mai credincioasă a bisericii sale și cel mai puternic sprijin al tuturor aspirațiilor juste ale băștinașilor“. Memorabile sunt principiile lui de viață, enunțate, în 1864, în lucrarea *Învățătura ortodoxă*, din care consemnăm doar câteva: „Creștinul este dator a iubi națiunea sa, ca pe familia sa, ca pe sine însuși, pentru că el, ca ins, este un mădular al popului național. Creștinul e dator a conlucra la dezvoltarea și înflorirea națiunii sale, că din fructele cele spirituale și materiale ce se vor înmulți pe pomul națiunii se va îndulci și el, ca un fiu al ei. Creștinul e dator a cruța și a păstra datinile și deprinderile părintești ale națiunii sale, care și de creștinătate nu s-au stricat, ci s-au consfințit. Creștinul e dator a iubi, a cultiva și a se folosi de limba națiunii sale în folosul culturii și al dezvoltării proprii. Creștinul e dator a lua parte la soarta națiunii sale și a-i sprijini institutele spre binele ei...“

Având, deci, drept stele călăuzitoare două imperative de căpetenie ale existenței noastre ca popor – ortodoxismul și spiritul național, – Silvestru Morariu-Andrievici nu s-a lăsat niciodată condus de interese materiale mărunte și de onoruri trecătoare, ci a făcut o opoziție curajoasă regimului habsburgic în politica lui antisinodală și antiromânească, a apărut în toate împrejurările caracterul istoric românesc și integritatea seculară a bisericii bucovinene, averea strămoșească a Fondului religionar, a luptat pentru dobândirea autonomiei politice și profesionale, pentru reforme sociale și religioase de o largă respirație democratică, pentru vechiul postulat ortodox bucovinean – constituirea Congresului bisericesc, s-a pronunțat cu tărie împotriva dualismului aberant în administrația ecleziastică a ținutului, respingând pretențiile naționaliste rutene, tănuite sub paravanul confesionalismului, a cerut, la 1867, desființarea concordatului cu papa de la Roma și a publicat apologii contra propagandei desfășurate în Bucovina de biserica unită din Galiția. În timpul arhipăstoriei sale s-au încheiat lucrările de construcție a Reședinței mitropolitane și s-a înființat, prin subscripție publică, Tipografia arhiepiscopală, transformată ulterior în Societatea

tipografică bucovineană, a fost creată catedra de limbă slavonă bisericească la Facultatea de teologie a universității, s-au majorat salariile clericilor din regiunile muntoase și pensiile văduvelor de preoți, a fost introdus un nou sistem de gradație și de subvenționare a cooperabililor, precum și o nouă titulatură ierarhică, cu schimbarea ordinii de acordare a rangurilor liturgice bisericești, s-au construit și s-au reparat o mulțime de lăcașe de cult, s-a amenajat Catedrala din Cernăuți, au fost luate măsuri pentru agrementarea slujbei divine, conservarea picturilor din mănăstiri și biserici și tipărirea de icoane pentru casele creștinilor. Cu sprijinul lui eficient au fost fondate mai multe societăți de cultură laică și religioasă, ca „Amicul poporului“, „Academia Ortodoxă“, „Armonia“, „Lumina“.

Un capitol deosebit de însemnat din biografia sa foarte bogată îl constituie activitatea pedagogică. A alcătuit, a prelucrat, a adaptat și a tradus multiple scrieri didactice pentru școlile primare și secundare (cărți de citire, manuale de aritmetică și de religie, unele tipărite pentru prima dată în grafia latină, de care s-au folosit generații întregi nu numai de bucovineni, ci și de cărturari din Ardeal și Principate), a compus lucrări de cult în limbile română și germană, a făcut o încercare temerară, punând o seamă de cântări bisericești pe note moderne și deschizând astfel calea spre o înnoire esențială a muzicii liturgice. Eforturile de cititor pe tărâmul învățământului național i-au adus înaltul calificativ de „părinte al literaturii didactice din Bucovina“, cum l-a numit, pe bună dreptate, celebrul arborosean Gheorghe Tofan.

Pe linia de culturalizare a poporului prin slova tipărită se înscriu și preocupările lui Silvestru Morariu-Andrievici ca literat și editor. Încă pe când era elev la Seminarul clerical din Cernăuți, el a făcut câteva modelări lirice după tiparele folclorului și după cele ale poeziei noastre culte, publicând, în continuare, fabule cu accente de critică socială, versuri patriotice și didactico-moralizatoare, cântece eroice și sonete, în care păstrează mereu nealterată, ca pe o moștenire sacră, înălțătoarea noblețe națională românească. Grăitoare în acest sens este morala fabulei *Cocoșul curcânit*, care exprimă profesiunea de credință a autorului: „Soiul tău păzește, nu te fă curcan;/ Limba ta cinsteste, de ești moldovan!/ Nu te urî însuți, nu te depărta/ De-obiiceiul tău și de limba ta“. A mai scris studii istorice și articole de stringentă actualitate în problemele bisericii, pastorale și predici, devenite clasice prin conținutul lor sugestiv și stilul pregnant (dar care, spre regret, în majoritatea lor au rămas nepublicate), a redactat timp de aproape două decenii „Calendarul pentru Bucovina“, traducând și localizând în această perioadă și povestirea *Viscolul* de Aleksandr Pușkin, tipărită în 1854 sub titlul *Rătăcire*, a întemeiat și a editat gazeta „Amicul Poporului“, a sprijinit apariția revistei religioase „Candela“ și a „Calendarului bucovinean“. A colaborat la „Foaia Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina“, „Calendarul pentru ducatul Bucovinei“, „Foaia Ordinăciunilor“, „Calendarul poporului bucovinean“ ș.a. Încă de la începuturile carierei sale publicistice, în 1864, a fost ales într-un comitet de redacție, ce urma să scoată un organ de presă al românilor din ținut (ziarul „Steaua Bucovinei“), intenție care, din motive materiale, a rămas însă nerealizată.

Din moștenirea sa scrisă, însumând lucrări apărute în periodice sau în ediții aparte, cităm aici doar câteva titluri: *Preotul față cu parohienii în ziua de Paște* (1846), *Bucovina* (1848), *Cuvântare spre mângâierea și îmbărbătarea norodului celui certat prin secetă, lăcustă, război și holeră* (1848), *Cosminul* (1859), *Cuvântări bisericești pe toate duminicile și sărbătorile de peste an* (1860), *Învățătura morală pentru îndreptarea vieții omului creștin* (1863), *Învățătura ortodoxă din religiunea*

creștinească a sfintei și a toată lumea și apostoliceii Biserici a Răsăritului, I – III (1862-1864), *Istoria sfântă a Testamentului vechi și nou* (1865), *Despre istoria Fondului Religionar greco-oriental din Bucovina* (1874), *Psaltichia bisericească română așezată în note muzicale* (1879), *Rânduiala la prepararea, fierberea și sfînțirea Mirului* (1881), *Tipiconul bisericii ortodoxe orientale pentru rânduielele liturgice* (1883), *Rânduiala doxologiei pentru Duminica întâia de postul mare al patruzecimii* (1884).

Opera culturală a lui Silvestru Morariu-Andrievici, de o valoare perpetuă pentru românismul din Bucovina înstrăinată de la sânul Patriei-Mame, este cel mai netrecător monument pe care și l-a ridicat el însuși, în timpul vieții, rămânând astfel, cu drept de veșnică cetate, în memoria recunoscătoare a posterității alături de figurile de înaltă virtute ale panteonului nostru național.

BIBLIOGRAFIE

Vasile Gr. Pop, *Conspect asupra literaturii române și literațiilor ei de la început și până astăzi, în ordine cronologică*, vol. II, București, Tipografia Națională, 1876, p. 219-220; Ion Berariu-Ieremievici, *Biografia Mitropolitului Silvestru Morariu* (în „Pressa”, București, XIII, 1880 și în „Observatorul”, Sibiu, III, 1880); Constantin Morariu, *Dr. Silvestru Morariu Andrievici. Biografie* (în „Amicul Familiei”, Gherla, X, 1887); Eugen Neșciuc, *Istoricul Bisericii ortodoxe orientale din Bucovina (1775-1893)*, Cernăuți, Tipografia și litografia concesională „Arhiepiscop Silvestru Morariu-Andrievici”, 1893, p. 26-30; Dimitrie Dan, *Mitropolitul Silvestru* (în „Gazeta Bucovinei”, Cernăuți, an III, nr. 50, 27 iunie 1893); Constantin Morariu, *Părți din istoria românilor bucovineni*, vol. II, Cernăuți, Tipografia și litografia concesională „Arhiepiscop Silvestru Morariu-Andrievici”, 1894, p. 192-202; „Candela” (ediție omagială), Cernăuți, an. XIV, nr. 5; Zaharia Boiu, *Din viața mitropolitului Silvestru* (în „Transilvania”, Sibiu, XXVI, 1895); Dimitrie R. Rosetti, *Dicționarul contemporanilor din România*, București, Tipografia Populară, 1897, p. 10; *Enciclopedia română*, Sibiu, Tipografia Krafft, 1898, vol. I, p. 169-170; Vasile Găină, *Arhiepiscopul și mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici. Schiță biografică*, Cernăuți, Editura autorului – Societatea tipografică bucovineană, 1907; N.R. Păunaș, *Activitatea pedagogică a lui Silvestru Morariu-Andrievici* (în „Apărarea Națională”, Cernăuți, an. II, nr. 62-64, 1907); Ion Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, București, Institutul de arte grafice Carol Göbl, 1916, p. 139-160; Laurenție Tomoiagă, *Marele Mitropolit Silvestru. 30 de ani de la moartea lui* (în „Calendarul poporului pe anul 1925”, Cernăuți, 1924); Dimitrie Dan, *Rolul preoțimii bucovinene în menținerea românismului*, Cernăuți, Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, 1925, p. 12-14; Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775-1918. În legătură cu evoluția culturală și politică*, Cernăuți, Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, 1926, p. 28-31; Liviu Marian, *Contribuțiunile la istoria literaturii române din veacul al XIX-lea*, Chișinău, Editura „Cartea Românească”, 1927, p. 47-50, 86-92; M.Gr. Poslușnicu, *Istoria muzicii la români. De la Renaștere până-n epoca de consolidare a culturii artistice*, București, Editura „Cartea Românească”, 1928, p. 98; Simion Reli, *Mitropolitul Silvestru Morariu ca pedagog social-religios al Bucovinei* (în „Revista de pedagogie”, Cernăuți, an. V, octombrie-decembrie 1935); Oltea Cudalbu-Slușanschi, *Opera didactică a mitropolitului Silvestru Morariu* (în „Revista de pedagogie”, Cernăuți, an. VII, caietul II, 1937); Constantin Loghin, *Antologia scrisului bucovinean până la Unire*, Cernăuți, Editura „Mitropolitul Silvestru”, 1938, vol. I, p. 1-5; Lucian Predescu, *Enciclopedia „Cugetarea”*, București, Editura „Cugetarea”, 1940, p. 781-782; Mihail Straje, *Dicționar de pseudonime, alonime, anagrame, asteronime, criptonime ale scriitorilor și*

publiciștilor români, București, Editura „Minerva”, 1973, p. 459; Dumitru Covalciuc, *Mitropolii ai Bucovinei. Silvestru Morariu*. (în „Zorile Bucovinei”, Cernăuți, an. XXXIX, nr. 146 (11745), 4 august 1990); Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura „Humanitas”, 1991, p. 258-307; Mihai Ivasiuc, *Fondul „Mitropolitul Silvestru”* (în „Zorile Bucovinei”, an. I, nr. 223 (12072), 21 noiembrie 1991); Gr. Bostan, *Un mare iluminist bucovinean* (în „Plai Românesc”, Cernăuți, an. II, nr. 2 (4), februarie 1991 și în „Literatura și Arta”, Chișinău, an XXXVIII, nr. 22 (2442), 28 mai 1992); Adrian Acostăchioaie, *Situația bisericii din Bucovina din 1775 până în prezent* (în „Calendarul creștin ortodox al românilor bucovineni pe anul 1992-1993”, București, Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992, p. 45); Mircea Lutic, *Mic dicționar al culturii românești din Bucovina. Silvestru Morariu-Andrievici* (în „Zorile Bucovinei”, Cernăuți, an. LI, nr. 75 (12174), 23 iunie 1992 și în „Literatura și Arta”, Chișinău, an. XXXIX, nr. 7 (2479), 11 februarie 1993); *Mitropolitul Silvestru. Pagină omagială* (în „Zorile Bucovinei”, Cernăuți, an. LI, nr. 141 (12240), 26 noiembrie 1992); Gr. Bostan, *Contribuția bisericii ortodoxe la afirmarea spiritualității românești în nordul Bucovinei* (în „Țara Fagilor”, Cernăuți-Târgu-Mureș, 1992, vol.I, p. 51-52); Mircea Lutic, *Un mic panteon național* (în „Moldova Suverană”, Chișinău, an. LXIX, nr. 156 (18218), 11 noiembrie 1993).

Based on the archive documents and on the rich bibliography, the author draws the spiritual portrait of the Metropolitan Silvestru Morariu Andreevici, a great ecclesiastical personality, man of letters, editor, teacher, author of various schoolbooks, a cultural animator and important public figure in Bucovina. He was member of the Parliament in Viena and of the district diet, founder of the archbishopial printing house, author of religious and didactic works with great importance in the epoch. His entire work represent an everlasting monument to be remember by the generations to come, as a symbol of high virtue in the national Pantheon.

UN PICTOR BUCOVINEAN: EPAMINONDA BUCEVSCHI

Ilie Luceac

Profesor – Școala Normală din Cernăuți

„Ce muncă uriașă a depus acest bărbat
pe altarul artei, al bisericii și al neamului său“.

Oreste Luția.

I

O goană este viața aceasta, o goană după timpul pe care nu-l ajungem din urmă, însă intenționăm cu orice preț să-l stăpânim, să-l dirijăm, să-l punem în frâu. În zadar. Uneori nu reușim să înțelegem fenomene care există în preajma noastră. Mai mult decât atât, nu le observăm în genere. Nu le simțim existența, nu le percepem, nu le auzim muzica. Și nu e de mirare. Un filosof poate analiza într-un mod deosebit lucrurile în succesiunea cărora toți ne purtăm existența. Însă noi nu le observăm. Un poet adevărat poate percepe frumosul naturii, turnându-l cuminte în „slova de foc și slova făurită“. Noi, cei de rând, îl îngânăm doar.

Pentru toți cântă ciocârliă, s-ar părea că toți cei ce se aud bine ar trebui să simtă muzica sferelor, a universului. Dar numai alesul urechii lui Dumnezeu poate s-o audă cu adevărat și să ne-o emită cu pasiune, să ne-o dăruiască.

O floare de măr în primăvară – și pe aceea o vedem cu toții în plină primenire a fiecărui an. Reușim să-i savurăm mireasma. Dar numai alesul rămâne frapat de profunzimea gingășiei ei, el, mirele zeiței Minerva dăruit cu harul de a simți, a auzi, a vedea nu în mod obișnuit, ci cu totul deosebit. Se pare că cel ales de Dumnezeu este Artistul. Unul dintre ei a fost Epaminonda Bucevschi.

Alături de frații Hurmuzachi, Eminescu, I.G. Sbiera, C. Porumbescu, Tudor Flondor, E. Mandicevski și mulți alții, Bucevschi a fost și rămâne una dintre marile figuri ale trecutului nostru bucovinean.

Despre viața și opera lui, au scris câțiva prieteni care l-au cunoscut fie la Cernăuți, fie la Viena. Mulți i-au admirat arta, însă puțini i-au consacrat un cuvânt bun, înțelegându-i preocupările artistice. Tot în goană după timp vor fi fost și înaintașii noștri cu un secol în urmă. Cert este că unii urmași l-au înțeles cu adevărat și l-au apreciat. Aici suntem obligați să amintim frumoasele pagini ale nepotului său Corneliu Gheorghian, scrise cu multă pricepere și tragere de inimă. Lucrarea sa „Bucovina în pictură” (5), un extras bine ilustrat și argumentat din revista „Boabe de grâu”, este una din cele mai ample lucrări consacrate vieții și operei lui Epaminonda Bucevschi. Fiind în posesia unei bune părți din corespondența pictorului, a unor acte oficiale ale acestuia, cât și a diverselor documente care se referă la activitatea artistului, furnizate lui Corneliu Gheorghian de către dr. Emilian Prodanciu, președinte de Tribunal pe vremea aceea, autorul lucrării *Bucovina în pictură* a reușit să realizeze un mozaic al vieții și operei artistului bucovinean în speranța „de a trezi interesul întregii Români pentru acest fiu al ei, de care poate fi mândră” (5,6).*

Am mai aminti în continuare conferința dr. Oreste Luția, profesor de istorie a artelor la Universitatea din Cernăuți, conferință ținută cu ocazia serbării comemorative din 7 noiembrie 1920 și reluată de publicația „Glasul Bucovinei” sub titlul: Contribuiri la viața și activitatea pictorului E.A. Bucevschi (10). Corneliu Gheorghian, care a mai scos o broșură alcătuită pe baza extraselor sale din revista „Făt-Frumos”, intitulată „De-ale pictorului Epaminonda Bucevschi” (6) (în acest extras din revista „Făt-Frumos” sunt incluse atât listele lucrărilor pictorului Bucevschi de la Academia Română și Episcopia de Roman, cât și dezbaterile ce au avut loc în aula Academiei referitor la portretul lui Ștefan cel Mare) scrie, că profesorul universitar Oreste Luția

„Bacanal” de Bucevschi

* Prima e. fără indică lucrarea din lista bibliografiei și a doua pagina.

ar fi fost poate cel mai indicat să ne dea o biografie completă operei marelui nostru artist, dar a decedat prea timpuriu.

Pentru o înțelegere mai amplă a vieții pictorului și o analiză mai profundă a operelor sale artistice sunt binevenite lucrările altor doi bucovineni: profesorul Eusebie Soroceanu cu broșura *Pictorul academic Epaminonda Bucevschi* (21) și teologul Tit Popescul cu articolul *Epaminonda Bucevschi* (15). Acesta din urmă era student în teologie la data morții lui Bucevschi. Însă mai târziu, când va deveni paroh la Ilișești, va primi informații directe de la însuși Mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici, prieten devotat și admirator al artei decedatului pictor. Eusebie Soroceanu reținuse, probabil, multe informații direct de la mamă-sa, Veronica Soroceanu, sora pictorului, care s-a bucurat până la adânci bătrânețe de o memorie extraordinară.

Unul din urmașii lui Bucevschi în postul de pictor diecezan după Nicu Meseșderu a fost profesorul Eugen Maximovici, care a executat portretele lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare pentru fosta sală de recepție din Reședința Metropolitană. Eugen Maximovici a publicat într-un număr festiv al „Junimii literare” un articol intitulat *Epaminonda Bucevschi* (11), în care ne furnizează date interesante în legătură cu stilul artistic al pictorului. Dar tot în acest articol el emite o idee unilaterală și neîntemeiată, credem, cu privire la creația lui Bucevschi, afirmând că domeniul acestuia a rămas doar tabloul de gen. Și Corneliu Gheorghian susține că pictorul Maximovici nu prea ar avea aici dreptate.

La împlinirea a 40 de ani de la moartea lui E. Bucevschi, profesorul universitar Leca Morariu publica un studiu comemorativ în revista sa „Făt-Frumos” intitulat *Epaminonda Bucevschi* (12), reproducând și unele din operele pictorului. Același Leca Morariu amintește despre activitatea artistică a lui Bucevschi și în altă lucrare: *Ce-a fost odată. Din trecutul Bucovinei* (13). Or, în revista „Făt-Frumos” au apărut cele mai multe materiale despre omul și artistul Bucevschi. Amintirile lui Vincențiu Babeș (1) și ale arboreseanului Oreste Popescul (16), fost arhimandrit al Mănăstirii Suceava, ne vorbesc de înalta concepție despre cinste și morală, care îl caracteriza pe artistul nostru. Nu putem să nu amintim aici și însemnările lui Teodor Bălan (2) despre Bucevschi în legătură cu frumoasa serbare a comemorării lui Ștefan cel Mare la Putna din 1871. La fel și T. Ștefanelli (22) evocă în amintirile sale legăturile de prietenie dintre Epaminonda Bucevschi și Luceafărul poeziei românești. Ștefanelli spune că atunci când ambii se aflau la Viena, Eminescu „îl vizita adese și-i admira pânzele frumoase” (22,67). Profesorul universitar dr. S. Reli (18) scrie frumos despre prietenia dintre acești doi mari artiști. În sfârșit merită să

„Bacantă” de Bucevschi

amintim și însemnările profesorului de la Academia de arte frumoase din Viena, marele maestru Anselm Feuerbach, sub îndrumarea căruia bucovineanul Bucevschi a învățat tainele picturii: „Certificat. Din partea Academiei de arte frumoase cesare-regești din Viena se adeverește prin aceasta că Epaminonda Bucevschi, născut la Iacobeni în Bucovina, a frecventat școala specială pentru pictură istoriografică a acestei academii cesaro-crăiești în semestrul de iarnă și cel de vară a anului de studii 1873 – 1874. Pe lângă silința foarte mare, aplicația lui a fost foarte bună. Manifestă talent pentru pictura istoriografică, este capabil de dânsa și a făcut chiar progrese însemnate în direcția aceasta, iar conduita i-a fost deplin corespunzătoare legilor Academiei“ (10, nr. 565).

Totul sau aproape totul ce s-a scris despre Epaminonda Bucevschi datează până în anii 40 ai secolului nostru. Cel puțin așa ne indică sursele pe care le-am aflat. Corneliu Gheorghian ne mărturisește că Bucevschi a devenit în mare parte necunoscut în Bucovina după vreo 30-40 de ani de la trecerea lui în neființă. Despre lucrările sale nu se prea știa nici în București.

„Dante în exil“ de Bucevschi

Totuși în Bucovina a existat un muzeu Epaminonda Bucevschi, care și-a deschis ușile expozițiilor după 40 de ani de la moartea pictorului în una din sălile Reședinței metropolitane. Acest muzeu a funcționat până la 1940. Au fost organizate și trei expoziții cu lucrări ale lui Bucevschi. Una dintre ele în 1920, în cadrul căreia au fost expuse 108 tablouri, alta în 1925, însumând 47 tablouri și ultima – cea din 1937 – cu 105 lucrări, intitulată: „Expoziția colectivă a lucrărilor pictorului diecezan Epaminonda Anibal Bucevschi (1843-1891), Cernăuți, octombrie 1937“. Cea din urmă expoziție a cuprins patru săli. Nu vom trece

aici catalogarea lucrărilor ei. Vom aminti doar că sala a patra a acestei expoziții a cuprins aproape în întregime pânze cu tematică laică (circa 50 de tablouri). Despre unele dintre ele vom vorbi mai jos.

Unii dintre deținătorii particulari ai operelor bucevschiene organizau și ei expoziții. Bunăoară, d-na dr. Vilenco de la spitalul izraelit din Cernăuți a organizat de la 3 aprilie până la 3 mai 1920 o expoziție mare în locuința dumneaei, la etajul întâi, pe strada Rotgasse, 7 (astăzi Lâsenko – fosta Ion Grămadă) cu lucrările pictorului. Bani colectați au fost destinați pentru suferinzii sărmani, care nu aveau cu ce plăti tratamentul și medicamentele (20).

Am avut și o stradă care purta numele marelui pictor, actuala stradă Korolenko. Astăzi însă nu mai avem aproape nimic, decât mormântul marelui artist în cimitirul central al orașului, pe cale de dispariție și acesta.

Câțiva entuziaști, evocatori ai vieții culturale bucovinene din trecut, au semnat câte unul sau mai multe articole de ziar cu ocazia vre-unei eventuale aniversări a pictorului. Amintim aici atât materialul jurnalistului cernăuțean Dumitru Covalciuc intitulat: *Cel mai mare artist plastic al Bucovinei* (4), un material informativ binevenit și la locul lui, cât și alte două articole ale d-nei Elena Sajin-Crigan (19 și 20), colaboratoare la Arhiva de stat din Cernăuți, din care aflăm date interesante despre viața și activitatea lui Bucevschi.

Epaminonda Anibal Bucevschi (așa își va semna mai târziu pictorul lucrările sale cele mai desăvârșite) s-a născut la 3 martie 1843 la Iacobeni, județul Suceava, în familia vrednicului paroh Dimitrie Bucevschi, sfințit preot în 1842. Preotul Dumitrache, cum era numit de către enoriași, a solicitat parohia Mahala la începutul carierei sale, fiind numit însă preot de ajutor la Tereblecea cu Berlinți și Stârcea și apoi paroh la Ciocănești. Mai târziu s-a așezat la Iacobeni, de unde îi era mai lesne să ajungă și la Ciocănești. El a fost nu numai un pastor devotat al turmei sale credincioase, ci și un intelectual de seamă, un animator adevărat al școlii din satul unde se mutase cu traiul și-și avea parohia.

Tânărul Bucevschi își face studiile primare la Suceava, apoi urmează liceul la Cernăuți, pentru ca, mai târziu, să-l termine la Blaj. Dr. Oreste Luția înregistrează importanța Romei-Mici a neamului nostru în felul următor: „Blajul acesta a fost în calea lui Bucevschi, ca și în calea multora din generațiile mai vechi de la noi, fântâna răcoritoare... pentru tinerii studioși, leagăn al renașterii românismului“ (10, nr. 564). Într-adevăr, la 19-20 de ani, solul fertil al sufletului oricărui tânăr, nemaivorbind de sufletul unui artist, predispus să asimileze cele mai nobile idei și mai alese sentimente care se referă la datinile și destinul mitologic al poporului său. Iată de ce „Blajul îi pătrunde mai întâi sufletul lui Bucevschi și-i formează mentalitatea pentru restul vieții... La Blaj pictorul câștigă un fond de idei românești“ (10, nr. 566).

În această perioadă se zămislesc, probabil, în sufletul artistului unele idei, ce se vor materializa mai târziu în opere de valoare care au îmbogățit patrimoniul picturii românești. Blajul a înrâurit benefic formarea sa ca artist anume în plan național, or ilustrarea imnului *Deșteaptă-te, române* (pânza va fi finisată mai târziu) și o ilustrare a baladei *Dochia* de D. Bolintineanu sunt exemple grăitoare. Apariția acestor lucrări constituie, de fapt, începutul picturii sale naționale, aceasta fiind una din preocupările cele mai importante ale lui Epaminonda Bucevschi în activitatea sa multilaterală de artist plastic.

„Doina“ de Bucevschi

Crescut într-o atmosferă duioasă, caracteristică satului moldovenesc din Țara de Sus, fiind, ca și Mihai Eminescu, elev al lui Aron Pumnul la Cernăuți și sorbind apoi din izvorul fântânii răcoritoare a românismului școlii de la Blaj, nu e de mirare că

„Mica florăreasă” de Bucevschi

Luția în Conferința amintită mai sus, are cea mai mare importanță. Totodată, în diferite etape ale vieții, influențate fie de școală, fie de condițiile de trai, Bucevschi își formează și o concepție despre lume, un fond de idei care se vor cristaliza mai târziu în operele sale. Să urmărim, în ordine cronologică, destinul artistic al lui Bucevschi, plâsând jaloanele biografice la cotele cele mai importante.

Așadar, la dorința părinților, din 1863 până în 1867 Bucevschi învață la seminarul clerical din Cernăuți. În această perioadă Epaminonda este preocupat de istoria religiei, simțindu-se însă tot mai mult absorbit de arta picturii, care îl absoarbe definitiv, continuându-i rostul vieții întregi.

Bucevschi va căuta altă manieră de exprimare, renunțând treptat la culorile violet și albastru, caracteristice stilului maestrului Arend, care l-a influențat covârșitor în primele sale încercări de pictor teolog. Maestrul vienez Arend era invitat între anii 1863 și 1864 să zugrăvească iconostasul Catedralei din Cernăuți. Va rămâne în continuare în Bucovina, unde îl vom găsi și la 1874, lucrând la portretele și iconostasele bisericilor de aici și întreținând totodată o corespondență activă cu elevul său Bucevschi. Tot atunci, în perioada dintre anii 1863–1865, după cum afirmă C. Gheorghian, îl cunoscuse, probabil la Cernăuți, și pe Mihai Eminescu.

În prima perioadă cernăuțeană îl găsim într-o ferventă căutare de sine în exprimarea ideii și realizarea acesteia în plan coloristic. Bucevschi face multe studii în care încearcă să opereze cu efectul umbrei, pictând diferiți arbori în soare, case țărănești, șandramale. Pictează după natură portretele rudelor sale, ale surorilor,

Bucevschi și-a iubit cu patimă plaiul natal, fiind pătruns de cele mai calde sentimente, ce și-au găsit o întruchipare vie în multe creații ale sale de mai târziu. Destinul artistic al lui Epaminonda poartă aceeași amprentă ca al lui Mihai Eminescu sau al lui Ciprian Porumbescu. Creând în genuri diferite, dar gândind la fel, ei și-au adus contribuția în domeniul valorificării și sporirii artei românești, reușind să ridice, prin operele lor, Bucovina artistică la un rang de „Veneție”, unde, pe timpuri, se zămislea și se cristaliza arta și cultura, în favoarea și pentru cauza căreia vegheau mecenajii de renume. În Bucovina unul dintre aceștia a fost mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievice, care a slujit nu numai cultele, ci a și avut un cult al frumosului de vreme ce a intuit și a apreciat atât de bine arta lui Bucevschi.

În viața unui literat sau a unui artist plastic partea activității sufletești, după cum a subliniat și profesorul Oreste

cumnatelor etc. Din această perioadă datează și portretul tatălui său Dimitrie. „Foarte apreciat a fost și ca pictor de portrete. Multe familii din Bucovina se mândresc cu pânze de mâna lui“, scrie Eugeniu Maximovici (11,33). Printre ei s-au enumerat Arhimandritul Ștefanelli, d-na Grigorovița, d-na Fangor, d-na Ciupercovici, d-na Petrescu, d-na Mafian, d-l consistor aulic Vasile Morariu, familia Gheorghian, Iospecul etc., oameni care au fost în posesia unor lucrări ale lui Bucevschi. Purtătorii acestor nume s-au călătorit demult în împărăția umbrelor. Cine știe ce soartă au avut picturile. În orice caz, pânzele din perioada studiilor teologice cernăuțene *Apostolul Petru*, *Învierea* (tablou care s-a aflat în posesia lui C. Gheorghian), cei patru evangheliști de pe bolta sfântului altar al bisericii din Ilișești, cât și decorația interioară, mai plătesc tribut manierei profesorului său Arend, de influența căruia îl va scăpa școala vieneză.

Perioada vieneză a fost hotărâtoare în formarea artistului Epaminonda Bucevschi. În 1868 tânărul pictor primește o bursă oferită de consistoriul episcopal din Cernăuți și, plin de avânt, cu speranțe de a căpăta studii artistice sistematice se înscrie la Academia de arte

frumoase din Viena. Depășește repede stilul desemnatoric preconizat de Fürich, înțelegând că va avea de învățat de la profesorii săi Wurzinger și Carol Blaas.

Prin luna mai a anului 1873, Anselm Feuerbach (1829 – 1880), considerat unul dintre celebrii pictori ai epocii, a cărui manieră artistică reprezenta direcția clasicismului târziu, e numit profesor la Academia de Belle Arte din Viena pentru pictura istoriografică. Acest mare artist a sosit aici la timpul potrivit pentru Bucevschi, care nu putea să aibă un îndrumător mai bun decât Feuerbach. Elevii maestrului erau aleși și țineau la profesorul lor. În originalul amintirilor vieții sale A. Feuerbach ne relatează: „Îmi explic avântul școlii mele prin faptul că elevii mei au, în fine, un îndrumător, care chiar dacă nu e atât de tânăr, înțelegea să simtă ca un tânăr și care le mergea în propriile sale lucrări cu exemplul bun înainte“ (17). Și, într-adevăr, prospețimea tabloului, legătura indistructibilă dintre formă și fondul de idei în lucrările sale aduc revelația împlinirii metodei de pictură istoriografică în spiritul tradiției clasicismului academic, așa numit târziu. Tablourile *Poezia*, *Ifigenia*, *Simpozionul lui Plato*, *Paolo și Francesca da Rimini*, *Pieta*, *Medeea* (9) confirmă afirmațiile de mai sus. Despre școala lui Feuerbach, care a împlinit activitatea artistică în cadrul Academiei de arte frumoase din Viena, găsim, în lucrarea lui Gheorghian, o însemnare a unui funcționar ministerial, care datează de pe la 1874: „E productivă ca o grădină, ce se usca și asupra căreia a căzut o ploaie torențială“.

„Olga V. Grigorovița“
de Bucevschi

În această ordine de idei, rămânem oarecum nedumeriți când citim articolul d-lui N. Bogaiuc, docent la Universitatea din Cernăuți, următorul pasaj, ce ține să caracterizeze perioada maestrului Feuerbach la Academia de arte frumoase din

„Faianță“ de Bucevski

Viena: „La Academia vieneză de arte frumoase domnea spiritul conservatismului. Această atmosferă și-a lăsat amprenta asupra primelor creații ale artistului bucovinean, unele din ele fiind «reci», pompoase, teatrale“ (3). Nu știm în ce măsură a reușit să se încadreze cronologic în tratarea temei domnia sa, făcând pretinsa apreciere a perioadei lui Feuerbach la Academia de arte. În ceea ce privește operele „reci“ și „pompoase“ ale elevului său – din păcate autorul nu ne indică titlul lucrărilor respective. Acelea pe care le cunoaștem și noi și avem posibilitatea să le savurăm cu toții frumusețea sunt mult prea convingătoare ca valoare pentru a ne putea permite profanarea lor.

A. Feuerbach a apreciat mult talentul lui Bucevski în genul picturii istoriografice, care se cota pe atunci ca fiind cel mai nobil și mai greu gen. Era iubit și apreciat și de către colegii săi. Între aceștia se aflau și unii care vor ajunge pictori cu renume, ca bunăoară Carol Probst, Andreas Groll și Carol Fröschl. Toți

apreciau talentul lui Bucevski. Drept mărturie a celor spuse ne slujesc atât certificatul eliberat de către Academia de arte frumoase, semnat de Feuerbach, pe care l-am amintit mai sus, cât și comunicarea lui Bucevski că maestrul însuși a pictat fața tânărului din mijlocul tabloului *Bachanalul* (cel mai mare tablou al lui Bucevski, aflat un timp în posesiunea d-nului Florea Iupu din Cernăuți). „De la maestrul său Feuerbach, Bucevski a adoptat multe particularități, însușindu-și în mare parte și tehnica acestuia“ (10, nr. 565). De la acest maestru al stilului clasic Epaminonda primi imboldul pentru compoziții de mare amploare. Din această perioadă celebrele pânze *Bachanalul*, *Bacanta*, *Dante în exil* (de menționat că tratarea temei poetului Renașterii italiene se întâlnește și la Feuerbach, numai într-o altă concepție), *Moartea Cleopatrei*, *Ofelia*, *Pieta* și altele, compoziții alegorice de mare valoare. Avem tot temeiul să-l credem pe C. Gheorghian care afirmă că trebuie rectificat pictorul Maximovici, ce susține, după cum am mai spus, că pictura istorică n-ar fi fost direcția adevărată a artistului Bucevski și că domeniul său a rămas tabloul de gen. Însă tot Maximovici spune și un adevăr când afirmă că „pânzele sale cele mai frumoase prind momente și scene din viața poporului românesc“ (11,33).

Bucevski ar fi realizat în pictura istorică opere din cele mai impresionante, dacă grija pâinii de toate zilele și a întreținerii familiei sale, al cărei tutore a rămas după

moartea părinților, nu l-ar fi silit să se ocupe de lucrări de genuri mai mici și mai lesne de vândut, iar mai târziu, de pictura bisericească, pictură de seamă mai rentabilă.

Profesorul O. Luția împarte activitatea lui Bucevschi după terminarea studiilor sale la Viena în două etape. Prima etapă, numită convențional cu deviza germană: „Die Kunst geht nach Brod“ („Arta ca mijloc de existență“, se caracterizează prin multiple lucrări de genul „Rococo“. Referitor la această perioadă încordată și nu fără aprigi privațiuni, profesorul Oreste Luția menționează: „Lucra și vindea multe din tablourile sale pictate în genul Rococo, picturi de fete și cuconițe gingașe și ca-

„Faiantă“ de Bucevschi

meriste zăpăcite, îmbrăcate toate în fustele largi și înfoiate ale epocii Rococo, cu cavaleri galanți și scoși ca din cutie, cu peruci pe cap și săbii la șold, cu panglici de catifea și atlas, cu bilete de amor și alte gingașe nimicuri ale buduarului. Cele mai multe și mai de seamă tablouri de genul acesta, lucrate de mână sa au trecut în America, Anglita, Franța, Olanda, unde aflau mulți amatori. La noi s-au păstrat puține din ele... (10, nr. 566). Ce păcat! Soarta ne-ă văduvit de atâtea lucrări, care puteau să facă cinstul multor muzee din țară. Analogia ne duce cu gândul la visătorul Schubert. A fost un noroc, totuși, că notarul public din Cernăuți cam pe la anul 1935 D. Florea Lupu, apreciind valoarea lui Bucevschi, a salvat ceea ce se mai găsea la Josefina Scherrer (menajera lui Bucevschi, care l-a însoțit la Cernăuți și a fost în preajma lui până la sfârșitul vieții pictorului) și ce era pe cale să se piardă în noianul Vienei și al lumii mari, ca atâtea altele, nenumărate lucrări ale lui Epaminonda Bucevschi. Sic transit gloria!..

După încheierea primei etape a activității sale artistice, Bucevschi va împărtăși deja deviza franceză „L'art pour l'art“. În această a doua etapă geniul său artistic și-a aflat terenul pentru care era mai bine pregătit și cel mai indicat în baza studiilor sale teologice, cât și în baza cunoștințelor profesionale de pictură. E adevărat că Bucevschi începe cu pictura laică și trece, treptat, în decursul anilor 80 ai secolului trecut, la pictura bisericească, ajungând să creeze în acest gen opere de o valoare remarcabilă. Mai ales în cea de a doua perioadă cernăuțeană, începând cu anii 1888 – 1889, când, la insistența și dorința prietenului său, mitropolitul Silvestru Morariu, Bucevschi revine la Cernăuți.

În ambele perioade amintite activitatea sa de pictor a fost dictată în primul rând de necesitatea de a-și asigura pâinea de toate zilele pentru el și mai târziu pentru

fratele Dionisie și surorile sale Veronica (mama profesorului Eusebie Sorocean), Eufrosina, Olimpia (mama lui Corneliu Gheorghian), Elena și Ecaterina.

După terminarea studiilor la Viena, Bucevschi călătorește la München, oraș ce excela prin cultură, mai târziu în Italia, patria artelor frumoase, studiind cu minuțio-

Casa părintească din Iliești de Bucevschi

zitate antichitatea română. În 1877 întreprinde o călătorie și la Paris. Presupunem că acestea au fost cele mai fericite zile din viața lui Bucevschi. Idealul lui artistic se clarifică definitiv. El devine membru apreciat al Societății „Albrecht Dürer“, în componența căreia erau primiți numai pictori consacrați.

La îndemnul lui Anselm Feuerbach, Bucevschi depășește repede tradiția școlii germano-vieneze și devine un adept fervent al maestrului său. Dar înainte de toate, Bucevschi devine un om de o rară noblețe a sufletului, cu un caracter ferm și hotărât. Un artist cu o înaltă concepție de viață. Tablourile sale poartă timbrul ținutei și nobleței clasice. Influența clasicismului se remarcă în tablourile sale istoriografice și religioase (vezi *Bachanalul*, *Bacanta*, *Dante în exil* etc.). El a plătit tribut și unei influențe a școlii italiano-franceze prin concepția maestrului său Feuerbach, care a fost atras de importantul tablou al școlii franceze *Romains de la Décadence* de Thomas Couture (1815-1875). Maestrul Feuerbach a fost într-un timp chiar elevul lui Couture. *Simpozionul lui Plato* de Feuerbach și *Bachanalul* de Bucevschi au ca obiect decadența romană, tratată de Couture. Viața autorului *Divinei Comedii* îi preocupă pe ambii artiști în aceeași măsură, încât maestrul pictează *Dante și femeile nobile de la Ravenna*, iar elevul pânza *Dante în exil*. Deci, poate fi urmărită o continuitate în artă, aceeași temă fiind tratată cu viziuni și prin prisme diferite, însă utilizând una și aceeași manieră de exprimare.

Ceea ce merită să fie reținut în întreaga creație a lui Epaminonda Bucevschi este faptul că în arta laică a pictorului bucovinean sunt preferate subiectele naționale, tratate romantic. Bucevschi nu rezistă (ca și Eminescu sau Porumbescu) pitorescului atrăgător, ce-l oferă viața rustică românească și frumuseții peisajului românesc, fiind obsedat și de glorioasele figuri din istoria neamului nostru. El a dat viață unui șir întreg de tablouri naționale, care reprezintă o glorie a picturii românești, așezându-l pe artist la un loc de frunte în ierarhia valorilor naționale. „El creează o serie de tablouri de gen romantic, pierdute în cea mai mare parte în noianul străinătății“ (5, 40). În fond, Bucevschi dă viață ideilor, trăirilor sale romantice, alegându-și în pictura o formă de exprimare clasică. Același lucru l-au realizat în poezia românească Alecsandri și Eminescu.

În ce privește tehnica lui Bucevschi, profesorul O. Luția o apreciază astfel, referindu-se la tablourile din expoziția de la 1920: „Cu câtă dragoste și măiestrie este bunăoară lucrată *Mica buchetieră*, care îmbrăcată în portul nostru național, ne întinde cu un surâs plin de naivitate și sfială un buchetel de flori din luncile noastre cu ciuboțica cucului. Sau tabloul numit *Doina*, cu chipul fetei, ce poartă o cofiță cu apă de izvor, pe când în jurul ei visează pădurea. Desenul e cât se poate de corect. El preferă proporția armonioasă și bine dezvoltată. Coloritul său are o dulce și gingașă armonie, moștenire de la maestrul său Feuerbach. Acordurile sale coloristice sunt redată în moll și cu un piano melancolic ce te face să visezi înaintea tablourilor sale cu chipuri de femei împodobite cu ștergare diafane și îmbrăcate cu un gust al lui particular – în port național“ (10, nr. 556).

Privind fermecătorul tablou, ai senzația că frumoasa *Doină* dialoghează imagină cu Poetul, șoptindu-i dorința ei:

*Vino-n codru la izvorul
Care tremură pe prund,
Unde prispa cea de brazde
Crengi plecate o ascund...*

(Eminescu, *Dorința*).

Și dacă rămânem în domeniul imaginației, vrăjiți de frumusețea tabloului, am putea presupune că filosoful de la Păltiniș, în liniștea sa meditativă a auzit prin înrudire spirituală chemarea *Doinei* și, alegându-și lungimea de undă a *Serenadei* lui Ciprian Porumbescu, ar fi putut să răspundă de la depărtarea unui secol: „Odihnită acum, inima e în stare de dragoste. Ea iubește pe Creator“ (14, 71). Or, creatorul acestui tablou este cu adevărat un ales al lui Dumnezeu.

Printre lucrările care au fost prezente în cadrul expoziției colective a pictorului Epaminonda Bucevschi din 1937 mai pot fi numite următoarele: *În parc*, *Visare* (Îngândurare), *Doamna cu porumbei*, *Terasa*, *Monumentul*, *Cămin*, *Bufetiera*, *Moșul*, *Păstoraș*, *Ciobănaș*, *Idilă*, *Ian ascultă!...*, *Torcând*, *Țigănaș*, *În poiană*, *Peisaj romantic*, *Dar eu, bietul de mine?...*, *Copiliță*, *Portretul unei femei* (costum național) și multe altele – vreo 50 la număr, care au împodobit sala a IV-a a expoziției.

Bucevschi a fost foarte variat în lucrările sale. Dovadă sunt frumoasele faianțe (talgere de majolică), cu gingașe capete de femei, minuțios lucrate, cu o tehnică care cere cunoștințe speciale și multă practică. Că artist, el s-a uitat cu ochi sănătoși și minte întregă la lumea ce-l împrejura și a muncit cum numai puțini și aleși pictori au muncit în întreaga istorie a artelor. Eugen Maximovici a spus despre el un adevăr: „Bucevschi

are pentru arta noastră națională merite netăgăduite. El este primul român bucovinean, care grație marelui său talent artistic, și-a întemeiat ca pictor o reputație, ce trece departe peste înguste hotare ale patriei sale" (11, 34).

– VA URMA –

BIBLIOGRAFIE

1. Babeș Vicențiu, *Despre artă și un artist român în străinătate*, spicuiuri în revista „Făt-Frumos”, nr. I, Cernăuți, 1931.
2. Bălan Teodor, *Serbarea de la Putna 1871*. Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, Cernăuți, 1932.
3. Bogaiciuc Nicolae, *Un pictor de talie europeană*. Ziarul „Zorile Bucovinei”, 2 martie 1933.
4. Covalciuc Dumitru, *Cel mai mare artist plastic al Bucovinei*. Ziarul „Zorile Bucovinei”, 4 septembrie 1988, nr. 172.
5. Gheorghian Corneliu, *Bucovina în pictură (Epaminonda Bucevschi)*, extras din revista „Boabe de grâu”, an. V, nr. 9, București, 1935.
6. Gheorghian Corneliu, *De-ale pictorului Epaminonda Bucevschi*. Extras din revista „Făt-Frumos”, Cernăuți, 1934.
7. Gheorghian Corneliu, *Pictorul Bucevschi și portretul lui Ștefan cel Mare (1881-1884)*, „Făt-Frumos”, nr. I, Cernăuți, 1934.
8. Gheorghian Corneliu, *Lucrările pictorului Bucevschi de la Academia Română (1881-1882)*, „Făt-Frumos”, nr. I, Cernăuți, 1934.
9. Henck Eduard, *Anselm Feuerbach* (mit 26 Abbildungen darunter 4 in farbiger Wiedergabe), Leipzig, 1911.
10. Luția Oreste, *Contribuitori la viața și activitatea pictorului E. A. Bucevschi* (Conferință ținută cu ocazia serbării comemorative în 7 noiembrie 1920), ziarul „Glasul Bucovinei”, 1920, nr. 564, 565, 566.
11. Maximovici Eugen, *Epaminonda Bucevschi*, revista „Junimea literară”, 1980, nr. 2.
12. Morariu Leca, *Epaminonda Bucevschi*, „Făt-Frumos”, nr. I, Cernăuți, 1931.
13. Morariu Leca, *Ce-a fost odată. Din trecutul Bucovinei*. Institutul de Arte Grafice „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1922.
14. Noica Constantin, *Pagini despre sufletul românesc*, Humanitas, București, 1991.
15. Popescu Tit, *Epaminonda Bucevschi*, „Călimdarul” pe anul 1892. Societatea teologilor din Cernăuți „Academia Ortodoxă”.
16. Popescul Oreste, *Amintiri*, revista „Făt-Frumos”, Cernăuți, 1934.
17. Quenzel Karl, *Anselm Feuerbach ein deutscher Maler*, Leipzig, Hesse & Becker Verlag.
18. Reli Simion, *Călăuza monumentelor religioase-istorice din Eparhia Bucovinei*, Cernăuți, 1937.
19. Sajin Elena, *Unul din prietenii lui Eminescu: Epaminonda Bucevschi*. Ziarul „Zorile Bucovinei”, 11 februarie 1989.
20. Sajin Elena, *Lumina conștiinței noastre naționale*. Ziarul „Zorile Bucovinei”, 2 martie 1993.
21. Sorocean Eusebie, *Pictorul academic Epaminonda Bucevschi*. Institutul de Arte Grafice „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1920.
22. Ștefanelli Teodor V., *Amintiri despre Eminescu*. Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, București, 1914.

The study offers a synthetical image of the work and life of the painter Epaminonda Bucevschi. The Viennese period was decisive for his artistic evolution. From the great

master Anselm Feuerbach, who was his teacher, he learned the technique of ample compositions. It was the period when he painted „Bachanal“, „Bacchanta“, „Dante in Exile“ and other allegorical compositions of great value. In the 80's of the XIX-th century, he turned to the religious painting. Due to his outstanding talent, the painter E. Bucevschi won a worldwide reputation.

Critică și istorie literară

IULIAN VESPER. DESTIN ȘI POETICĂ

MIRCEA DIACONU

Istoria literară, cu inerentul ei suport de subiectivitate, operează deseori mutații nejustificate în receptarea unor momente, care, dacă n-au avut nici șansa să se consume firesc, în totalitatea resurselor proprii, rareori sunt așezate în condiția lor de adevăr. Vitregiei istoriei și uitării i se alătură statutul dependent al istoriei literare și uneori fragilitatea unor evenimente rămase la stadiul virtualității. Asupra gândirismului a persistat o neadecvată interpretare polemică, iar grupul de la „Criterion“ are încă statut de bastard. Oricum, nici „Gândirea“, nici „Criterionul“ n-au putut fi ignorate, așa cum s-a întâmplat însă cu mișcarea *Iconar* și cu cei câțiva scriitori care o reprezentau. Ce-i drept, mișcarea nu a avut nici amploarea gândirismului și nici personalitățile enciclopedice ale „noii generații“. Dar ea a impus, cel puțin în Bucovina, o viziune specifică asupra creației și a generat un *Sturm und Drang* cu implicații la nivelul poetic, cultural și politic fără cunoașterea căroro deceniul al patrulea este incomplet. Ignoranța nu este justificată uneori nici din perspectivă axiologică, Mircea Streinul, cel care a avut „șansa“ să moară în 1945, Iulian Vesper, Traian Chelariu aparținând culturii române ca individualități, prin opera publicată mai ales până la război, dincolo de rolul lor în existența complexei mișcări amintite.

Pe Iulian Vesper, figură proteică, îl cunoaștem mai ales prin volumele de poezii editate după 1968, anul apariției unei antologii prefațate de Ion Negoitescu, din care lipsesc mai multe texte reprezentative, neagreate probabil de cenzură, și eventual printr-un roman, *Glasul*, din 1956, trecut destul de repede sub tăcere. Puțini știu că autorul publicase patru volume de versuri și un roman, *Primăvara în Țara Fagilor*, înainte de sau în timpul celui de-al doilea război mondial și că a știut să convertească „destinul frânt“ într-o elaborare care cerea și efort, și erudiție, și talent, traducerea *Kalevlei*.

Nu asupra dramei trăite de Iulian Vesper vom insista, nici asupra destinului operei sale care după război pare să fie o continuă „trădare de sine“, ci asupra poezicii individualizante formulate implicit în volumele *Echinox în odăjdii* (1933), *Constelații* (1935), *Poeme de Nord* (1937) și *Izvoare* (1942). În creația lirică a Bucovinei interbelice, poezia lui Iulian Vesper, unitară în evoluția ei lentă, este una dintre puținele care a reușit să depășească ezitățile regionalismului, fiind susținută și de o conștiință estetică, de un program artistic coerent. Creatorul nu mai abordează nici problema provincialismului ori a ruralismului reprezentativ pentru coordonatele spiritului autohton, nici a etnicismului, rezolvate în favoarea universalismului, ci este preocupat de satutul cuvântului poetic prin care se refac relațiile metafizice ale poetului cu timpul, logosul și istoria.

În acest sens, chiar *Prologul* primului volum este o artă poetică ce se supune concepției platonice asupra degradării continue a gestului primordial de creație, o concepție îmbinată cu elemente pithagoreice, căci lira – și nu cuvântul – devine emblemă a creației originare a lumii. Poezia tinde astfel spre sensul prim al lirismului asigurând ieșirea din temporalitate și istoricitate și pătrunderea în Timp, prin întemeierea unui *eu* care să fie consubstanțial substanței divine. Această translație ontică înseamnă în fond punerea poeziei nu sub semnul mimesisului, fie el și psihologic, ori al referențialității, fie și etnice, ci în lumina principiului unic al existenței. Iar la nivelul ontologiei ființei creatoare, o renunțare la sinele concret, fixat în coordonate istorice și o topire în sinele cosmic. Tocmai de aceea poetica ieșirii din temporalitate și a orfismului implică inevitabil și o dimensiune thanatică. Ciudat cum același este – din această perspectivă foarte largă – cadrul poetic al lui Mircea Streinul, Traian Chelariu ori Iulian Vesper. Golul existențial generat de moarte însemna de fapt nu atât stări de contemplație sceptică, sustrasă lumii, cât o tendință de a redefini omenescul și poeticul prin prisma mântuirii pe care moartea și creația o oferă. Lirismul mistic al lui Iulian Vesper este susținut de convingerea că există o „spiritualitate a mediului“ revelată în „metafizica morții“, acest „ultim și esențial aspect al existenței“ – după cum afirmă poetul în cronica despre *Cartea de iconar* a lui Mircea Streinul din „Glasul Bucovinei“, 20 august, 1933. Opera literară în natura sa antimimetică nu este nici străfulgerare a arhaității, nici armă pentru etnicism, nici măcar confesiune a angoaselor egoului. Eul poetic există doar prin obiectivarea acestuia și deci numai prin demiurgia limbajului care înainte de a fi noțional pare să fie imnic și liturgic. Creația este o funcție a omenescului și de aceea între *poet* și *om*, între *eu* și *noi* există o identitate ontologică. Aspirația poetului către timpul originar, al necuvântului totalizant, înseamnă o obiectivare a lumii și astfel o desubiectivizare a eului, care se instituie în lucruri și în înțelesuri. Obiectivarea eului are drept consecință o exuberantă dezamăgire, viețuirea sub aspectul gratuității și al unității misterioase a cosmosului. Oximoronul, semn al „echinoxului“, este marca întregii poezii vesperiene pentru care moartea și suferința înseamnă viață și mântuire, iar literatura cu rădăcinile într-o arhaitate mitică se dezvăluie ca „literatură pentru literatură“. Pentru Iulian Vesper, care topește influențe blagiene și rilkeene, poezia este expresia unui eu care se regăsește în suprapunerea dintre un sine individual și sinele cosmic stând mărturie pentru identitatea dintre eu și lume.

Poezia modernă căreia Iulian Vesper îi aparține reprezintă un neoclasicism trecut prin experiențele romantică și expresionistă. Corespondențele eu-univers devenite identități nu dau, în mod pregnant, senzația misterului, fiind ele însele, prin literalitate, mister fixat într-o imagistică bogată, aproape manieristă, copleșită uneori de o lentă oboseală, de un declin arhetipal care decantează spaimele, disperările trecerii, stăpânite astfel prin vizualizare. Poezia lui Iulian Vesper oferă un model existențial generic, mitic și posibilitatea situării în timpul sacru „când se surpa lumina și adormea Isus“ (*Apus gotic*). Ea este semnul unei conștiințe dramatice care oscilează mereu în soluția pe care o propune confruntării permanente între un eu teluric, individualizant, al disperării și altul celest, cosmic, întemeietor, consubstanțial divinității. Echilibrul din primul volum se instituie în întreaga creație prin răbufnirile alternative tot mai pregnante, fie ale corporalității în fața trecerii, fie ale farmecului topirii prin moarte în lumina solară. *Laudă secerișului* este un autentic imn închinat morții, și deci existenței peste care s-a revărsat dumnezeirea. Spicele, așteptându-și secerătorii, se roagă Domnului să nu le fie răpite soarele și aurul. Răspunsul, o apologie a morții, este soluția în fața oscilării permanente între cele două euri: „Zise

Isus: Spicelor înțelepte și bune. Darul vieții / Mai luminos e ca aurul și soarele. Moartea răscumpără învierea / Și viața de-a pururi. Veți răsări în ogoarele cerurilor liniștite și veșnice“. Volumul *Constelații* cuprinde chiar un *Poem pentru iubirea ogoarelor* în care omului, implicit poetului, i se oferă modelul iubirii christice: „Să iubim ca Isus singurătatea tăcută a ogoarelor / Pentru înfrățirea duminicală a oglinzilor cerești cu fața întunecată a pământului/.../“. Aceeași problematică apare încă din prima poezie a volumului *Poeme de Nord*, volum care se pare că l-a impus pe Iulian Vesper în conștiința literară a vremii. Dorind să transească „orizonturile trecătoare ale lucrurilor“, poetul, ca Isus, vrea să fie substanța eternă, „cântecul strălucitului răsărit“ și „lauda mâinilor înțeleghătoare“ (*Invocație*). Poetul, cântec și laudă el însuși, impune poeziei statutul de „cântec nou“, coborât din „stihie“, care metamorfozează toate aparentele forme în tipare originare. Cele două esențe ale eului rămân decisive pentru *gesta* poetică. Nici disperarea, nici nihilismul nu pot învinge credința în alternanța structurală a celor două lumi, căci soarelui îi urmează noaptea și haosul iar lui Isus, omul, astfel încât poetica lui Iulian Vesper se dovedește a fi o etică, oferind ca soluție pentru ieșirea din criza existențială mântuirea prin suferință și complementaritatea care face din poet un mediator între cosmos și haos, între Dumnezeu și lume, între cuvânt și faptă. Numai asumându-și haosul, i se revelă poetului puterea logosului. Majoritatea poeziilor reiau și fixează liric acest cadru ontologic al puterii de acord „a bățăilor mici ale inimii cu înălțimile veacului“ printr-o etică a înfăptuirii.

Poet orfic, Iulian Vesper știe că poemul suprem, întemeietor, este tăcerea și în ultimă instanță moartea, purtându-l pe poet în timpul genezei – așa se și explică titlul ultimului volum, *Izvoare*, nerupându-l însă de materialitatea sa omenească. Soluția existențială propusă de poet pare să fie tot aceea a „echinoxului în odăjdii“, a unui timp mitic situat la egală distanță între cer și pământ și cu o egală participare a poetului.

În linia mari, creația ulterioară a lui Iulian Vesper va avea ca fundament această poetică, fie formulată într-o expresie mai concentrată, ca în ineditele din 1944 – 1967, fie ascunsă cu grijă în structuri epice largi. Însă până la capăt, Iulian Vesper știe că poetul, aflat sub vraja temporalității, caută mereu, într-un traiect inițiativ, toposul genezei, și că misterul, atunci când poetul îl aproximează în urma jertfei purificatoare care mântuie și lumea, îi este spus de „un grai“ străin. Tocmai de aceea poezia sa este a unui mediteranean îndrăgostit de nord, a unui solar fermecat de taina telurică, a unui diurn care visează în constelațiile nopții.

Within the lyrical creation of interwar Bucovina, the poetry of Iulian Vesper is one of the very few that succeeded in overcoming the regionalism waverings, and saw to the status of the poetical word that contributes to the restoring of the metaphorical relation that exists between the poet and Time, logos and history. His poetry aspires to the primary gesture of lyrism, beyond mimesis. The poetics of the escape from temporality and orphism inevitably implies also thematic dimensions. The same poetical frame is offered by Mircea Streinu's and Traian Chelariu's works, as well as by other poets' who are defined as members of the same „iconary“ group. The modern poetry to which Iulian Vesper's works belong, represents a neoclassicism that has experienced both romanticism and expressionism. His poetry is that of a Mediterranean soul that has fallen in love with the North: it is that of a diurnal mind that dreams of the constellations in the night sky.

ARCADIE SUCEVEANU: ZBORUL DIN CRISALIDA OGLINZII SAU JOCUL PARADIGMATIC AL SCRITURII

ȘTEFAN HOSTIUC (Cernăuți)

Pe fundalul liricii tradiționaliste, a cărei paradigmă mai domina, la începutul deceniului opt, versurile poezilor din nordul Bucovinei, nu chiar toate strălucite, dar absolut toate voit strălucitoare: oglinzi verbale în care realitatea își potrivea, comod, rochiile în dorința de a arăta cât mai fermecătoare, pe acest fundal tratat intens cu naftalina partinității pentru a nu fi atacat cumva de moliile artei moderne, scrisul emancipat al tânărului poet Arcadie Suceveanu apărea ca o notă discordantă. El renunța la starea de larvă închisă în crisalida oglinzii și nu se mai mulțumea să fardeze realul, ci venea să-l deconstruiească, având intuiția că poeticul, vorba lui Jean-François Lyotard, ține de deconstrucție: „Numai cu plopii te mai pot iubi, / Numai cu ramul te mai pot cuprinde, / În mine vine iarba peste zi / Și simțurile toate mi le-aprinde...” (*Duminică de floare*).

Aceste versuri le-am citit mai întâi în organul cenaclului literar al studenților români de la Universitatea din Cernăuți, al cărui redactor era Arcadie Suceveanu. Cinci ani mai târziu, în 1979, le găseam culese deja cu tipar înalt, în volumul de debut, intitulat sugestiv *Mă cheamă cuvintele*. Ca să și-l vadă apărut, autorul lui bătuse ani la rând pragurile editurii „Carpați” din Ujgorod și în deosebi ale filialei acesteia din Cernăuți. Într-un timp era chiar amărât că nu se poate lăsa de poezie pentru a putea fi și el angajat (aceasta era condiția!) în redacția ziarului „Zorile Bucovinei”, singurul care apărea la Cernăuți în limba română. Vezi, doamne, i-ar fi făcut concurentă abacadabrantului poet kremlinofon Ion Chilaru (redactor șef și laureat al premiului „Prietenia Popoarelor”) în cazul în care ar fi început și el să scrie nitam-nisam lozinci în loc de versuri și să potrivească mai bine „lucid” cu „partid” sau „lumină” cu „Bucovina”. Tânărul poet însă nu s-a lăsat corupt de parfumul ieftin al acestor rime care-i făceau cu ochiul, răspunzând, polemic, tentației: „Mireasma de cais de lucru-i, nu de gală, / Iar demnitatea are coloană vertebrală” (*Notații*). Cedând limbajului inițiativa, eul liric se retrage în instrumentarul poetic, devine organ al Poeziei. În această situație poate fi rezolvată echitabil și problema lozincilor: „În seara aceasta poezia / scrie cu mine lozinci pentru lebede /.../ Dar cum din valea de fum a oglinzii / păunii își deplâng frumusețea zadarnică, / aproape brutal – cămașa speranței / începe să miroasă a sudoare, / o molimă beethoveniană / îmi cosește de odată pianul, / și-mi simt limba / amară în gură, / ca pe o crisalidă din care au zburat / toate cuvintele...” (*Conștiința cireșului*).

De pe acum se poate distinge în mod sigur că tânărul scriitor ține cu tot dinadinsul să impună o nouă poezie în vechea capitală a Bucovinei: răspuns dat peste

lungi decenii de tăcere și băgăneli mimetice, cutezanței iconarilor, a căror vervă literară se stingea ca un ecou pierdut în parcul Dominicului odată cu venirea, în 1944, a Armatei Roșii. Ecoul poeziei moderne dispărea pe o perioadă de mai multe decenii, cu tot cu numele Dominicului, care devenea Parcul Sevcenco, pentru ca abia acum să poată fi rededeptat, ca un răsunset în actualitate al unei atitudini poetice înnoitoare ce se făcea tot mai simțită la Cernăuți, ca și la Chișinău. Astfel, ziarul „Tinerimea Moldovei“ publica o scrisoare deschisă semnată de bucovineanul Arcadie Sucevanu în sprijinul programului estetic al tinerei generații de poeți basarabeni, scrisoare care atingea, fie și indirect, orgoliul veteranilor din conducerea Uniunii Scriitorilor din Moldova Sovietică. La numai câteva zile după publicarea ei, președintele Pavel Boțu îi riposta tânărului din Bucovina printr-o replică tăioasă, în paginile aceluiși cotidian, cum că ar fi încercat să tulbure apele în literatura sovietică moldovenească. În sânul Uniunii Scriitorilor noua generație era un copil zămislit, dar nedorit. L-ar fi avortat, bineînțeles, dar nu se mai putea. Copilul se năștea. E adevărat că nu i-a fost dată o viață lungă. Or, foarte puțin timp după venirea sa pe lume, tânăra generație literară își părăsește paradigma – cadrul ei firesc de ființare și, pierzându-și omogenitatea, rămâne să funcționeze doar formal, pe criterii de vârstă. Acest fapt poate fi ușor demonstrat pe bază de texte. Dar în perioada la care ne referim, generația anilor '70 abia își precizează parametrii paradigmatici. Leonida Lari vrea să impună formula unei poezii fantasmagorice (aprecierea aparține chiar poetului veteran Andrei Lupan). Iar Nicolae Dabija, recunoscut unanim ca fiind cap de generație (de unde și denumirea „generația Dabija“) încearcă să vadă lumea cu „ochiul al treilea“ și se declară a nu fi poet, ci, categoric, „cel născocit de poeme“. În Țară în plină vogă e ludicul Nichita Stănescu, de la care tinerii poeți din Bucovina și Basarabia se îmbolnăvesc de necuvinte. Se prefigurează un nou model de practică poetică în care se pune accentul pe deconstrucția realului, pe descentrarea (sau cel puțin pe dezumanizarea) poetului, pe scriitură ca practică semnificantă, pe fragmentarism și nedeterminarea determinantilor (Hugo Friedrich), pe epicizarea metodică a discursului liric: „Atunci a venit pasărea și mi-a zis: / – O, nevrednicule, necuvântule, / nenorule, neteule, / în timp ce tu dormi visând / în turnuri albastre de crin, / marea a urcat de câteva ori în ceruri, / albinele au cules din tei / aproape tot aurul, / iarba a repetat de nenumărate ori, / scena dragostei și învierii, / Visătorul a scris istoria fericirii universale / și a ajuns proprietarul tuturor fabricilor de optimism.../ În timp ce tu înveți / alfabetul tăcerii / și-ți scrii visele cu coarnele melcului, / apele râului au reușit să ajungă / la suflatul pietrelor, / crisalidele și-au crescut în tăcere aripi, / și altcineva, în locul tău, dezminează pomii de omizi, / pune coroane de albine / pe fruntea salcâmlor ori cultivă magnolii / pe rănille tale fertile.../ O, nevrednicule, necuvântule / nenorule, neteule! ...“ Vom recunoaște în această Parabolă a poetului nostru o ușoară doză de Stănescu, Verona și Dinescu bine asimilați, încât n-am putea să-l bănuim de epigonism sau alte vicii mai grave, de care a și fost, de altfel, la Chișinău, mai demult, învinuit pe nedrept de unele cercuri paraliterare. De aici și până la modelul (eventual modelele) din Țară al (sau ale) poeziei optzeciste nu era decât un pas, care pentru poezii anilor '70 din Basarabia și Bucovina urma să fie de fapt un salt. Un salt peste modernitate. Or, ei au preferat să treacă apostolicește prin modernitate în dorința de a rămâne, bineînțeles la grade valorice diferite, aceiași „sublimi actori în arta de a visa“ chiar cu riscul de a fi considerați puțin cam anacronici. E adevărat, în spectacolul postmodern al poeziei, desfășurat paralel în Țară, „sublimii actori“ nu-și mai găseau loc pe scenă, iar arta visului era înlocuită cu comedia literaturii. Dar în

condițiile în care era sortit să trăiască și să scrie, Arcadie Suceveanu nu putea nicidecum să se manifeste ca un Petru Romoșan, de exemplu, pe care-l admira mult. Ceea ce Radu G. Țeposu numește criticism teatral și histrionic la poetul român, era de neconceput dincolo de Prut și mai cu seamă în nordul înstrăinat și izolat al Bucovinei, unde chiar și o poezie blândă de tot era privită cu multă suspiciune. Însuși faptul de a scrie românește însemna un fel de „pretenție teritorială”. Publicul cititor, cum era ținut mai departe de literatura bună, ar fi rămas derutat, iar redactorii, foarte puțini și foarte precauți, ți-ar fi întors spatele. Nu mai vorbesc de cenzura de partid și de „băieții vigilenți”, ce te țineau într-o stare de șoc continuu.

Dar trecerea oricum s-a făcut: de la tradiționalism la modernitate. Citez din *Poemul de trecere*: „Să-ți tragi pe simțuri starea unui tei / Și să privești prin prisma lui de floare, / Să ari lumina cu statui de zei / Peste câmpii de mituri necesare. // Să-mbraci viziunea ierbii și să vezi / Că-ți dă în spic de dragoste chitara. / Să arzi ca roua și să n-ai dovezi, / De glasul tău să crească-n câmp secara. // Clepsidra zilei s-o încarci cu crini – / Suav acord al muzicii din sfere, / Când vei cânta – în pomii anonimi / Să sfârșie omida de plăcere...”. Suavul acord al scriiturii lui Arcadie Suceveanu s-a extins și asupra celorlalte cărți care au urmat după *Mă cheamă cuvintele*. El se resimte în *Țărnuț de echilibru*, 1982; *Mesaje la sfârșit de mileniu*, 1987; *Arhivele golgotei*, 1990 toate editate la Chișinău.

Prin acest acord se realizează interconexiunea intimă a transcendenței romantice (pure) cu transcendența modernă a textului. Iată mecanismul prin care funcționează „poemul sintetic” (Hugo Friedrich) preconizat de poezii generației sale. „Sufletul nostru angrenat cu-o stea / Lucrul mecanic îl transformă-n floare”. Sufletul, Steaua (arhetip liric) și Floarea (atâta timp cât nu e cea absentă din buchetul mallarméan) fac parte din instrumentarul poeziei romantice; Angrenajul și Lucrul Mecanic sunt din apanajul modernității. Tragică dedublare a eului modern: victimă și favorit al iluziei. Îngerul poeziei moderne se face a nu băga în seamă că transcendența cade victimă iluziei, iar perfecțiunea devine reclamă. Remarca poetică e totuși pusă în paranteză: „(Dar pe când norii ne mai poartă-n șea – / Fără să bage îngerul de seamă – / Iluzia ne trage la rândea, / Făcându-ne perfecți pentru reclamă!)”. Poezia se numește *Perfecțiune* și are dedicația „Prietenilor mei, tineri poeți din Bucovina”. E un credo al generației ce nu a putut să fie inclus în primele două cărți (tirajul celei de a doua și așa era cât pe ce să fie dat la topit). Apare de abia în *Mesaje la sfârșit de mileniu* (și la mijloc de perestroika!).

Modern în armură romantică, întreținând în taină raporturi intime cu transcendența, dar și bagatelizând-o ironic de ochii lumii, poezia lui Arcadie Suceveanu polemizează cu ingenuitatea tradiționalistă, uneori abia perceptibil, alteori în modul cel mai franc, prin frondă și atitudine negativă: „Eu nu sunt prea umilul visător, / Copilărintd prin cer cum vi se pare, / Ci mai degrabă-nvăț cum să nu mor (aluzie la celebrul vers eminescian funcționând aici în regim de intertextualitate -n.n.), / Când ar câmpia zilei cu o floare” (*Dar stie iarba*). A se remarca noua funcționalitate a „florii” care nu mai păstrează în ea nimic decorativ. Abandonarea, în ultimul vers, a metaforei obișnuite în favoarea inserției metaforice e, de asemenea, o probă a modernității.

Vom încerca să comentăm în continuare una din poeziile lui Arcadie Suceveanu în dorința de a-i dezvălui structurile de adâncime și a-i descoperi punțile de legătură cu întreaga creație. Ea apare în volumul de debut cu titlul *Desen pe sticlă* și e reluată în *Țărnuț de echilibru* și *Arhivele Golgotei* cu două modificări mai importante: una în titlu (îndreptățită), unde în loc de „desen” apare „acuarelă” și alta în text

unde în favoarea jonctivului „cum” e sacrificată conjuncția „căci”, înlocuindu-se astfel o subordonată causală (cu un grad mult mai mare de ambiguitate) printr-o subordonată modală omogenă. În a doua redacție limbajul modern fragmentar cedează cenzorului unității romantice totalizante inițiativă. Alte două modificări de topică denotă depășirea de către autor a unor stângăcii de exprimare. Transcriem poezia în ultima sa variantă:

ACUARELĂ PE STICLĂ

*Mi-e sete, mi-e departe, mi-e târziu...
Aprinde, maică, -n noapte crizantele
Și-ascultă cum pe prunduri de argint
Se-ngână clar o curgere de vreme.*

*Cum cineva în lucruri suflă-ncet
Și-apoi rostește, sincopat, ninsoare,
Secunda se-ngrelează de trecut
Și frunza-i înspre seară căzătoare.*

*Poeți întârziați la hanuri reci
Luna noiembrie o beau târzie,
Și galbenu-l îngână, din salcâmi,
Ca pe-un sublim fragment de elegie.*

*Părul iubitei pare-ntârziat,
Auzi în cer cum ruginește-o liră!
În umbra stelei fața mi-o îngrop,
Salcâmii doar cu ghimpii mai respiră...*

Bineînțeles e o elegie (o trădează litera și tonul), dar tristețea cu care se molipsește nu vine dintr-o îngândurare meditativă, ci țâșnește din zonele cele mai adânci ale existenței. E expresia elegică a târziului. S-o analizăm metodic, vers cu vers.

Mi-e sete, mi-e departe, mi-e târziu

Versul e constituit dintr-o serie paradigmatică. „Mi-e sete” e elementul ce introduce seria. Având și statut de arhisem pentru restul inventarului, el își va pierde totuși capacitățile referențiale din moment ce va fi pus în raport cu al doilea element, acesta investindu-l cu potențialități conotative. Atestăm aici o proiectare perfectă a principiului echivalenței de pe axa paradigmatică pe axa sintagmatică, fenomen observat pentru prima dată de Roman Jakobson. „Mi-e departe” împrumută de la primul element al seriei componentul semantic „necesitate fiziologică” și vrea să semnifice o sete în devenire: setea de incomensurabil. „Mi-e târziu” e atemporal, nu

face nici o trimitere concretă la trecut, e fără reper în timp, dar nici nu poate fi scos din ceea ce s-ar numi timpul în general; e un fel de a trăi dureros o temporalitate atemporală. În structura de adâncime a discursului liric mișcarea ultimilor doi termeni legați prin arhisemul „sete“ se desfășoară circular: dinspre un târziu îndepărtat înspre un departe întârziat și viceversa. Astfel redimensionată setea, adevărat bumerang al telosului, oscilează mereu între fiziologic și zonele spiritului. E ca un joc al urmei între elementele seriei. În ultimă instanță, versul e un fel de ecuație nichitastănesciană cu trei necunoscute, vizând o soluție tridimensională, la care se poate ajunge doar prin dezvăluirea sensurilor ascunse din rândurile următoare.

*Aprinde, maică, -n noapte crizanteme
Și-ascultă cum pe prunduri de argint
Se-ngână clar o curgere de vreme.*

În prezența târziului joacă urma trecutului. Dar nu a unui trecut oarecare, ci a celui desprins din propriul său întuneric, din noaptea sa originară, unde la lumina rece a prundului de argint – iluzie optică provocată de aprinderea crizantemelor, flăcări de zăpadă ale unui târziu glaciar, – ia ființă („se îngână clar“: se dăruie văzului) „o curgere de vreme“. Și peste întreg spectacolul acesta, de o gravitate înduioșătoare al investirii cu viață a timpului, tronează principiul matern: maica, iar prin extindere, principiul feminin: anima (concept jungian). Ea numai poate să facă lumină în lucruri, pentru ca urmând exemplul demiurgic „să vadă pe pământ ce se întâmplă“ („Sublimul anotimp“), să asculte cum curge vremea și cum respiră lucrurile:

Cum cineva în lucruri suflă-ncet

Aici poetul ne întinde o cursă în dorința de a încifra și mai mult mesajul liric, oferindu-ne o „referință dedublată“ (Paul Ricoeur). Ambiguitatea funciară a versului ne împiedică să aflăm statutul referențial al lui „cineva“, care fie că suflă în lucruri din afara lor, adică suflă înspre lucruri, cum fac și zeii din *Sublimul anotimp* („Aseară veșnicia a-nflorit / Și-s teii catedrale de lumină / De parcă zei au coborât din mit / Și-înflăcărat le suflă-n rădăcină“), suflu divin ce vine de undeva din afara realității, zeificând-o, fie că suflă în lucruri trăind *în lăuntru* lor sau, și mai exact, trăindu-le *în lăuntru*, și atunci „a sufla“ e varianta colocvială a lui „a respira“, „a trăi“, „a avea suflare“. Descoperim, în felul acesta, duhul ascuns al lucrurilor, spiritul lor ființial. Dar ne întrebăm iarăși și iarăși: cine este acest „cineva“? Este cel ce este, ar fi răspunsul biblic cu mare rezonanță în gândirea modernă. El „suflă încet“, adică abia perceptibil. Nu oricine poate să-l depisteze cu auzul sau să-i simtă, prin apropiere pur spațială, căldura.

Și-apoi rostește sincopat ninsoare

Rostirea aceasta depășește cadrul cotidianității, e mai mult chiar decât o rostire esențială. E o rostire sincopată, deci ritmică, în sensul muzical al termenului, cu reculuri periodice în înaintarea sa circulară, o rostire rotundă, ce s-ar înscrie perfect în formula heidiggeriană, atât de complexă, a paradigmei cercului. E rostirea existențială a lucrurilor.

Sincopa însă mai are și alte sensuri. Ea poate însemna un gol în ființa unei rostiri ce-și devorează vocalele sau, sub alt aspect semantic, o pierdere subită a

conștiinței acesteia. Sensul ei ultim e totuși jocul de conotații în „demiurgia verbală“ (Cioran).

Plasat în text între „rostire“ și „ninsoare“ acest enigmatic adverb „sincopat“, creație ocazională, aruncă o punte de trecere de la o modalitate de rostire la un mod de manifestare: un plâns alb, foarte asemănător cu plânsul bacovian al materiei, cu deosebire că aici lacrimile nu se mai preling, ci ning, dacă mi se îngăduie această metaforă sonoră pe care mi-o servește chiar propria scriitură pentru a înlocui un concept ce întârzie să vină.

Înscrise în paradigma purității, cea a Marelui Alb, ce cuprinde „amurguri blonde“, „cisterne de azur“, „crini“, „nuferi“, „lampa stelei“, „azilul din lumânare“ – un „întreg neam de dalbe substantive“, imaginile ninsorii formează în mod sigur cea mai complexă rețea tematică dintre toate câte există în creația lui Arcadie Suceveanu. Păcatele lumii nu mai pot fi spălate decât printr-un potop purgativ al marilor ninsori astfel încât turnul Babel se va trezi în zori „un nufăr alb, cărunt de puritate“. La un moment dat și impresia că cineva se înnoarează și rostește, intertextual, ninsoare după cum urmează: „Ninge de două nopți... Pe zare / Se sparg sigilii reci de plumb, / Ninge pe poduri și-abatoare, / Pe triste scârte de porumb. // În ceruri joase e-o risipă / Și-o dramă de argint curat. / În albul ce se înfiripă / Bacovia s-a arătat... (Marea înfățișare). „Ninge Bacovia...“. Ninge mesianic: „gura lui ninge“, „mâinile ning“. „Ninge impersonal“: din nenor în necuvânt. Ninge esențial: cu „varul din lună“, cu steaua din oase, cu sarea din lacrimi. Ninge existențial (ființa ninge: „rostește ninsoare“). Și iată-ne din nou revenind la același „cineva“ al lucrurilor, la ființa lor intimă și discretă.

În versul de la care am pornit ne-a mai rămas neexplicat un adverb de timp – „apoi“ – care vine să ne spună că după pauza aspirativă, cauzată de sincopă, cuvântul sau cum e în textul nostru: necuvântul, ninsoarea, ce-și părăsise instantaneu rostirea, se întoarce acum în ea pentru a intra, cu ea împreună, în fluxul firesc al vorbirii. Prin această nouă conotație introdusă de circumstanțialul „apoi“, sincopa pare să intervină în momentele de inspirație ale ființei lucrurilor. Ninsoarea devine limbaj autarhic. Atâta timp cât e înlăuntrul rostirii sale, ea nu mai poate să fie exprimată din afară. E risipa ființei în părăsirea de sine. O părăsire care se manifestă, în funcție de anotimpul interior, sub diferite forme: de fulgi, de frunze, de clipe.

*Secunda se-ngrelează de trecut
Și frunza-i înspre seară căzătoare*

Supus unei lecturi bachelardiene, primul vers trădează o intuiție a clipei încărcate în amintirea timpului trăit. Timpul nu poate să existe decât prin clipa prezentă. Restul e amintire sau telos. Secunda devine grea fiindcă e îngrelată de trăire. E o secundă trăită efectiv. Timpul ca fenomen discontinuu nu există dincolo de instanță în care și prin care trăim. El nu cunoaște durata, care, după Gaston Bachelard, e o poveste bergsoniană. Ori tocmai această instanță: clipa, e amenințată în permanență de „câinii lui Cronos“, de pulsionile temporalității refulate: „Din vântul cețos și din piatră, / Din vulturi și din Dumnezeu / Simt câinii lui Cronos cum latră / Secunda care sunt eu“. E drama secunde refuzate de timp. Un timp iluzoriu, căci cel real există doar în această unică ipostază a secunde care este „eu“. Eu, nu omul în general, ci ființa în starea sa privilegiată prin care se autonumește și se automanifestă deopotrivă, proiectiv, nu constatativ, existând doar în virtutea parametrilor săi deictici: aici și acum. Dar acest „eu“ există ca prezență izolată, suficientă sieși, sau e omniprezent, și, în chip de secundă, e difuzat în viețile celorlalte lucruri? „Și-ntreb cu mirare: voi,

astre, / Tu, pasăre, plop, curcubeu, / Se-aude și-n viețile voastre / Secunda care sunt eu?". „A te întreba prin mirare, spune Șt. Aug. Doinaș, comentând cu mijloace heideggeriene o poezie de Bлага, nu înseamnă deloc a aștepta un răspuns. După Heidegger, mirarea lumii antice se opune – ca tonalitate generală de fond a existenței – neliniștii și spaimei din lumea noastră (*Măștile adevărului poetic*, p. 89). Întrebarea prin mirare își conține răspunsul. Secunda e și „tu“, și „voi“, nu însă și ființa în general. Secunda este ființa actualizată prin „Eu“. Prin acest eu lucrurile capătă viață: în ele pulsează clipa. Iar când aceasta se desprinde de ele, în locul ei se instituie alta, re-întemeind lumea: „Latent mai arde-n lucruri un rug de-ntemeiere, / Crescând din baza lumii în sus pe verticală“ (*Notații*). Verticalitatea existenței are doi vectori: al despărțirii de sine (fulg desprins din nor, frunză desprinsă din pom, secundă desprinsă din viața lucrurilor) și al întemeierii de sine (flacără tâșnind din rug, mugure tâșnind din ram, secundă tâșnind în lucruri re-întemeindu-le). „Tu, iarbă și piatră căruntă, / Tu, munte și codru mereu / În voi se întâmplă o nuntă – / Secunda care sunt eu“. Nunta, simbol care-și trăiește înțertextual originea bacoviana, instituie o armonie reică, o logodnă a spiritului cu propria întemeiere temporală, o iubire cosmică a lucrurilor cu clipa lor de existență: „E cosmicul vânt tot mai rece / Și veacul respiră mai greu / Iubiți-mă, lucruri, căci trece / Secunda care sunt eu“. Când trecutul, forța de gravitație a timpului, pune stăpânire pe secundă, eu nu mai sunt secunda. Ingelată de trecut ea cade din prezență în neant. Secunda te naște și te moare, te ia de dincolo și te trece dincoace: e o punte între două absențe. Surprinsă, cum spuneam, în verticalitatea zborului, ea-și schimbă instantaneu vectorul existențial: ba e flacără urcând în cer, ba-i fulg coborând pe pământ. Poezia e un mod de a întârzia zămisirea și săvârșirea eului în secundă, flacăra și zăpada în crizantemă, frunza și spinii în salcâmi, noiembrie în pahare, modul de a cădea în modul de a decădea. Târziul naște un timp al decadentei:

*Poeți întârziați la hanuri reci
Luna noiembrie o beau târzie.*

Poezia trăiește, o știm de la formalisții ruși, din amânări: poeții își amână plecarea de la hanuri, secunda își amână căderea, sincopa își amână ninsoarea. Pentru cât timp, nu se știe. Noiembrie se bea la pahar: e băutura târzie a poeziilor stăpâniți de stări reci, impersonale. Poezia nu se mai naște din simțiri, ci din presimțiri. Chiar dacă galbenul din salcâmi vine să satisfacă la un moment dat nostalgia sentimentului și anunță „un sublim fragment de elegie“, gestul său suportă o interpretare multiplă. În ultimă instanță, e un gest polemic.

*Și galbenu-l îngână, din salcâmi
Ca pe-un sublim fragment de elegie*

Printr-o răsturnare a ordinii firești calitatea obiectului își declară supremația asupra obiectului, care pe deasupra rămâne și neidentificat. Atunci pe cine (sau, eventual, ce) îngână „galbenul“? Anaforicul funcționează aberant, fără antecedent, fără sursă semantică. „Noiembrie“ care ar fi cel mai potrivit pentru această funcție nu are independența actanțială care să-i permită să intre în rol, iar „trecutul“ (versul al 7-lea) se află la o preamare distanță în text. Izolat semantic, pronumele trimite la un obiect inexistent. E un fel de echivalent aspațial al atemporalului „mi-e târziu“: cu el se îngână. Galbenul, noiembrie, frunza căzătoare și lira ce ruginește în cer creează în cadrul poeziei un anumit câmp cromatic al târziului. Curgerea vremii, părul iubitei,

frunza căzătoare, ninsoarea (inclusiv cea cu fulgi de rugină), constituie un grup de elemente dinamice sugerând mișcarea haotică: risipa și lunecarea în neant.

*Părul iubitei pare-ntârziat
Auzi cum ruginește-n cer o liră!*

Dacă am considera „părul întârziat“ drept sinecdocă, iubita ar completa seria personajelor ce-și amână plecarea (sau venirea?). Dar poetul nu construiește o figură retorică, ci mai degrabă o deconstruiește. „Mi-e târziu“ se aude ca un ecou în „părul iubitei“. Ceea ce se adresează în mod obișnuit văzului nimerește, prin deconstrucție, în auz: în lira din cer se aude cum ruginește galbenul din salcâmi. Rugina a pătruns în muzica sferelor. Transcendența însăși a început să ruginească. Nici personajul liric nu-și mai dorește transcenderea prin contopirea romantică absolută cu lumina stelei, ci se mulțumește cu o falsă transcendere, cu iluzia ei, punându-și pe față, ca o mască, „umbra stelei“:

În umbra stelei fața mi-o îngrop.

Și ca un simbol al singurăității despuiate – aceiași salcâmi dezgoliți și părăsiți, rămași numai cu spinii:

Salcâmi doar cu spinii mai respiră...

Acum am putea să rotunjim comentariul și să închidem cercul uneia dintre multiplele lecturi ce i s-ar fi putut face acestui text. „Mi-e departe“ vine din „umbra stelei“, din adăpostul cosmic al visătorului, din nevoia romantică de însigurare. „Mi-e târziu“ se desprinde din spinii salcânilor, din îngândurarea Lumii, dintr-o angoasă a omului modern. Prin geana stelei privește Departele. Prin porii ființei respiră Târziul. „Mi-e departe“ e orientat teleologic, „mi-e târziu“ are rezonanță arhetipală

Aici am putea să conchidem, că în constelația poeziei actuale cele patru cărți de versuri despre care am vorbit denotă un poet modern frământat de probleme existențiale. El nu renunță la sublim, la ideea de perfecțiune, la suavitatea imaginii, dar în dorința de a scăpa de ispita naivității romantice, pornește, grav, la atac împotriva lor, echipat cu armele moderne ale grotescului. Jocul scriiturii sale rămâne însă deschis și altor paradigme. Iar nostalgia după pasul pe care urma să-l facă în urmă cu un deceniu, în dragostea sa pentru poezia optzecistă, vine să se consume astăzi în surâsul ironic al unui hidalgo post-modern. „Corabia lui Sebastian“ din *Arhivele Golgotei* e refăcută din temelie în ciclul de versuri publicat în *Almanahul din 1993 al Societății pentru cultură românească „Mihai Eminescu“* din Cernăuți: „Când seceră mărele în Levant / apăru la orizont / corabia lui Sebastian Brant / intrând în apele post-moderniste / ale acestor versuri / mai mult vesele decât triste // (Ca să spulberăm, iubit cititor, orice tabu / îți voi spune că pe corabie eram eu, el și tu / sau, dacă-ți convine, noi, voi și ei / câte persoane are pronumele? / trei...) // Iar cum trei ori trei fac șase / Apocalipsa avea picioare frumoase / Și noi o urmăream prin lunetă / cu o bucurie aproape secretă / cum urca puntea dinspre lagună / pe corabia noastră nebună...“

Corabia poeziei lui Arcadie Suceveanu, intrând în apele deceniului care încheie secolul și-a schimbat cursul. Altele sunt apele, alta e linia de plutire, dar mereu aceleași – depărtările și căpitanul, parcă același și parcă altul, citind pe proră din vechile poezii: „Mi-e sete, mi-e departe, mi-e târziu...“ în dorința postmodernă de a le recompune printr-un nou joc al scriiturii.

Poezie. Proză

VASILE TĂRĂȚEANU

POEZIE PENTRU COPII

S-a născut la 27 septembrie 1945 în satul Sinăuții-de-Jos, regiunea Cernăuți, într-o familie de țărani.

A urmat școala din satul natal și școala medie nr. 10 din orașul Cernăuți.

După absolvirea lor, și-a continuat (cu o întrerupere de trei ani impusă de serviciul militar obligatoriu) studiile la Facultatea de filologie a Universității de stat din Cernăuți, obținând diploma de profesor de limba și literatura română. Dar n-a profesat pedagogia nici o oră, optând, încă din anii studenției, pentru ziaristică.

Astfel, la începutul anului 1969 poate fi întâlnit printre colaboratorii titulari ai ziarului regional „Zorile Bucovinei“, iar din 1981 – printre redactorii postului de radio Kiev în limba română.

Din 1990 este mai întâi responsabil de ediție, apoi redactor șef al ziarului „Plai Românesc“.

A debutat ca poet în presa locală a raionului Hliboca în anul 1962, publicând în continuare versuri aparte sau cicluri întregi în ziarele „Zorile Bucovinei“ (Cernăuți), „Tinerimea Moldovei“, „Cultura“ (Chișinău), precum și în revistele „Moldova“, „Nistrul“, în diferite culegeri colective ale poezilor tineri din Bucovina sau din Moldova.

A editat, până acum, patru cărți de poezie: *Harpele ploii* (1981), *Dreptul la neliniște* (1984), *Linia vieții* (1988) și *Teama de înstrăinare* (1990), ultima la editura „Hyperion“ din Chișinău.

Pentru activitatea sa poetică și publicistică a fost menționat cu premiul „Mihai Eminescu“ al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, Asociației de prietenie și legături culturale cu toate țările lumii, Uniunii ziariștilor din Republica Moldova, ziarului „Moldova Suverană“ și Inspectoratului pentru cultură al județului Suceava, cu premiul național „România Mare“ și premiul „Virgil Tatomir“ al Societății Academice „Titu Maiorescu“, a Uniunii Juriștilor din România și a revistei „Palatul de Justiție“.

Este membru al Uniunii Scriitorilor din Ucraina și Republica Moldova.

CLOPOȚELUL PRIMĂVERII

*Cling,
cling,
cling...
Din clopoțel
sună
dalbul ghiocel
și anunță
că prin țară
bate vânt
de primăvară.*

LICURICIUL

*– Lici,
Lici,
Licurici,
numaice
ai fost pe aici,
dar acuma,*

*unde ești,
că de loc
nu te zărești?*

*– Ba eu sunt,
n-am dispărut,
doar că ziua
s-a făcut,
iar eu ziua
strâng lumină
pentru noaptea
ce-o să vină...*

CANDELA IUBIRII

*La Putna
arde-o candelă
cu flacăra
subțire
ce luminează
inimi
și cheamă
spre iubire.*

*Și candela
aceea
la moartea Lui
aprinsă
cât îl vom ține
minte
nu va putea fi
stinsă.*

TATA MARE TĂTA MARE

*Am venit
la tata mare
să-l întreb
cât am crescut,
că-i exact
o săptămână
de când noi*

nu ne-am văzut.
El mă-ascullă
și zâmbeste
în musteață
mulțumit:
„Stai, că-ți spune
moșu-ndată
când te ia
la cântărit“.

Și zicând
aceste vorbe
el mă ia
la subsiori
și m-aruncă-n sus,
prin aer,
de vreo trei,
sau patru ori.

Și de fiecare dată
îmi tot spune
cu-ncântare:
„Ai să crești,
nepoate dragă,
tâta mare
tââââtaaa ma-a-a-are.

Da în săptămâna asta,
ce de acum
s-a isprăvit,
Tu ai crescut
cu șapte zile,
Eu – cu șapte
am îmbătrânit...

DACĂ...

– Greier,
greier,
greieraș,
ai cânta
și la oraș
precum cânți tu
pe imaș?

– Aș!
Dacă-ar fi
și la oraș
un imaș.

ISTORIE ȘI NUME

*La Sarmisegetuza
o doină de caval
ne înfioară trupul
de parcă Decebal*

*ar zice despre timpul
pe toate suveran
prin care ne înalță
Columna lui Traian.*

*De la înălțimea ei
istorie și nume
putem cu demnitate
ca să ieșim în lume.*

SURORILE

– Rouă,
ce sclipești în zori,
spune-mi, dragă,
ai surori?...

– Am, ba am,
dragă frățioare,
mult prea mult
răcoritoare,
întristate surioare,
Lăcrimițe,
Lăcrimioare.
Eu – pe ierburi
și pe flori,
ele-n ochi
suferitori,
Eu – pe frunze
și verdeață,

*ele-n suflet
și pe față.
Eu sclipesc
voios la soare,
ele – adâncă-nrourare
din ce mișcă,
din ce doare...*

PRIMUL CUVÂNT

*Pâna-acum ai tot vorbit,
dragul meu, prin gângurit.
Astăzi pentru întâia oară
tu descoperi o comoară.
O comoară de cuvinte,
și, te rog, să fii cuminte,
să le ți pe toate minte,
că-s frumoase și ni-s sfinte.
Văd că singur îți dai seama.
Primul dintre ele-i – MAMA.*

Lui A.S.

*Într-o seară-n
miez de vară,
greierașul Cri-Cri-Cri
și-a zis:
– Fie ce o fi!
Voi mânca pe săturate
ureo trei-patru înghețate.*

Cred că știți ce a pășit?

*Cri-Cri-Cri s-a îmbolnăvit.
Cum s-ar zice într-o clipită
s-a ales cu-o amigdalită.*

*Și cum sta
culcat în pat,
necăjit și supărat,
veni-n zbor sora albină
să-i pună penicilină,*

Și furnica-n fuga mare
îi aduse de mâncare,
iar vecinu-i brotăcel
sări-n ajutor și el,
târâind de pe un mal
frunzulițe de podbal
ca să-i facă oblojală
și să-l scape de răceală.
Cri-Cri-Cri zăcu trei zile
și-înghiți prafuri, pastile,
ceai de mușețel, mixturi,
fel de fel de picături...

În a patra zi spre seară
începu să cânte iară.
Mai întâi încet, apoi
tot mai vesel, mai vioi.
Și așa în plin extaz
plesni struna. Ce necaz!
Cri-Cri-Cri fără de strune,
cântă-acum pe raza lunii.

TEATRUL POPULAR DIN SPAȚIUL CARPATO-NISTREAN. SUBSTRAT AUTOHTON ȘI ELEMENTE SUPRAPUSE

Dr. prof. GRIGORE BOSTAN (Cernăuți)

Membru de onoare al Academiei Române

În spațiul carpato-nistrean și mai cu seamă în Bucovina (reg. Cernăuți) și nordul Basarabiei, dar cu apariții sporadice și la sud, în Bugeac și valea Nistrului de jos, s-a produs pe parcurs de secole o ciclizare și o sincronizare a manifestărilor dramatice ce țin de diverse stadii istorice de dezvoltare a datinelor și poeziei sărbătorilor de iarnă. Acest complex (sau poate pentru unele localități mai potrivit ar fi termenul conglomerat) dramatic sau denumit în mai multe feluri: „bandă“ (benzi) în sens de ceată – atunci când (mai cu seamă în Bucovina) alte forme ale teatrului (jocul zoomorfic, scenele din viața cotidiană) sunt subordonate subiectelor istorice, voinicești, haiducești etc; „Capra“ – atunci când acest joc zoomorfic „deschide“ spectacolul; „malanca“ sau (mai rar în nordul Bucovinei și în ținutul Herței) – hurta – atunci când face corp comun jocul zoomorfic, episoadele „Mălăncii“ și dramele propriu-zise, cu subiect dezvoltat: fantastice („Făt-Frumos“), mitologice („Mărțișorul“), liturgice („Irozii“, „Trei crai de la răsărit“), istorice („Brâncovenii“ – cunoscută mai ales în Bucovina), voinicești („Gruia lui Novac“, „Novăcia“), haiducești („Codrenii“, „Bujorul“, „Jienii“, „Păunașii codrilor“ ș.a.) – toate aflându-se și astăzi în repertoriul folcloric activ al satelor bucovinene și, parțial, al raioanelor de nord ale Basarabiei.

Componentele de bază ale „Mălăncii“ (termen generic pentru toate manifestările dramatice, mai frecvent în Bucovina), de o vechime diferită, țin și de isoglose etnografice diferite. Masca zoomorfică a caprei și jocul respectiv sunt cunoscute la foarte multe popoare în locurile, unde s-au păstrat ritualurile păgâne cu atribute zoomitologice: români, slavi (bieloruși, ucraineni, polonezi, slovaci, parțial ruși ș.a.) scandinavii, în Sicilia, Armenia (ețaperer) ș.a. Însă, dacă la sud reminiscentele practicilor totemice au evoluat în formele clasice ale „dionisiacelor“ și „saturnaliilor“, apoi, la nord-est, ele au intrat în albia ritualurilor agrare din ciclul inițial – de „pregătire“ a recoltei și belșugului. Urme ale funcției magice, de fertilizare, (principiul „similia similibus“) s-au păstrat până azi la românii din nordul Bucovinei: „Dacă vrei ogoarele să vă rodească,/Să aveți pâine în casă, primiți „capra“¹. O formă ritualică asemănătoare cu cea românească a fost atestată și la polonezi („Dzie kza chodi, tam zyto rozdi“² – „Pe unde umblă capra, pe acolo rodește secara“), ucraineni (idem)³, ruși („gde coza rogom tam jito stogom“⁴ – „unde ating (împung) coarnea caprei noastre, acolo se adună stoguri de fân“). Nu putem presupune reluarea în mod deliberat a formei slave de către românii bucovineni, deoarece tradiția poetică – într-o formă mult mai dezvoltată e cunoscută și dincolo de zonele limitrofe de la nord de Carpați, bunăoară în Bicz: „Unde capra joacă,/pământul răstoacă,/Unde tropotește,/oarzele-nfloreș-

te⁵. Comunitatea relativă (funcțional-tematică) a textelor citate (la români și slavi) e determinată de atribuția ritualică agrară a jocului dramatizat al caprei (țapului) ca personificare monologică a proliferării zoologice și fertilității telurice.

Unul dintre cele mai stabile episoade ale jocului caprei – moartea și învierea sau îmbolnăvirea și vindecarea animalului – ține de credința într-un eventual deces (sau plecare în altă lume) și înviere (sau reîntoarcere) a zoototemului sau daimonului protector al naturii. Unii cercetătorii întrevăd o legătură directă între aceste acte (precum și alte momente ale jocului zoomorfic) și cultul orgiastic cu ofrande sacre aduse zeului Dionysos sau Bachus⁶.

Realmente, unele spectacole sincretice ale popoarelor contemporane (sec. XIX-XX) ne amintesc în mare parte scene de tip carnavalesc, cu dansuri, cântece și jocuri zoomorfice (capră, țap, urs, păsări), ale dionisiacilor și saturnalilor. Vom avea, însă, de constatat că aceste legături genetice (cultul lui Dionysos fiind foarte răspândit în lumea antică, mai cu seamă la traci) în diferite zone etnografice s-au realizat în mod diferențiat în funcție de tradițiile locale. La români intervin – ca elemente distinctive – bocete și descântece de boli sau de deochi (textele diferă de la o localitate la alta). Nucleul ritualic (moartea-învierea animalului) este completat cu un mare număr de măști antropomorfe dintre care unele țin de o tipologie europeană: moartea, dracul, doctorul (vraciul), vânzătorul, evreul ș.a. În multe variante din localitățile est-carpătice, pe lângă „babe“, „moșnegi“, urs (din episoadele dramatice „Babele“, „Moșnegii“) figurează și „Malanca“ ce se prezintă ca o întruchipare simbolică, dar și cât se poate de concretă a unei fete harnice și foarte pețite de „malancari“. Moșii (moșneagul, baba) ca tipuri dramatice sunt cunoscute și în Bulgaria de nord-vest, unde a existat în evul mediu un puternic substrat etnic românesc („Stareț i baba“), precum și la huțanii din Carpații răsăriteni (care păstrează multe relicve ale populației slavonizate din această zonă). Cercetătorul ucrainean V. Șuhevici a înregistrat la finele secolului al XIX-lea – înc. secolului al XX-lea 24 de denumiri de jocuri populare, în care ca și la români, episodul central îl constituie scena înmormântării moșneagului și bocetul babei⁷.

Atestările frecvente și investigațiile pe teren marchează cu aproximație masivul unde s-au localizat inițial cele mai multe dramatizări populare numite generic „Malanca“ – nordul Basarabiei (Otaci, Ocnița) și, mai cu seamă, raionul Moghilev-Podolski de pe Nistru (în imediata vecinătate cu Moldova). Despre o asemenea localizare a datinei ne mărturisesc și colindele ucrainene despre Malancă: „Nașa Malanka v Dnestri bula“ (1897) – „Malanca noastră a fost la Nistru“; „Malanka-nadnestrean-ka“ – „Malanca de peste Nistru“ (adică de la români); „Malanka v Dnestri vodu brala“ – „Malanca a luat apă din Nistru“. Înregistrată în 1950 în s. Belicin la frontiera cu Moldova⁸, precum și cele basarabene: „Mălăncuța din Hârlău/Se plimba prin Moji-lău“⁹.

Aproape toate cântecele ucrainene ale Mălăncii (peste 20 de variante și versiuni), inserate în ampla antologie *Colinde și urături*¹⁰ au fost înregistrate pe Nistru, la frontiera cu Moldova, Podolina sau în localități apropiate de acestea (actuala regiune Ivano-Frankovsk), mai rar în Transcarpatia; în Ucraina de stepă „Malanca“ nu a fost cunoscută.

Cu toate acestea, în mod tradițional și aproape unanim se consideră că „Malanca“ (atât multe episoade dramatice, cât și textele colindelor ce se interpretează în cadrul spectacolului) a fost împrumutată de către români (pe plan zonal) de la ucraineni și adaptată întrucâtva la repertoriul național¹¹. În „favoarea“ acestei opinii

„mărturisesc“, la prima vedere, mai mulți factori: 1. răspândirea zonală a personajului Mălâncii (în afară de localitățile menționate a mai fost atestat la români doar în câteva sate din sudul Bucovinei în cadrul unui conglomerat enorm de peste 30 de măști numit „hurta“ sau „Țurca“¹² (și doar sporadic „Malanca“ ca la ucrainenii); 2. frecvența mai mare a personajului în localitățile limitrofe din nordul Bucovinei; 3. interpretarea de către românii din unele sate bucovinene (Mahala, Kamiana) a colindei „Mălâncii“ în limba ucraineană, fapt semnalat de către E. Niculiță-Voronca în 1903¹³.

„Argumentele“ enunțate ne par însă departe de a fi suficiente pentru a susține concluzia despre un masiv împrumut ucrainean în teatrul nostru popular. În primul rând, constatăm că în „Malanca“ bucovineană lipsesc cu desăvârșire replici și personaje stabile distincte ce ne-ar fi putut veni anume de la ucrainenii (vom vedea mai încolo că și „Malanca“, în sens de prenume și de denumire generică a spectacolului popular, ar putea să fie de origine mult mai veche decât se presupune). În al doilea rând, apariția pe alocuri a măștii cazacului ne mărturisește mai mult despre o oarecare popularitate a acestui personaj într-o anumită epocă, decât despre o eventuală reluare (un împrumut) din folclorul vecinilor. Cercetătoarea rusă N.I. Savușkina surprinde o particularitate tradițională a teatrului popular în genere – tentativa de a introduce în repertoriul național „chipuri“ istorice și personaje specifice altor naționalități, de obicei ale etniilor conlocuitoare sau învecinate (evreu, țigan, rus etc.)¹⁴. Spre exemplu, în sudul Bucovinei un negustor poartă turban turcesc sau haine grecești; alături de aceste personaje rareori apare și un cazac.¹⁵ În al treilea rând, în conglomeratul „Mălâncii“ bucovinene și nord-basarabene pretutindeni locul central îl dețin scene istorice autohtone: episoade din viața eroilor populari, a haiducilor, și de luptă – împotriva invaziilor străine, scene la care se alătură, deseori, și motive recruțești, de înstrăinare etc.

Rămâne, deci, „sub semnul întrebării“ numai personajul localizat al Mălâncii și un tip de colindă, semnalat de E. Niculiță-Voronca. „În Mahala, remarca cercetătoarea, în apropiere de Cernăuți și de Moldova, «Malanca» se cântă la fereastră «rusește» (ucrainește – Gr.B.). Abia în ultimul timp (adică la finele sec. al XIX-lea) cânturarii au introdus cuvinte românești. Nu e o traducere din rusește, ci o compoziție proprie populară de prin aceste părți“¹⁶. E vorba de colinda: A – „Gospodarilor de casă/Sloboziți Malanca-n casă/A1 – C-afară plouă de varsă/B – Și straiete ne-a strica.../B1 – Straie mândre-mpărătești,/Nu ești vrednic să le plătești/D – Că Malanca chef va face,/Și Malanca va jucare,/D1 – Focu-n vatră v-ațâțare, D2 – Și casa va măturare/D3 – Și blidele va spălare“¹⁷. Se omite un pasaj reluat dintr-un cântec de dragoste: „Prin pomătul lui Ion/Toate păsările dorm/Numai una n-are somn/Și zboară din pom în pom/Și zboară din creangă-n creangă/Și strigă Ioane dragă.“

Crâmpoie din textul „introdus de cânturari“ acum un secol (E.Niculiță-Voronca) în locul celui ucrainean au mai fost atestate sporadic și în alte localități bucovinene. În actualul raion Storojinet, după versurile „Și blidele va spălare“ se mai adaugă câteva caracteristici ale gospodinei („Ea cuptorul vi la unge și vitele vi le-a mulge“¹⁸. La sud de Carpați personajul Mălâncii a pătruns în repertoriul dramatic fără a aduce cu sine și colinda respectivă ce se considera în mod arbitrar a fi venită de la ucrainenii.

Or, dacă se presupune o reluare de către români în unele sate bucovinene și o transpunere parțială a unei colinde ucrainene, atunci e necesar să fie căutat și identificat „prototipul“ pentru a se vedea în ce măsură a fost însușit acesta. În antologia *Colinde și urături* (Koleadki ta šedrivki) distingem, printre cele 20 de

variante ale „Malancii“, doar trei texte mai mult sau mai puțin „comparabile“ cu o seamă de versiuni ale colindei românești (a Mălăncii).

I. *Hospodariu, gospodarocicu,/Pustît' do hatî nașu Malanocicu,/ Nașa Malanka vmie rabîti:/Iak poșîti, tak poșîti'/Nașa Malanka kaciura pasla/Aj zakî iasna zoria ne zgasla*¹⁹. (– „Gospodare, gospodarule,/Lasă să între „Malanca“ în casă/Malanca noastră e harnică (poate lucra)/Ea știe să coase și să spele/Malanca noastră a păscut găștele/Până la apusul soarelui“.)

II. Formula inițială („Primiți „Malanca“)... *Nașa Malanka hospodînia/Iak namaștî', tak pomîe/ Nașa Malanka zadnistrianka,/Na kameni nohî mîla./ Tonkîi hfartuk zamocila*²⁰. („Malanca noastră-i gospodină bună/Știe a unge casa și a spăla/Malanca noastră vine de dincolo de Nistru/Și-a spălat picioarele pe o piatră,/Șorțul și l-a udat“.)

III. Formula inițială după care urmează: „*Malanka bude mîski mîti,/ A did bude iușku pîti./Malanka bude hatu mestî,/A did bude smitt'a nestî./Malanka bude pîpici mastîti/A did bude hlînu misîti*”²¹ („Malanca va spăla blidele,/Iar moșneagul va bea brahă,/Malanca va mătura prin casă,/Iar moșneagul va scoate gunoiul afară,/Malanca va unge cuptorul,/Iar moșneagul va frământa lutul“).

Sunt evidente câteva puncte de tangență și chiar coincidențe textuale ale versiunii românești, înregistrate de E.Niculici-Voronca în satul Mahala de lângă Cernăuți (și atestate parțial mai târziu în alte câteva sate din nordul Bucovinei) cu cele trei (mai ales cu a III-a) variante ucrainene de pe Nistru. Incontestabil, în plan local s-a produs un impact și, în consecință, o reluare selectivă de elemente structurale într-o localitate cu populație mixtă. Probabil, colinda ucraineană a „Mălăncii“ „a fost adusă în acest sat de către lingurari“, după cum notează E. Niculici-Voronca²², însă mediul folcloric românesc cu puternice rădăcini autohtone a „dezvoltat-o“ în scurt timp și a cuprins-o în albia tradițiilor locale. S-a creat, de fapt, o nouă colindă, ceea ce-i dă temei folcloristei să o considere drept „compoziție proprie populară de prin aceste părți“, care îmbină constante poetice românești, axându-le pe ideea de harnicie și iscusință în ale casei din partea fetei de măritat.

În versurile ucrainene, reproduse mai sus, lipsesc, bunăoară tangențele textuale cu secvențele A,B,C,D (centrale) din colinda noastră (deși la prima vedere textele par a fi asemănătoare în detaliu. Doar secvențele D2, D3 din colinda românească pot fi identificate în varianta III a colindei ucrainene înregistrate în nordul Basarabiei (Otaci, Ocnița), ceea ce ne duce la o ipoteză contrară opiniei tradiționale (susținute, după cum am văzut, până în prezent de cercetători din Moldova și Ucraina) despre „primatul“ textului ucrainean. Ținând cont de varietatea și evoluția artistică a colindelor românești ale Mălăncii (unele mostre vor fi reproduse mai jos), e firesc să ne gândim la posibilitatea reluării de către vecini (în nordul Basarabiei, pe Nistru) a unui text al colindelor noastre și a traducerii lui parțiale în limba ucraineană. Circulația „Mălăncii“ ucrainene (sau, mai bine zis, în limba ucraineană) pe Nistru, în localitățile apropiate de Moldova, ca și în Bucovina, a fost, desigur, stimulată nu numai de tradițiile proprii, ci și de mediul folcloric românesc. Altminteri cum am putea explica „localizarea“ ei la ucraineni anume într-o zonă de contact cu repertoriul nostru.

Ținem să mai subliniem faptul că pentru majoritatea localităților românești din actuala regiune Cernăuți și din nordul Basarabiei mai caracteristic este un tip de colindă a Mălăncii mult mai dezvoltat decât cel „adus de lingurari“ (E. Niculici-Voronca) și asemănător cu versiunile ucrainene de pe Nistru: *Mălăncuța din Hâr-lău/Se plimba prin Mojilău/În papuci și în rochiță./Mălăncuța-i fată mare/var.: Busuioc verde-n cărare/Semănat de-o fată mare/Fată mare de-mpărat,/S-a cerut la*

măritat,/Dar părinții n-au lăsat-/; și var: A cerut-o gineraru,/Gineraru, boier mare,/Dar părinții n-au lăsat-o./A luat-o un blestemat,/De mânăncă nespălat/Și se culcă ne-nchinat; Se repetă: „Busuioc verde-n cărare/Semănat de-o fată mare/Și-a nămit de l-o plivit/Ca să fie dăruit/La flăcăi fără de musteață/De se-nvață-a strânge-n brață./Poftim, boieri mari, la masă/Primiți Mălăncuța-n casă/Că-afară plouă de varsă/Și din streășină ne pică/Măndre haine pe noi strică./Las-să ploaie, nici nu-mi pasă,/Noi aveam Malanca-n casă,/Poftim, boieri mari, la masă./Boieri, să vă fie,/La mulți ani cu bucurie“²³.

Am prezentat integral acest tip de colindă a „Mălăncii“, care nicidecum nu poate fi apropiat de colinda ucraineană, el fiind axat pe un simbol neoaș românesc (busuiocul) și pe o situație de subiect alegoric, dar cu „ieșire“ spre motive cunoscute din lirica noastră erotică. Dar locul acțiunii, indicat în colindă, e același, sau aproximativ același, ca în versurile ucrainene, în care se spune că Malanca și-a spălat picioarele în Nistru sau că fata vine de peste Nistru (adică din partea Moldovei).

Prin urmare, dacă unele detalii ale spectacolului în discuție (originea tipului de colindă înregistrat de E. Niculiță-Voronca) rămân încă neclarificate până la capăt, apoi, în principiu, putem totuși conchide (în baza celor expuse mai sus) că „Malanca“ la români din nordul Basarabiei și nordul Bucovinei nu poate fi considerată drept un împrumut masiv de la vecinii ucraineni; ca ansamblu ritualic carnavalesc ea s-a constituit prin acumularea treptată a tradițiilor etnografico-folclorice, existente la noi din timpurile cele mai îndepărtate (jocuri zoomorfice, scene din viața cotidiană de tipul „Moșnegilor“, care includeau și „Masca“ unei fete tinere, iar ca text – motive profund originale de colinde de fată și de cântece de nuntă). Edificatoare este și structura ritmico-melodică a colindei românești a „Mălăncii“: 8=4+4: Gos-po-da-rul/cel de ca-să/N-a pri-mi Ma-lan-ca-n ca-să. Acest tipar e specific pentru cântecele noastre de nuntă: „Plângi mi-rea-să și sus-pi-nă“²⁴. Colinda ucraineană e constituită conform altui model: 9=4+5; „Hos-po-da-riu/Hos-po-da-roci-ky.“

Mai rămâne, totuși, în afara explicației un important element comun la români și ucraineni – numele personajului principal – Malanca, care apare anume într-o zonă de difuzie și interferențe culturale. Se consideră aproape unanim că el ne-a parvenit de la ucraineni, însă dacă acest cuvânt este raportat la sărbătoarea sfintei Melania (ultima zi a anului), atunci nu înțelegem de ce el n-a putut fi „reluat“ din calendarul creștin în mod independent de către români și ucraineni într-o anumită zonă sau de ce el, în mod obligatoriu, a fost valorificat mai întâi de ucraineni, iar apoi de români? B.M. Iațimirski, într-un studiu publicat în anul 1914²⁵ abordează și altă problemă la care nu găsește răspuns plauzibil: de ce anume sf. Melania a servit ca pretext pentru a fi personificată în travestire populară? Mai reținem pe lângă aceasta faptul că la noi ca și la ucraineni Malanca este fără excepție o ființă tânără, ci nu o „martiră“ (conform calendarului).

Merită, credem, atenție ipoteza folcloristului chișinăuean Victor Cirimpei, potrivit căreia „moldovenescul“ Malanca este un lexem autohton, o relicvă arhaică²⁶. După cum constată cercetătorul, în limba afgană „malanda“ înseamnă „luare în răs“, zeflemire, „malandei“ – măscărici, bufon, om glumeț, iar „malang“ – fachir cerșetor și om fără căpătâi. La români ca patronime sunt cunoscute: Malanca, Malancu, Malancioiu, Mălănda – în zonele nord-vestice²⁷, unde nu este cunoscut alaiul „Mălăncii“. Deci, în cazul de față nu poate fi vorba de o „influență ucraineană“. Este posibil, – conchide V. Cirimpei, – ca moldovenescul «malanca», lexem autohton, să fie de străveche înrudire tocmai cu corespondențele afgane²⁸. Ipoteza nu ne va părea prea

deplasată, dacă vom mai ține cont că în zona Carpaților s-au conservat și alți termeni străvechi cu unele corespondențe orientale: rom. daina – avesticul „doena”, (cântec) la ucraineni – „dana-dana” ca formulă de refren, idem – la polonezi, și mai departe la lituanieni și letoni, termeni considerați de unii cercetători de prestigiu²⁹ drept reminiscente lexicale indo-europene păstrate în fondul autohton tracic și perpetuate până în zilele noastre.

...Notorietatea dramei noastre haiducești și voinicești în Bucovina și nordul Basarabiei ca fenomen folcloric remarcabil prin varietatea de subiecte și modalități scenice a determinat un proces activ de penetrație a unor motive și variante integrale ale ei în repertoriul folclorului ucrainean al obiceiurilor de iarnă. Cercetările, susținute pe teren în ultimele două-trei decenii în raioanele de frontieră etnico-istorică între actuala regiune Cernăuți, fostul județ Hotin și localitățile cu populație ucraineană de pe Nistru, s-a soldat cu unele descoperiri de texte inedite ce pot fi clarificate după niște versiuni ucrainene ale dramelor populare. Interpretarea lor a fost urmărită pe parcurs de câțiva ani (1976-1985) în satele Podvirovka și Zelionaia din raionul Kelmenți, reg. Cernăuți, Medveja din raionul Briceni, nordul Basarabiei.

Aici dramele noastre sunt cunoscute cu denumirea generică de „Malanca”; ele introduc în structura lor și elemente din jocul zoomorfic, scene de viață cotidiană, precum și episoade din dramele haiducești și voinicești. Cea mai amplă adaptare a pieselor românești la repertoriul ucrainean s-a realizat în a. 70-80 d.H. în s. Podvirovka și Medveja. Textele înregistrate ale dramelor noastre, precum și a unor componente din repertoriul receptor (vezi monografia noastră *Corelații tipologice și contacte folclorice*, Chișinău, 1985, unde am reprodus textul integral al unei versiuni ucrainene a dramelor noastre haiducești, voinicești ș.a., p. 47-53).

1. Arhiva de folclor a Universității din Cernăuți (AF), nr. 214, f.26, înregistrat în 1961 în s. Molodia, r-nul Adâncata, Bucovina.
2. *Kalendarniie običiai i obriadî v stanab zarubejnoi Evropî*; Moskva, 1973, p. 226.
3. *Kaliadkî ta šcedrivkî*, Kîiv, 1965, p.560.
4. *Poezia krestianskih prazdnikov*, Leningrad, 1970, p. 126.
5. Romulus Vulcănescu, *Mitologia română*, București, 1985, p. 518.
6. G. Vrabie, *Folclorul. Obiect-principii-metodă-categorii*, București, 1970, p. 463.
7. *Huțulșcina*. Napîsav prof. V. Șuhevici, L'vov, c. III, 1905, c. IV, 1908, c. III, p. 241-256.
8. *Kol'adkî ta šcedrivkî*, p. 581.
9. *Poezia populară a obiceiurilor calendaristice*. Alc. N. Băieșu, Chișinău, 1975, p. 213, trei variante: Ocnîța-Dondușeni, Grinăuți-Edineț, Drepcăuți-Briceni.
10. *Kol'adkî ta šcedrivkî*, Kîiv, 1965, p. 580-590.
11. Vezi comentariile lui N. Băiescu la textele incluse în antologia *Poezia obiceiurilor calendaristice*, p. 389: „Se susține că „Malanca” (obiceiul și textele poetice) a fost împrumutată de către moldovenii de la poporul vecin ucrainean”. Autorul mizează pe lucrările unor cercetători din secolul al XIX-lea ca S. Bogoslovski („*Opît istorico – statisticescogo opisania terkvi i priboda nasada șabî Akkermanskogo ujezda. Kișiniovskie eparhial'nîje vedomosti*”, 1872, nr. 24, p. 817. A.Z.C. Arbore, *Basarabia în secolul al XIX-lea*, București, 1898, p. 232, ș.a.
12. N. Jula, V. Mănăstireanu, *Tradiții și obiceiuri românești. Anul nou în Moldova și Bucovina*, București, 1969, p. 11. (Frătăuții Noi – Rădăuți, zona Pașcanilor etc.).
13. E. Niculiță-Voronca, *Datinile și credințele poporului român*, Mihalcea, 1903, p. 105.
14. N.I. Savușkina, *Voprosî poetiki narodnoi dramî v sravnitel'nom izucenii*. În cartea: *Iș Mejdinarodnîi s'ezd slavistobîv*: Moskva, 478.

15. N. Jula, V. Mănăstireanu, *op. cit.*, p. 16-17.
16. E. Niculiță-Voronca, p. 105.
17. *Ibidem*.
18. Înreg. în s. Budineț – Storojineț în 1961. Inf. Cazaciuc Ilie, 83 a. (în 1961).
19. *Kol'adki ta šcedrivki, p. 593-594. (Podolina)*.
20. *Ibidem*, p. 596 (Galiția).
21. P. Nesterovskii. *Bessarabskie rusinî; istorico-etnograficeskii oserk*, Varșava, 1905, p. 123 (înreg. până la 1900 în nordul Basarabiei).
22. E. Niculiță-Voronca, p. 105.
23. *Poezia populară a obiceiurilor calendaristice*, p. 214.
24. *Cântece și melodii de jocuri populare moldovenești*, Chișinău, 1975, p. 197.
25. B.I. Jațimirkii, „*Malanka kak vid su'atocinogo obr'adovogo r'ajenia*.” „*Etnograficeskoe obozrenie*”, 1914, nr.1-2, p. 76.
26. V. Cirimpei, *Urme folclorico-mitologice moldovenești de vechime protoindoeuropeană*, în cartea *Specii folclorice și realitatea istorică*, Chișinău, 1985, p. 24.
27. N. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p. 315.
28. V. Cirimpei, p. 26.
29. B.P. Hasdeu, *Doina răstoarnă pe Rossler*. În „*Columna lui Traian*”, 1882, nr. 10, p. 529-536. Originea autohtonă a cuvântului „doina” a fost susținută de acad. A. Rosetti, prof. S. Semcinski (Kiev) ș.a.

Bringing forward the basical components of „Malanca” (a generic term designating all the dramatic manifestations of folkloric origin, more frequent in the Bucovinean region). The author wants to demonstrate that in the northern part of Bucovina and Bessarabia this cultural element cannot be seen as a huge borrowing from the Ukrainian neighbours. As a ritualic carnival manifestation, it was born from the permanent and gradual accumulation of the ethno-folkloric tradition that has existed on the Romanian territory since ancient times (zoomorphic games, scenes from the everyday existence, the so-called „Bătrânilor” ritual, including the „Masque” of a young girl; the spoken text represents old and original motives of the „girl” carols and the wedding songs). In this respect, extremely telling is the rhythmical-melodic structure of the Romanian carol included in the „Malanca”, that differs from the Ukrainian carol, being structured according to another model. Most probably, the term „Malanca” is an Indo-European reminiscence kept in the autochthonous Tragic word stock, and perpetuated up to the present time.

FOLCLOR BUCOVINEAN

Din colecția folclorică a lui Valeriu Zmoșu,
profesor de istorie și geografie, Pătrăuții de Jos

Părinții ce sunt pe lume

*Frunză verde trei alune,
Părinții ce sunt pe lume,
Toată viața cât trăiesc,
La copiii lor gândesc.
Muncesc din greu ani de zile
S-ajungă copiii bine.
După ce îmbătrânesc,
Ca florile ofilesc.
Au nevoie de-ajutor,
De la copilașii lor.
Voi, copii, ce-aveați părinți,
Nu-i uitați, nu-i ocoliți.
Un părinte mult nu cere,
Doar un pic de mângâiere.
Voi, copii, să gândiți bine,
C-ajungeți bătrâni ca mâine.*

* * *

Împărate, împărate!

*Împărate, împărate,
Pune pasul, Nu te bate,
Nu te bate-n patru părți
Că-mi omori feciorii tăi!
Au mai fost alți împărați
Dar n-au luat câte doi frați.
Împărate, om viclean,
Îi bătaie de un an,
De când ai prins a te bate,
N-au rămas oameni prin sate,
Numai baine-mpăturate.*

* * *

Vai, sărmane, codru des!

*Vai, sărmane, codru des,
Din tine ce s-a ales,
Câți voinici au fost în tine,
Toți îs morți pe rădăcină.
Părinții i-așteptă-acasă,
Pe mormânt li-i iarba deasă.
I-așteaptă ca să tot vie,
Pe mormânt crescută-i glie.*

(Înregistrată de la Margalina D. Vatamanescu, 77 de ani,
Pătrăuții de jos, raionul Storojinet).

Din obiceiurile de nuntă.

Iertăciunea

*Prea cinstiți nuntași,
Pălăriile din cap luați
Și-un cuvânt de iertăciune ascultați:
Și Dumneavoastră, cinstiți părinți,
Ca de la bunul Dumnezeu
Sunteți rânduți.
Oleacă să vă umiliți
Și să ascultați
Aceste cuvinte
De la începutul lumii rânduite.
Unde s-a văzut fii
Așa de mari să crească
Și înaintea lui Dumnezeu
Și a părinților
Să nu greșească.
Că numai Dumnezeu e negreșit
Și toate-n lume
Frumos le-a rânduit.
El a făcut semn cu mâna
Și s-a făcut lumina,
Marea cu câte-s în ea,
A-ntins cerul ca o piele
Și l-a-mpodobit cu stele!
Cu luceferi luminoși
Să privim cei păcătoși.*

Apoi a făcut pământul,
Să știți, numai cu cuvântul!
Cu tot fel de frumuseți
Pe care le și vedeți.
Cu câmpii roditoare,
Cu flori mirositoare
Cu păsări cântătoare,
Cu ape curgătoare.
Dar nu era ființă omenească
Pe aceste frumuseți
Să le stăpânească
A luat trupul din pământ,
Sufletul din Duhul Sfânt,
Ochii din stele,
Frumusețea din soare,
Mintea din ceruri,
Graii de la îngeri,
Gândul din iuțeala fulgerului,
Cu mâini și cu picioare,
După chipul Sfinției Sale!
Apoi Dumnezeu a văzut,
Că nu e bine ca omul,
Să fie singur pe Pământ.
A dat somn strămoșului Adam.
Adam când a adormit
Și dormea mai liniștit
O coastă i s-a luat
Și pe Eva i s-a dat!
Nemaivăzând Dumnezeu ce lucra,
Sau poate că Duminica era
Ori poate că era obosit
Oleacă a adormit
Pe un pat cu floricele,
Înfrumusețat cu stele
La cap Soarele era
La picioare – Luna-l privea!
Îngerii în jur cântau
Pe Dumnezeu îl slăveau!
Și Adam când s-a sculat,
De Eva s-a spăriat,
Dumnezeu din somn s-a trezit
Și i-a spus liniștit:
– Nu te spăimânta, Adame,
Că acesta este os
Din oasele tale.
Și-i carne din carnea ta.
Se cheamă Eva – soția ta!
Amândoi vă potriviți,

*Creșteți și vă înmulțiți!
Ca stelele cerului,
Ca iarba câmpului,
Ca frunza pădurii,
Ca nisipul mării
Până la vremea de județ,
Toată lumea să împleți!
De atunci s-au tot născut
Și au crescut oameni
Până timpul a sosit
La acest fiu al Dumneavoastră,
Care se roagă cu cuvintele noastre,
Stă cu fața spre răsărit,
Cu genunchile-n pământ,
Cu mâinile pe brață,
Cu lacrimi pe față,
Se pleacă cu smerenie,
Să-i dați blagoslovenie.
Să vă îndurați
Și pe fiul Dumneavoastră să-l iertați!
(Părinți îl iartă.)
Că el pieptul vi l-a supt
Și mare bucurie v-a făcut.
Din somn dulce v-a sculat
Și poate l-ați blestemat!
Că blestemul părinților,
Risipește casa fiilor
Fie făcută pe temelie de piatră,
Tot una se risipește
Chiar din talpă.
Iertăciunea și binecuvântarea părinților
Întărește casa copiilor!
Fie făcută cu pereți de alune,
Cât lumea și pământul o să ție!
Și Dumneavoastră cinstiți părinți
Rog să vă mai amintiți,
De-a Dumneavoastră fericire,
Din vremea căsătoriei
Cum tot așa ați îngenunchiat
Și părinții v-au iertat!
V-au și binecuvântat
Să ajungeți fericiți
Din părinți în părinți!
Așa și Dumneavoastră acum
Datoria n-o uitați
Pe inimă vă călcați
Și pe fiul Dumneavoastră îl iertați,
Și îl binecuvântați,*

*Cu pâine, cu sare,
Cu darul Sfinției Sale,
Să meargă la cununie,
Și să pornească
Noua gospodărie!
Dar fără iertăciune,
Nu poate să se cununie!
Așa dar copiii îi iertați
Și îi binecuvântați!
Cu pâine, cu sare,
Cu darul Sfinției Sale!
Și să facă toate bune!
Din această tinerețe
Până la adânci bătrânețe!*

(Înregistrarea făcută de la Vasile Timiș,
cantor bisericesc din Cupca, raionul Hliboca, mai 1970)

NUNTA BUCOVINEANĂ

Înregistrare făcută de Dragoș Tochiță, silvicultor, Pătrăuții de Sus (ianuarie 1994)

Bucovinenii au tradiții foarte frumoase. Unul din obiceiurile tradiționale este nunta. Joia, până la nuntă pleacă mirele împreună cu rudele mai apropiate după zestre. Mirele împreună cu câteva neveste mai agere, câțiva vornicei și druște pleacă cu căruțele. Când se apropie de casă, cântă:

*Bună sara de trei ori,
Bucuroși sunteți de noi?
De sunteți bănuitori,
Noi suntem întorcători,
De ziceți: poftim, poftim,
Noi pe-alătea mai venim,
Înainte suntem doi
Oastea noastră-i înapoi.*

Pe urmă acest alai din partea mirelui este invitat în casă și pus la masă. Nevestele joacă zestrea miresei:

*Perinuța cea dintâi
Mirelui de căpătâi,
Perinuța cea pestriță
Lui Vasile la costiță.*

Sau mai fac și câte o glumă:

*Țolișorul cel de buci
De puzderie-abia-l duci!*

Se pornesc cu zestrea spre casa mirelui cântând:

*Haide, haide să mergem,
Că-i sara și n-ajungem,
Că ni-i drumul cam cotit,
Ne temem de prăvălit,*

Când ajung deja la casa mirelui cântă:

*Ieși afară, soacră mare,
Că-ți aduc chieptănătoare,
Ți-a plăcea, nu ți-a plăce
Tot cu dânsa-i rămâne,
Ieși afară până-n prag
Și-i vedea boii ce trag,
Ieși afară pân-la nuc,
Să vezi ce noră-ți aduc.*

Sâmbăta, până la nuntă, vătăjelul (vornicelul) chiamă nuntașii la nuntă din partea mirelui și a miresei: V-a poftit mirele și mireasa, și nunii cei mari, și socrii cei mari pe mâine la nuntă și mâine seară la pripoi, și vă poftesc și eu din partea mea la nunta ...

Duminica dimineața nunta începe la casa mirelui. Se adună tot alaiul nunții. Toți se așează la masă și se ia Iertăciunea. Iată câteva cuplete:

*Cinstiți nuntași! Stați!
Și cuvânt de iertăciune ascultați!
Acești fii așteaptă de la Dumneavoastră, iertare
Și de la Dumnezeu Binecuvântare!
Că ei pieptul v-au supt,
Și mare bucurie v-au făcut,
Și acum toate cele să le uitați,
Fiii să-i iertați, să-i binecuvântați,
Cu pâine, cu sare
Cu darul Sfinției Sale!*

Pe urmă „scot dansul afară“ cântând:

*De trei ori pe lângă masă,
Să iasă răul din casă,
Să rămâie binele,
Să trăiască tinerii!*

La cununie pornesc cântând:

*Hai, mândră la cununie,
Până-i verde frunza-n vie,
Pe când frunza s-o usca,
Mî-i chema și eu n-oi vrea!*

Când se întorc de la cununie cântă:

*Ș-am călcat din leu în leu
Ș-am făcut pe cheful meu,
Ș-am călcat pe salcie-n salcie,
Ș-am făcut cum mie-m place!*

Acasă tinerii aprind luminile și ascultă "Orația colacului" rostită de vornicel.
Iată câteva rânduri:

*Bună sara, socru mare,
Te cunoști după-nsemnare,
Că ești socru mare!
Că de n-ai fi, nu te-ai fuduli...
Ține această răcitură înflată,
Și-nchină soacrei o dată...
Socrii mari, ascultați,
Și-n urechi vă băgați,
Când va da soarele-n deseară,
Mare oaste vă-mpresoară...
Munți-nalți și frumoși,
Bine v-am găsit sănătoși.*

Înainte de a se așeza la masă un vornicel descoperă câteva făfurii de răcitură.
Un vornicel spune:

*Pre cinstiți nuntași,
Poftim, gustați,
Boierii de casă,
Mi-au încredințat
Această masă,
Îs pus să vă poftesc,
Poftim, gustați,
Din pâine, din sare,
Din masa Domniilor Sale!*

În timpul „pripoitului“ se strigă „Strigăturile“:

*Foaie verde d-arăraș,
Bună sara la nănaș,
Nu te legăm de tâlbar,
Te legăm de nunuț mare...*

*Foaie verde tupoțică,
Mai avem o cumnățică
Foaie verde de salată,
Ne-a mai rămas o cumnată...*

*Săraca bucătăreasă
Mult a fost friptă și arsă...*

În final are loc „Deshobotatul miresei“. Se cântă:

*E-ți, copilă, ziua bună,
De la tată, de la mamă,*

*De la frați, de la surori,
De la grădina cu flori,
De la struț de busuioc,
De la feciorii din joc.*

*Iese luna din pomete,
Viorica dintre fete
Iese luna din brădoi,
Giorgică dintre feciori,*

Se mai cântă de jale:

*Plângeți ochi și lăcrămați,
Că voi sunteți vinovați...*

RUGĂ CĂTRE CEL DE SUS

dedicată comemorării a 50 de ani de la masacrul
de la Varnița (Fântâna Albă, 1 martie 1941)

MAGDALINA MORAR

poetă populară din satul Cupca

*Dumnezeule prea Sfinte,
Te-ndură smerit părinte,
Iară păcatele de poți,
Suftelilor cestor morți,
(De cincizeci de ani de zile
O crescut pe ei pădure),
Ce-au venit cu pieptul gol
În bătaia gloanțelor,
Să treacă la frații lor.
Și-au lăsat mamă și tată,
Și copiii plângând la poartă,
Ce și astăzi îi așteaptă.
Doamne, cum v-au îngropat,
Fără sicriu, fără colac,
Fără perină sub cap.
Doar cu hainele pe voi,
V-aruncară în noroi.
V-a-ngropat în gropi comune
Ca să nu vă dea de nume.
Nimeni ochii nu v-a-nchis,
Nimeni după voi n-a plâns.
Norii când s-au scuturat
Și roua când a picat,
Codrii doina v-a doinit,
Păsările v-au bocit,
Bocetul de jale plin
Cu amar și cu venin.
Iar în loc de preot sfânt
V-au cântat cucii în crâng,
Ciocârliile și grauri
V-au cântat probodurile.*

*Și dormi-ți ani la rând
Fără-o cruce și-un mormânt,
Nimeni nu v-a pus o floare
Și la cap o lumânare.*

Inaugurarea monumentului celor căzuți pe front și masacrați la Onega, Ostrița, raionul Herța, 1993

SCRISORI CĂTRE ION IANCU NISTOR

Dragoș Olaru

Sunt aproape 13 ani de când am luat cunoștință de existența în depozitele arhivelor Statului Cernăuți a unui bogat tezaur documentar inedit referitor la istoria și cultura noastră națională. Am fost numit atunci în postul de custode („din greșeală“, după cum îmi mărturisise ceva mai târziu fostul director al arhivei), având acces liber la depozitele de documente de până la 1940. Aici, printre rafturi, pe furiș, ascunzându-mă chiar și de cei mai apropiați colegi de serviciu, am citit, filă cu filă, documentele prețiosului fond personal „Ion Iancu Nistor“. Mi-am dat seama atunci de valoarea incontestabilă a lor, dar despre o integrare în patrimoniul cultural românesc, prin publicare, nici nu putea fi vorba în acei ani de prigoană a tot ceea ce e românesc. M-am convins de aceasta ceva mai târziu, la apariția unui articol în săptămânalul „Literatura și arta“, în care, pe baza documentelor de arhivă, încercam să stabilesc câteva locuri din Cernăuți, legate de viața lui Eminescu, în care am mai avut și naivitatea să scriu câteva cuvinte de cinstire pentru marele poet, pentru iubitul său învățător A. Pumnul și pentru domnitorul Ștefan cel Mare și Sfânt. Imediat au început persecuțiile, fiind învinuit de slugoii K.G.B.-ului de cele mai năstrușnice păcate, iar la serviciu (ocazie excelentă pentru a putea fi „reparată“ vechea greșeală) am fost transferat în altă secție – documentele audiovizuale, fără drept de acces la dosarele de până la 1940. O simplă folosire a numelui lui I.I. Nistor putea fi posibilă numai urmat de calificativele „reacționar“, „naționalist înveterat“, „istoric burghez“ ș.a.m.d. Un alt punct de vedere era inadmisibil, iar folosirea numelui în alt context avea consecințe dintre cele mai nefaste. Cu părere de rău s-au găsit nu puțini conaționali de-ai mei, care au folosit din abundență numele înaintașilor noștri numai în prima variantă, fapt ce le aducea venituri materiale considerabile.

Au trebuit să treacă încă mulți ani până când, se pare, a devenit posibilă publicarea acestor documente. Tăcerea noastră se datorește în mare măsură și faptului că ele puteau cădea oricând sub pericolul distrugerii fizice. Sunt bine cunoscute cazurile, când multe cărți din biblioteca universitară cât și din cele de la sate au fost distruse numai pentru aceea că erau scrise în limba română. Mai puțin sau de fel cunoscute sunt cazurile când aceeași soartă au avut-o și unele documente de arhivă, dispărute și ele fără urmă în flăcările irecuperabile ale odiosului sistem totalitar.

Ion Iancu Nistor – personalitate proeminentă a intelectualității românești, fruntaș al luptei pentru revenirea Bucovinei la sânul Patriei-mame, a creat o bogată

operă științifică, lăsând urme de neșters în istoria neamului nostru. Activitatea sa științifică, obștească și culturală este reflectată, cum era și firesc, în numeroase documente: manuscrise ale lucrărilor științifice, conferințelor, discursurilor, corespondența oficială și cea particulară, copii de documente etc. În parte ele se păstrează la Arhivele Statului Cernăuți. Publicarea lor ar aprofunda nu numai multiplele valențe ale unei asemenea personalități, ci ar contribui și la o mai bună cunoaștere a epocii atât de semnificative pentru istoria poporului român, cum a fost cea în care a trăit și activat I.I. Nistor.

Cele 274 dosare ale fondului grupează un număr impresionant de documente originale în limbile română, germană și franceză din anii 1901–1939 precum și copii din anii 1783–1857.

Prima grupă de documente cuprinde manuscrisele istoricului printre care menționăm: *Pretențiile moldovenești asupra Pocuției* (1909), *Istoria relațiilor comerciale ale Moldovei în secolele XV-XVI* (1910), *Legăturile de comerț cu Bistrița* (1910), *Vama Moldovei în secolele XV-XVI* (1911), *Intrarea armatei române în Basarabia* (capitolul VII din lucrarea *Istoria Basarabiei*, 1923), *Unirea Bucovinei* (1928, incompletă), *Anexiunea Cadrilaterului* (1938), *Bucovina sub dominațiunea românească* (1938) și altele. În aceeași grupă se găsesc și textele unor cuvântări, ținute cu diferite ocazii, fragmente din cursul de istoria românilor, ținut la universitatea cernăuțeană, precum și recenziile lucrării lui T.V. Ștefanelli *Istoricul luptei pentru drept în ținutul Câmpulungului moldovenesc* și a lui N. Iorga *Istoria Imperiului Otoman*.

O altă grupă cuprinde copiii de documente, efectuate de cercetător în arhivele vieneze și care includ rapoartele reprezentanților agențiilor diplomatice în Principatele Dunărene către Ministerul Afacerilor Externe al Austriei din anii 1783 – 1857.

Relațiile sale cu edituri, redacții, societăți culturale și bancare, muzee, instituții juridice și de învățământ și altele sunt oglindite în corespondența oficială, ce constituie o altă grupă de documente.

O pondere însemnată o are corespondența personală provenită din întinsele legături ale lui Ion Nistor cu alți fruntași ai activității politice românești, cu oameni de cultură, scriitori, gazetari, savanți, dascăli, juriști, diplomați, militari, slujitori aflați pe diferite trepte ale ierarhiei bisericești. Printre semnatarii celor peste 400 de scrisori adresate lui în limbile română, germană și franceză îi amintim pe Constantin C. Angelescu, Tudor Bălan, C. Brătianu, Gh. Brătianu, Brătescu-Voinești, Romulus Cândea, Ștefan Ciobanu, Traian Chelariu, Petru Curelar, George Enescu, Nicu Flondor, C.C. Gimescu, Artur Gorovei, Nicolae Grămadă, Vasile Grecu, Maximilian Hacman, Alexandru Hurmuzachi, Constantin Hurmuzachi, Nicolae Iorga, Petru Iroae, Claudiu Isopescu, G.T. Kirileanu, Vasile Loichița, Erast Mandicevschi, Vasile Marcu, Liviu Marian, Dumitru Marmeliuc, Vladimir Mironescu, Constantin Moisil, Constantin Morariu, Leca Morariu, Aurel Moraru, Grigore Nandriș, Nicolae – mitropolitul Ardealului, Martin Olivier, George Pascu, Vasile Pârvan, Eusebiu Popovici, Alecu Procopovici, Sextil Pușcariu, Vladimir Repta – mitropolitul Bucovinei, George Rotică, T.V. Ștefanelli, Emanuel Timiciuk, George Tofan, Visarion – episcopul Argeșului, Alexandru Vitencu, George Wassilco, E.A. Zaharia, pentru a-i numi doar pe cei mai cunoscuți. Numai lectura acestor nume este suficientă pentru a ne sugera bogăția și, mai ales, valoarea documentar-istorică a fondului. Interesului pe care-l conferă corespondenței diversitatea informațiilor, caracterul ei inedit, numele emitenților, i se adaugă și locurile de emiter, răspândite, în afară de Bucovina, într-o cuprinzătoare

arie geografică: Bacău, Bălți, Berlin, Berna, Botoșani, București, Caransebeș, Chișinău, Cluj, Constanța, Curtea de Argeș, Geneva, Iași, Karlsbad, Luzerna, Lyon, Nice, Paris, Roma, Sinaia, Turnu-Severin, Viena ș.a.

Majoritatea scrisorilor Nistor le-a primit la Cernăuți și la București, unde adesea era nevoit să-și îndeplinească atribuțiunile de ministru al Bucovinei, de ministru al Lucrărilor publice, de ministru al Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, de ministru al Cultelor și Artelor, precum și cele de deputat sau senator în toate legislaturile care au funcționat până în februarie 1938. Scrisorile, cu excepția câtorva, semnate de Vasile Marcu, Vladimir Mironescu, Nicoale Iorga, George Tofan ș.a., datează din anii 1918 – 1938, adică din anii cei mai grei dar și cei mai luminoși ai integrării Bucovinei în regatul României.

Încercând o prezentare succintă a numelor de emițători, a locurilor de emiterie și a perioadei în care au apărut scrisorile am sugerat deja și varietatea problemelor atestate de ele. Deosebit de elocvente și valoroase sunt acele scrisori în care semnatarii lor se referă la activitatea administrației Bucovinei, a partidelor politice, și în deosebi a celui Național Liberal. Viața internă a ziarului „Glasul Bucovinei“ este dezvăluită în numeroase pagini de scrisori, semnate de „glașiști“, cum le plăcea să se numească între ei cei care contribuiau la apariția celui mai răspândit ziar bucovinean. Un mănunchi de scrisori relevă inaugurarea Universității românești din Cernăuți, greutățile legate de exodul profesorilor austrieci, dar și bucuria succeselor obținute în domeniul științei și învățământului de tinerii profesori ce i-au succedat.

În economia prezentării acestui fond ne vom limita, în continuare, numai la o simplă enumerare a altor teme, puse în atenția noastră de semnatarii scrisorilor: activitatea revistei „Junimea Literară“; buletinul „Codrul Cozminului“; Conferința de Pace de la Paris din 1919 – 1920; note de călătorie din Italia, Franța, și Germania; Școala Română de la Roma; Școala Română din Fontenay-aus-Roses; Universitatea vieneză; societatea studentescă din Viena „România Jună“; Teatrul Național din Cernăuți; organizarea Arhivelor Statului; dezvelirea monumentului Unirii; inaugurarea Univesității clujene ș.a.m.d.

La 18 ianuarie 1994 se împlinesc 75 de ani de la deschiderea Conferinței de pace de la Paris din 1919 – 1920, conferință care bazându-se pe principiul autodeterminării naționale, a consacrat juridic, pe plan internațional, Marea Unire a poporului român din memorabilul an 1918. Am socotit că e bine să începem publicarea corespondenței către I.I. Nistor cu scrisorile trimise de la această conferință. Autorii lor sunt bucovinenii Alexandru Vitencu și Nicu Flondor, membrii delegației române de la Conferința de pace. Ei se angajaseră față de Ion Nistor să-i trimită regulat scrisori (rapoarte) despre mersul conferinței. Cu părere de rău o parte din ele s-au pierdut chiar atunci (vezi la A. Vitencu scrisoarea „3“ și la N. Flondor scrisoarea „1“, altele, probabil, în 1940 în timpul ocupării Cernăuților de către armata roșie, când în mâinile ocupanților căzuse întreaga arhivă și bibliotecă a savantului). Cu toate acestea, scrisorile, care au ajuns până la noi, păstrează emoțiile, speranțele, febrilitatea autorilor din acele zile când, după spusele lui Sextil Pușcariu, se făurea „dreptatea pentru toți“. Prin destăinuirii, amănunte, exprimarea unor opinii autorii lor refac atmosfera ce domnea în jurul conferinței și transmit generațiilor de urmași mesaje care nu și-au pierdut actualitatea.

Scrisorile, în care am păstrat particularitățile de exprimare ale autorilor, sunt prezentate în ordine cronologică.

ALEXANDRU VITENCU

1

Paris, la 3 Martie 1919

Dragă prietene,

Sosit la Paris imediat ne-am prezentat D-lui Ministru-Președinte* în 16 Faur. Chestia Bucovinei stă bine, ne-a spus d-lui, și după o săptămână ne-a comunicat că Basarabia trecând pe de-a întregul la patria-mumă nu se putea să se știrbească nici Bucovina și că e de părere că chestiunea teritorială e definitiv rezolvită și nu crede că s-ar mai putea reveni asupra ei. Ceea ce e contestat încă până azi și se mai discută pe chestia Banatului sau Torontalului, mai bine zis. Dar să sperăm că și aici ni se va face dreptate, deși sârbii încă își au aderenții lor ce privește Torontalul.

Nu ți-am scris până acuma pentru că nu eram sigur dacă sosește poșta la B., dar astăzi pleacă trenul cu care am sosit noi aici, după ce sunt sigur că capeți scrisoarea prezentă.

Îți alăturerez din ziare cele scoase privitor la noi și teritoriile noastre pentru „Glasul Bucovinei“ și de acuma am să te țin la curent despre toate cât va fi cu putință. Stau în contact cu d.d. Lăpădatu, Drăghicescu și biroul presei române. Broșura despre Bucovina și Banat, partea întâia tradusă după manuscrisul tău, se prezintă foarte bine. Se află sub presă și alte broșuri și Bucovina își are partea sa.

D. F[londor] tot a rămas cu firea sa de intrigant și nu știe cum s-ar desbăra de cei ce-i par neplăcuți. A intervenit pe lângă D. ministru-președinte într-o chestie și n-a fost satisfăcut. E vorba de pașaportul d-lui R. care a rămas la B.

D. Roșca** sosit aici de 10 zile, e aplicat în biroul misiunii ca arhivar. Basarabeni au sosit acum 5 zile aici.

Închei că pleacă curierul.

Te salut cordial al tău

A. Vitencu.

* E vorba de primul ministru al României de atunci Ion I.C. Brătianu, șeful delegației române la Conferința de pace de la Paris.

** Roșca Arhip, sculptor. A fost introdus în delegația română la insistența lui Nicu Flondor.

Paris, la 9 Martie 1919

Dragă prietene,

De când a sosit M.S. Regina aici lumea pariziană e în vie mișcare. Pretutindeni i se aduc ovațiuni, publicul așteaptă oare întregi în anumite locuri pe unde se știe că are să treacă regina. Toate jurnalele scriu coloane întregi despre regină și asta în fiecare zi de la sosirea Ei*.

Ieri la oarele 6 d.m. s-a ținut o memorabilă ședință la Colonia Română de aici. Președintele Societății Românilor din Serbia a ținut să informeze Colonia că în numele românilor din Timoc s-a făcut un memoriu care va fi înaintat conferinței de pace. Cer și dâșii ca principiile lui Wilson să afle aplicare și la românii din Timoc. Interesantele propuneri care arată că conștiința românilor de acolo nu are nevoie de a fi trezită, căci ei luptă contra tendințelor de sârbizare pe terenul școlar și bisericesc, au fost viu aplaudate. Au vorbit și reprezentanții românilor din Macedonia, cerând și ei scutul patriei mame. În sfârșit s-a votat o rezoluțiune pentru înființarea unei Ligi care să lucre pentru realizarea imediată a idealului național. În orice caz socot că vecinii și aliații noștri se vor rezgânde de a insista asupra cedării teritoriului din Banat care vor să-l aibă. Se vorbește chiar că o lasă mai domol, numai ar vra să aibă garanția că R., odată stăpâni până la Dunăre, nu vor căuta a trece dincolo.

Ieri pe la 12 din zi s-a hotărât în biroul presei române scoaterea unui „Buletin al Informațiilor române“ care să iasă odată pe săptămână – miercuri sau joi, care să cuprindă cele mai nouă informațiuni privitoare la chestiile românilor de pretutindeni. Acest Buletin are menirea să informeze oficialitatea și presa de pretutindeni. Directo-
rul Buletinului prof. Rocques.

Dealtcum e foarte mult de lucru, mai ales în chestia despăgubirilor. Se fac rapoarte peste rapoarte, odată după modelul francez, altă dată după cel american.

Au sosit aici și 2 delegați ai Basarabiei și înainte de 3 zile a sosit din Londra d. Murgoci care lucrează cu ei împreună.

Biroul nostru se află: Paris 8

Rue Pierre Charron

Hotel Gallia

Zilele aceste sosește și președintele Wilson și în decursul unei vor veni la dezbateri chestiile preliminarilor păcii după ce au trecut și au fost aranjate în comisii.

Te salut cordial și te rog transmite salutări tuturor prietenilor și voitorilor noștri de bine.

Al tău Alexandru Vitencu.

* Un șir de articole despre aflarea reginei Maria în Franța, apărute în presa franceză, au fost reluate de „Glasul Bucovinei“ în traducerea lui A. Vitencu.

Paris, la 31 Mart 1919

Dragă Iancule,

Crisoarea ta am primit-o la 29 c., deci tocmai o săptămână după expedierea ei. Mă mir cum de nu ți-au venit la mână până acuma cele 2 scrisori ce ți le-am trimis prin oameni de serviciu de la căile ferate. Ți-am trimis și câteva pachete de gazete de aici ca să poată servi redacției „Glasului“. Au fost Dobrescu și Bucur cărora le-am încredințat ultima dată scrisorile mele și le-am dat câte un bacșiș că chiar la mână să ți le dea în persoană.

Curierii noștri nu prea sunt de încredere după cum ne-am convins. Corespondențe trimise înainte de 6-7 săptămâni abia acuma se certifică că sunt sosite la adresele lor.

Aici merg treburile bine. Am dat un articol de câteva pagini despre redeşterea națională în Bucovina d-lui prof. Rocques care anume mi le-a cerut pentru o broșură despre B. Am pregătit ceva și pentru „Buletinul informațiilor române“ redactat de dd. Djuvara, Roquenești Guérive.

O expunere amănunțită despre chestiunile noastre la conferința de pace îl am în pregătire pentru „Glasul“ și dacă nu pleacă astăzi curierul ci abia mâine, atunci l-aș putea trimite, dealtcum cu trenul de vineri.

Pe noi ne-au pus pe gânduri știrile ce circulă despre primejdia ce amenință țara din partea bolșevicilor. Îți trimit alăturat interviul d-lui ministru Vaida din „Le Matin“. Din pricina revoluției din Ungaria nici nu mai gândeam să poată pătrunde vre-o știre din țară. Cele două scrisori le-am expediat la locul de destinație, iar cât pentru operile apărute ale D. Iorga aici i se vor trimite mai multe exemplare săptămâna aceasta. Pleacă peste câteva zile d. Guérive la București și va lua o ladă de cărți cu sine.

În decursul lunei acesteia, până la paști poate, vor fi iscălite cum se presupune preliminarile păcii de către nemți. La Versailles se fac adaptările necesare la oteluri pentru a-i adăposti pe delegații lor.

Cu frățescă strângere de mână al tău,

Ale Vilencu.

Paris, la 25 Mai 1919

Dragă prietene,

Te rog de scuză că nu ți-am scris de atâta timp, dar nici n-am cam ce-ți raporta deosebit. Te felicit și pe calea aceasta la succesul obținut*. Sunt sigur că treburile în

* Iancu Flondor, ministru secretar de stat cu administrația Bucovinei, a înaintat, la începutul lui aprilie 1919, o notă ultimativă președintelui Consiliului de Miniștri ad interim, Mihail Fherlchide, în care, printre altele, cerea demiterea din guvern a lui Ion Nistor. În caz contrar el atrăgea atenția că se va retrage „de la conducerea afacerilor bucovinene“. Guvernul român primește demisia sa și, la 4 aprilie 1919, îl însărcinează pe Nistor cu administrația Bucovinei. Era o biruință a naționalilor asupra „bucoviniștilor“ austrofilii care se opuneau unor schimbări în administrarea Bucovinei, impuse de împrejurări.

Bucovina vor lua o cale bună, deși lupta cu reacționarismul și cu cei dornici de căpățuială nu va fi tocmai ușoară.

Situația de aici s-a schimbat într-odată că ne apropiem de sfârșitul lucrărilor. Chestiunile teritoriale controversate după amânări de pe o zi pe alta seamănă definitiv tranșate în ședința celor patru de vineri 23 d.m. Nouă ni se recunoaște întreagă Bucovina după ce s-au făcut încercări de a se face rectificări în nordul Bucov.[linei] privitor la Coțmani și Zastavna respective la distr. Vijnitei, sub pretext de interese economice cu Galiția orientală. Banatul rămâne trunchiat în folosul sârbilor. Mâne avem întrunirea săptămânală obicinuită la d. Brăteanu și vom afla mai mult. Când va fi tratatul cu Austria și Ungaria definitiv terminat te voi înștiința pe cale telegrafică. Până atunci ar fi imprudent.

Domul nostru nu s-a dezbărat nici aici de evreo-filia sa, ci din contra face intervenții pentru evrei. Odată a cercat să obție licența pentru 10 evrei, comercianți la Cernăuți, de a veni la Paris pentru cumpărarea mărfurilor pentru Bucovina. Acum în urmă a intervenit pentru fostul adiutant al lui Fișer de a i se libera licența de trecere în Franța. Respectivul deși n-a obținut în febr. un pașaport pentru străinătate în București se află de prezent în Elveția, dar fără permisia legațiunii noastre nu capătă permis de trecere.

Eu aflând de demersul d-lui F. pe lângă legațiune am înaintat un protest în scris arătând motivele pentru care nu se cuvine de a fi sprijinit de autoritățile române un individ care a lucrat contra intereselor românești.

Ceea ce mă miră însă e faptul că d. prim. pare a avea bună părere de calitățile acestui personaj; dealtcum îmi pare neexplicabil cum de d-lui ar fi putut prezenta d-lui Brățianu] un proiect pentru reformarea modului de guvernare în Buc[ovina]. După proiectul său toate secretariatele de stat se desființează, în fruntea administrației române un guvernor, comisar regal, încolo toate autoritățile austriace se restabilesc sub forma lor veche pentru „o mai lesne contopire“ cu patria-mumă*. I-am făcut obiecțiunile mele, i-am arătat că n-are nici o competență pentru a înainta atari proiecte fără ca ele să fi trecut prin sfatul reprezentanților țării. Dânsul însă afirmă că a fost invitat să înainteze proiectul respectiv. Dacă s-ar întâmpla ca d. Brățianu] în necunoștință de cauză l-ar recomanda pentru postul de ministru-delegat la București, ceea ce ar fi în detrimentul neamului, atunci ar trebui să dăm în publicitate faptele sale naționale. N-ar trebui să ajungă treburile până atâta, dar nici nu se poate tolera ca un atare om să fie înălțat la post atât de însemnat. Acest domn cu ambiții de mărire și cu dorința de îmbogățire cu ori și ce preț și cu ori și ce mijloace îl face a călca cele mai sacre îndatoriri de român. Dealtcum domnii din delegație au priceput prin contactul de toate zilele cu cine au a face. Intervenția sa în folosul ajutorului lui Fișer a provocat un viu resentiment la membrii delegației.

Te salut frățește al tău

A. Vitencu.

* Acest text, începând cu „un proiect pentru...“ este subliniat cu creion roșu de I.I. Nistor.

NICU FLONDOR

1

Paris, 29/III 1919

Domnule Ministru!

Din epistola D-Voastre, care e adresată d-lui Viencu, aflu cu părere de rău, că n-ați primit nici o știre de la noi. Eu v-am scris regulat fiecare săptămână o epistolă cu un raport despre mersul afacerilor de aici care ne interesează pe noi bucovinenii. Cele 6 epistole le-am predat fiecare dată d-lui Archip Roșca, arhivarul delegației române, care a predat poșta noastră curierului oficial, însărcinat cu distribuirea poștei pentru București. E un scandal nepomenit, și Vă rog să atrageți atențiunea forurilor competente la București și asupra faptului acestuia, că domnii curieri dintr-o neglijență care e păcatul nostru, nu-s împlinesc datoria lor și nici nu-s bat capul de poșta încredințată lor. Dacă nu și-a împlini fiecare individ datoria sa într-un mod conștiincios n-om pute face față chiemării noastre de a închea un stat mare pe bază modernă, simțul de răspundere e prea puțin dezvoltat și funcționarii noștri trebuie de acuma înainte școliți, ca să se deprindă la mai multă punctualitate și ecsactitate. V-am trimis și un articol, care l-am fost publicat ca răspuns la protestul biroului ucrainean în „Le Temps”. Se vede că și acela n-ați primit. În tot cazul curierii trebuie să fie trași la răspundere, și oameni cari nu merită încredere imediat înlăturați și înlocuiți prin elemente serioase și conștiincioase. Despre modul în care funcționează legația de aici am să Vă fac comunicări gurale, și pe terenul acela trebuie reforme urgente.

Suntem îngrijiiți despre starea din țară. Vă implor să ne trimiteți regulat „Glasul” ca să fim informați și mai liniștiți. Bucovina pare să fie asigurată în granițele care le-am dorit, greutăți se pot ivi însă încă în ultimul moment, n-oi fi liniștit până n-a fi fixat și sancțiunea de conferință plenară. Cred că într-o lună totul va fi stabilit în mod definitiv. Despăgubirile până acuma sunt iluzorice, nemții vrau să recunoască numai datoria lor de a despăgubi populația civilă din nordul Franței și din Belgia – adecă 10 miliarde de pagube. Cu sălutări respectuoase al D-Voastre devotat

Nicu Flondor.

2

Paris, 13/V 1919

Domnule Ministru!

Eri s-au decis definitiv granițele noastre viitoare. După multe și grele lupte și frământări am obținut Bucovina în granițele istorice cu observarea „bien que le nord soit habité pur une majorite ucrainine”. Frontiera ungară merge de la Sighetul-Marmației de-a lungul Tisei la Satmar, de unde se coboară la înprejurimea Debreținului, la Oradea-Mare, Arad, Timișoara. Torontalul îl pierdem, frontiera ducând de-a

lungul drumului de fer la Verșeț, care rămâne sârbilor, de acolo la Biserica-Albă și Baziuș.

Ceho-Slovacii cu câștigat teritoriul întreg populat de ucraineni în Maramureș, așa încât avem frontiera comună cu dâșșii de-a lungul Tisei. Mâne ajung austriacii la St. Germaine, unde [indescifrabil] cu dâșșii. Chestiile financiare încă nu-s regulate, numai principiile s-au stabilit deja. Dătoriiile până la anul 1914 vor fi împărțite între toate statele fost austriace. Dătoriiile de război or suporta numai Austria și Ungaria. Chestiile de detaliu se vor regula probabil între națiunile care au aparținut Austriei, sămănând să se înțeleagă între olaltă. O conferință a avut loc, la care am participat noi, polonii, cehii și jugoslavi. Italienii n-au venit, fiind relațiunile între dâșșii și sârbi foarte încordate. Aici se crede că nemții cu toate protesturile la urmă or subscrie tratatul de pace, și că pe la mijlocul lui iunie v-or fi toate isprăvite, așa încât la sfârșitul lunei iunie sper de a fi acasă. Cu despăgubirile stăm încă prost, nu știu de v-om obține mai mult de 10% din pagubele evaluate (care le-am suit eu la suma de 2.300.000.000 lei). Dacă reușesc a obține și aici o cvotă mai favorabilă, atuncea sunt pe deplin satisfăcut de rezultatele muncii mele. O impresie foarte penibilă au făcut certele noastre interne, care s-ar fi putut amâna până după pace, mai ales articolele din gazete, care constituie numai bucuria străinilor. Raportul acesta e al zecelea care Vă adresez. Cu distinsă considerațiune al D-Voastre devotat

Nicu Flondor.

3

Cernăuți, 4/VIII, [19]24

Domnule Ministru!

Întorcându-mă ieri dimineața de la Domnia Voastră acasă am primit o scrisoare cu știri foarte triste despre sănătatea fiicei mele, care e bolnavă într-un sanatoriu lângă Viena. Vă puteți închipui că sub impresia acestei știri starea mea sufletească nu-mi permite a lua parte nici la congres, nici la banchet. Am vorbit cu dr. Bamler și m-am decis s-o duc pe fiica mea încoace la dâșșul, ca s-o am cel puțin în apropierea mea.

Rog să binevoitiți a mă scuza și față de dl. Ministru Angelescu.

Cu tot devotament[ul] al Domniei Voastre

Nicu Flondor.

4

Cernăuți, 11/VI, 1930

Domnule Președinte!

Rog să luați și să aduceți la cunoștința organizației locale a partidului liberal următoarea declarație:

Ceea ce ați comis D-Voastră privesc ca un act revoluționar la care nu mă pot asocia. Chiar dacă s-ar adevăra prorocirile D-Voastre, ceea ce nu cred că se va întâmpla, rămâne această pată neagră asupra partidului liberal, care nimene nu mai e în stare să o spele.

Neputând deci urma calea greșită care ați apucat-o, rog să binevoiți a lua și a aduce la cunoștința organizației locale a partidului liberal demisia me din partid.

Cu toată stima
Nicu Flondor.

5

Nice, 8/XI [19]35

Domnule Ministru!

Aflu de acasă, că am fost, cu toate că am dezertat din țeară, decorat cu ordinul Ferdinand I.

Știu că am de mulțumit această înaltă distincție numai Domniei Voastre, și țin să Vă mulțumesc din adâncul inimei mele!

Aici există de 2 ani un cerc univesitar, la care am contribuit și noi cu suma de 10.000 fr. Citesc în jurnale că în decursul iernii va veni dl. Iorga, ca să ție o conferință despre teatrul francez și influența franceză asupra teatrului român. Poate ați veni și Domnia Voastră încoace cu scopul de a ține o conferință despre un obiect istoric. Atuncea V-ași pute servi de cicerone.

Eu mă ocup acuma cu studiul istoriei Asiei Centrale, unde am trăit un an și, mai ales, cu istoria lui Tamerlan, având la dispoziție biblioteci bogate de aici. E o figură de cel mai mare interes, nu numai un cuceritor mare, a cărui imperiu vast se întindea de la Delhi până la Siberia, și de la deșertul Gobi până la Bosfor, dară și un promotor al artelor și științelor. Un autor american, Harold Lamb, care a scris și el istoria lui Tamerlan „The carth straper“ cum îl numesc Englezii, amintește de trei ori de români. Cu ocazia bătăliei de la Nicopole, unde ostași români au luptat în armata lui Sigismund al Ungariei, și încă o dată tratând despre bătălia de la Ungora, amintește de ostași români, care aparțineau armatei sultanului Baiazid, bătut și făcut prizonier de Tamerlan.

La urmă îmi permit a Vă reaminti [de] ginerele meu, doctorul Bohosiewicz, care a fost ocupat la Ambulatorul orășănesc Cernăuți, însă după trei luni înlocuit prin un jidan din Ardeal. V-ași fi foarte recunoscător dacă ați pute să-i găsiți un post la Cernăuți, cât de modest, fiindcă o duce greu.

Cu toată stima al D-Voastră devotat și recunoscător
Nicu Flondor

The author analyses the 274 files contained existing in the „Ion Nistor“ fund at the State Archives in Cernăuți – an impressive number of original documents in Romanian, German and French, dated 1901 – 1939. There are also copies dated 1783 – 1857. The originals represent manuscripts, important papers and dissertations, copies of the documents from the Viennese archives, official correspondence and personal letters of the historian received from and sent to other personalities of the Romanian political life. Among the figures who signed the more than 400 letters to Ion Nistor and mentioned Constantin B. Angelescu, Tudor Bălan, C. Brătianu, Gh. Brătianu, Brătescu-Voinești, Traian Chelariu, Nicolae Iorga, Leca Morariu, Grigore Nandriș, Vasile Pârvan, Sextil Pușcariu etc.

The author recommends the publication of the letters to Ion Nistor, together with the correspondence sent by Alexandru Vitencu and Nicu Flondor, the two participants from Bucovina at the Peace Conference in Paris, 1919 – 1920.

Restituiri

CERNĂUȚII SUB STĂPÂNIREA MOLDOVENEASCĂ

C. Loghin

Locul pe care se întinde astăzi orașul Cernăuți prezintă urme de străveche civilizație omenească. În muzeul local se păstrează obiecte foarte vechi, dezgropate din pământul Cernăuților sau împrejurimii, aparținând perioadei neolitice. Ele stau mărturie că viața omenească pe aceste meleaguri s-a desfășurat cu vreo trei mii de ani înainte de era creștină.

N-avem știri pozitive ce popoare au odrăslit, s-au vânturat și s-au risipit prin aceste locuri în pâcla vremurilor. Sigur este numai că stăpânirea română din timpul lui Traian s-a întins până aici, ceea ce dovedesc multe monede romane din secolul al II-lea î. Hr., găsite în pământul orașului nostru.

Pe când numele Prutului sub forma de Porata sau Pyretos era cunoscut încă din secolul al V-lea î. Hr., istoricul elin Herodot, numele Cernăuți apare cu mult mai târziu în istorie. Înainte de a fi vorba de Cernăuți, a existat cetatea Țeținei, situată la o înălțime de 539 m. În imediata apropiere a orașului. Cetatea ne apare pe la începutul veacului al XIII-lea și tradiția spune că a fost ridicată de cavaleri teutoni la ordinul craiilor poloni. Era menită să fie punct de reazem al polonilor împotriva barbarilor europeni din spre sud-estul regatului polonez. Odată cu revărsarea hoardelor tătărăști asupra Europei (1241), cetatea Țeținei este prefăcută în ruine.

Abia mai târziu pe la mijlocul secolului al XIV-lea, când tânărul voievodat moldovenesc își întinde hotarele până în vadurile Prutului și apoi peste Pocuția până în apele Nistrului, cetatea a fost refăcută de moldoveni și întrebuințată ca punct de apărare împotriva năvălitorilor din nord. Ba, ce e mai mult, Țeține devine un fel de centru pentru întreaga regiune dintre Prut și Nistru, fiind și sediul unui pârcălab.

Pe lângă cetatea Țeținei se mai pomenește mereu în istorie și cetatea Hmilovului, care pare să fi fost undeva lângă Șipenițul de astăzi.

Potolindu-se vremurile tulburi de la începutul istoriei noastre și stabilindu-se legături de prietenie cu Polonia, cetatea Țeținului își pierde rostul. Ea cade în părăsire și paragină, iar de la mijlocul veacului al XV-lea nici un hrisov nu mai amintește de dânsa. Vechile ziduri se năruiesc de la sine și se irosesc ca și când n-ar fi fost. Astăzi, doar niște stânci pleșuve își ridică din verzele pădurii capetele, mărturisind de trecuta fală a străvechii cetăți.

Odată cu dispariția cetăților, dobândesc însemnătate săliștile pașnice. Sub îndelungata oblăduire a lui Alexandru cel Bun (1400- 1432), țara agitată a Moldovei își recapătă dorita liniște. Între Moldova și Polonia se stabilesc raporturi pașnice și legături comerciale. Voievodul Moldovei reînnoiește jurământul de credință față de

regele polon, iar într-un tratat de comerț, încheiat la 8 octombrie 1408 între Alexandru cel Bun și comercianții din Leov, numele Cernăuți își face intrarea în istorie. De aceea în anul 1908 stăpânirea austriacă a sărbătorit cu tot fastul 500 de ani de existență istorică a orașului. Până la 1500 se vorbea numai de cetatea și vama Cernăuți. Numai cu vremea s-a început a se vorbi și de târgul Cernăuți.

Care este etimologia cuvântului Cernăuți, nu este încă stabilit. În orice caz, cuvântul stă în legătură cu slavonul czerny, care înseamnă negru.

În vremuri străvechi, Cernăuții avea o altă așezare ca cea de azi. Pe atunci, Prutul curgea pe sub dealul orașului de astăzi și ajungea cam până pe la „fântâna turcească”, așa că, de pildă, gara principală sau mahalaua Caliceancă de astăzi se aflau sau în locul albiei de azi a Prutului sau pe malul stâng al lui. Târgul vechi al Cernăuților se răsfirea pe malul stâng al Prutului cam pe locul unde se află astăzi satul Moși cu Denesiuca. Tot pe aici era răscrucea vestitelor drumuri comerciale, care duceau spre Leov, Hotin, Siret, Suceava sau Galați. De aceea și bălciurile mari, la care moldovenii își aduceau faimoșii lor boi, nu se țineau în Cernăuți, ci mai aproape de graniță, în satele Lențești, Șipeniț, Orășeni sau, peste frontiera moldovenească, în Sniatân. Numai mai târziu, când hărțuielele de graniță între poloni și români devin mai dese și când Prutul își mută albia mai spre nord, cam pe locul unde curge astăzi, așezarea târgului Cernăuți se stabilește definitiv pe malul drept al Prutului, acolo unde o găsim și astăzi.

Vechiul târg al Cernăuților trebuie să ni-l închipuim ca o îngrămădire de câteva case, făcute din lut și acoperite cu stuf, agățate pe panta povârnișului spre Prut. În fruntea ținutului Cernăuți stătea pârcălabul său, cu titlul polonez, starostele sau, pe latinește, căpitanul. După 1741 apare titlul de ispravnic. Ținutul era împărțit în ocoale în frunte cu namesnic sau locțitor.

Târgul Cernăuți a fost condus de un primar, numit șoltuz (din Schultheisse), sau voit (din Vogd) sau jude, care era ajutat de 12 pârgari (din Bürger) sau jurați.

În istoria Moldovei, târgul Cernăuților își are paginile de suferință și glorie. Ca orice localitate de graniță, este amestecat în luptele dintre poloni și români. Pe acest loc s-au tălăzuit armate în lupte, s-au încrucișat săbii în vânt, au scânteiat arme în soare. Cernăuții au fost în deosebi centrul operațiunilor militare ale domnitorilor moldoveni în luptele lor pentru posesiunea Pocuției. Să amintim cele mai importante întâmplări din trecutul orașului.

Astfel, trufașul crai polon Ioan Albert pornește cu potop de oaste ca să spargă cuibul de vitegi care era cetatea Sucevei (1497). După două luni de asediere zadarnică trebuie să se întoarcă fără ispravă în țara sa. Dar Ștefan cel Mare îi atîne calea în Codrul Cozminului, din apropierea Cernăuților, și sparge duiumul oștirilor polone (26 oct.). Fără steaguri, fără tunuri și cu regele bolnav, dus pe targă, rămășițele polone fug, bulucindu-se spre Cernăuți. Trei zile în șir polonii jefuiesc târgurile și împrejurimile. Dar Ștefan nu le dă răgaz să se retragă, ci le iese înainte la vadul Prutului, măcelărind mulți din ei. În aceeași zi (29 oct.), vornicul Boldur întâmpină la Lențești proaspăta călărie mazoviană, venită în ajutor din partea Poloniei, o lovește și o împrăștie. În hărțuielele ce le-a avut cu Polonia pentru Pocuția, Ștefan cel Mare a mai petrecut în Cernăuți în 1503 (noiembrie).

Și fiul lui Ștefan cel Mare, năprasnicul Bogdan cel Orb, a luptat, de asemenea, pentru păstrarea Pocuției în patrimoniul românesc. Luându-i-se cu viclenie Pocuția, Bogdan a intrat cu foc și sabie în această provincie, a învălmășat oștile polone mai mult cu iuțeala decât cu puterea, a trecut cu pârjol în Podolina și a bătut în zadar la porțile zăvorâte ale cetății Leovului. Drept răzbunare, craiul leșesc trimite peste graniță în Moldova trupe cari pustiesc și ard târgurile de margine, între cari și Cernăuții (1509).

Și alt fiu al lui Ștefan cel Mare, Petru Rareș, voind să redobândească moștenirea Pocuției, se revarsă cu oștile sale în acest unghi de țară, până ce este lovit cu mare putere și înfrânt de un iscusit general polon, Ion Tarnovschi, la Obertyn (22 august 1531). Grav rănit, Petru Rareș se retrage din calea învingătorilor, iar Cernăuții cad din nou pradă furiei de răzbunare a polonilor (1533, februarie).

Și în timpul Movileștilor, domnitori aduși de poloni, târgul Cernăuți este des amintit. Mai ales multe și înverșunate au fost luptele dintre moldoveni și poloni în timpul domniei lui Constantin Cantemir, când însuși renumitul crai polon Ion Sobeschi și-a purtat trupele prin orașul acesta (1686 și 1691).

Și în cursul anilor următori, Cernăuții au avut și oaspeți mai exotici. Puhoaiile flămânde ale tatarilor și cazacilor s-au abătut de mai multe ori și asupra Cernăuților. În drumul lor pustiitor, aceste cete prădalnice au dat mai multe raite până pe la Cernăuți, lăsând în urmă praf, cenușă și jale omenească.

Alți oaspeți foarte neobișnuiți au fost și soldații lui Carol al XII-lea din Suedia. Zdrobit la Poltava (1709) de țarul Petru cel Mare, regele suedez se așează, ca oaspe al sultanului, în Benderul Basarabiei, iar câteva sute din soldații lui, suedezi și cazaci, s-au pripășit pe la Cernăuți și împrejurimi ca să ierneze. Dar rușii, care îi pândeau de peste Ceremuș, nu le dau pace. Ei trec granița la Kutuy și răsar din pădurea Mihalcei în fața muntelui Țețina. Suedezi care se opun sunt bătuți, pe când cazacii s-au pierdut în lunca Prutului. Numai cu greu acești oaspeți nepoftiți au putut fi siliți să părăsească țara. (1712).

Pe la Cernăuți a trecut în Polonia Ștefan Luca logofătul, ca să încheie la Iaroslav tratatul de alianță între Dimitrie Cantemir și țarul Petru cel Mare (1711).

Într-o vreme, în anul 1714, turcii au ocupat ținutul Cernăuților, alipindu-l la raiaua Hotinului, dar numai pentru scurt timp.

S-au mai abătut prin aceste locuri rușii și cazacii, mulți, și zgomotoși, vre-o 120 mii sub comanda generalului Münich. Ei vin dinspre Kiev, trec Nistrul la Vasilău în Moldova (1738), traversează Zastavna, Șubranețul, Jucica, Cernăuți, Horecea și Boianul. Luptele decisive între ruși și turci se dau la Rarancea și Stăuceni, unde turcii sunt înfrânți. Pacea de la Belgrad (1739) îi scoate pe ruși din țară, dar ei târăsc în robie cârduri nesfârșite de oameni din ținuturile Hotinului și Cernăuților.

Astfel de ocupații rusești, mai lungi sau mai scurte, s-au perindat mai multe, dar ele au fost trecătoare. Ultima ocupație rusească a Moldovei a fost în timpul războiului ruso-turc (1768-1774). La retragerea trupelor rusești, nordul Moldovei a fost ocupat de catanele austriece. În ziua de 31 august 1774 detașamentele austriece de sub comanda generalului Spleny intră în Cernăuți. De atunci, străvechiul târg al Cernăuților este rânduit capitala părții desprinsă din trupul Moldovei, regiune, care din cauza multelor păduri – bucovine – avea să fie botezată încă din noiembrie 1775 Bucovina. În curs de trei zile catanele austriece, fără să tragă vreo împușcătură, ocupă tot nordul țării până la apa Moldovei.

Acest act militar, austriecii au încercat să-l motiveze ba ca o rotunjire a hotarelor lor, ba ca o trecătoare între Transilvania și Galiția, dobândită de curând. Și-au construit și un pretext istoric din faptul că Moldovei le-a aparținut cândva, sub numele de Pocuția, o parte din Galiția. De aceea pentru întregirea acestei Galiții, austriecii se credeau îndreptățiți să ocupe și partea de nord a Moldovei. După tratative mai îndelungate cu Înalta Poartă, Austria obține din partea Turciei recunoașterea formală a cesiunii provinciei ocupate (1775).

(Almanahul ziarului „Bucovina“ pe anul 1944 pp. 73-77).

Conferințe și Recenzii

CONFERINȚE CONSACRATE BUCOVINEI

Reîntoarcere asupra istoriei Bucovinei. Problemele Bucovinei de azi.

„...Doresc Bucovinei, în nord și în sud, orașului și universității Cernăuți un viitor fericit în pace și libertate sub aripile unui spirit european crescând, care depășește frontierele. Doresc Bucovinei să aibă întotdeauna de partea ei mulți prieteni din statele vecine din est cât și din partea de vest a Europei în așa fel, încât oamenii din Bucovina să-și poată păstra într-un sistem structurat după principiile subsidiarității demnitatea umană ca valoare de bază de nerenunțat într-o societate comunală și stabilă, care nu face diferență după origine, religie sau națiune.“

Cu aceste cuvinte și-a încheiat referatul susținut cu ocazia Sesiunii științifice la Universitatea din Cernăuți la 30 septembrie 1993 domnia sa dr. Georg Simnacher, președintele Consiliului prefectilor din Schwaben (Suabia) Bavaria. Este semnificativ faptul că cea de a cincea Sesiune științifică a Institutului Bukowina din Augsburg în colaborare cu Centrul Bucovina al Universității din Cernăuți și-a desfășurat lucrările anume la Cernăuți – fosta capitală a Bucovinei istorice. Tematica sesiunii – „Transformări în conștiință. Procese istorice, politice, sociale și culturale în Bucovina“. Referatele susținute, tratând unele probleme de istorie și contemporaneitate, au analizat situația creată în Europa, dar mai ales în unele regiuni ale ei, în centrul atenției fiind, desigur, Bucovina.

Diapazonul discuțiilor a fost foarte larg, de la ample prezentări ale situației politice în Europa de est după 1989 și până la analize concrete ale unor atmosfere și activități politice și culturale în sudul și nordul Bucovinei.

Referatul introductiv „Importanța administrației comunale autonome în contextul procesului de unificare europeană“, susținut de Dl. Georg Simnacher, a evidențiat o experiență de administrare autonomă, ca formă de consolidare și afirmare a democrației europene, mai ales în regiunile cu individualitate istorică pronunțată, printre care se află, după părerea Domniei sale, și Bucovina. O comunicare interesantă despre „Importanța formației în procesul construirii unei comunități democratice“ a fost susținută de Dl. Johannes Hampel, profesor, doctor la Universitatea din Augsburg. Directorul Institutului Bukowina din Augsburg, dr. Otfried Kotzian în referatul „Drumul dificil spre Europa. Încercare de sinteză a evoluțiilor în statele esteuropene după anul 1989“ a expus, prin prisma punctelor de vedere a două personalități europene ce s-au afirmat în această perioadă: Vatslav Havel și Kazimira Prunschene, două idei: 1. Europa de est și de vest are un obiect comun în politică și societate și anume, orientarea spre „personalități concrete“; 2. „Mecanismele demo-

crăței apuse“ nu mai sunt satisfăcătoare pentru contemporaneitate, pentru a fi capabile să rezolve problemele existente în statele erei postcomuniste. În final Domnia sa a apreciat și situația creată în nordul Bucovinei, constatând că, după crearea „Vacuumului de valori“, aici au început următoarele procese:

„1. Căpătând libertăți și independență, s-a început indentificarea proceselor, de exemplu, delimitarea a ceea ce este specific ucrainean și a ceea ce este specific românesc etc.

2. Căutând idealuri istorice, personalități nepătate de comunism, spre exemplu, în școlile din Cernăuți, portretele lui K. Marx și V. Lenin au fost înlocuite cu cele ale lui T. Șevcenco, I. Fedcovi, O. Kobâlneanskaia etc.

3. Ideologia naționalistă a fost introdusă în discuțiile politice de anumite grupări obștești în același stil totalitarist, ca și înainte cel socialist...“ După părerea cunoscutului savant „căutarea unor noi valori în societatea locală bucovineană va fi acel factor hotărâtor care îi va determina destinul, fie el pozitiv, fie negativ.“

O analiză amănunțită a spectrului politic în Ucraina, precum și în nordul Bucovinei a fost reprezentată în raportul directorului Centrului Bucovina al Universității din Cernăuți, dr. prof. Oleg Panciuc „Rolul mișcării populare ucrainene RUH în Ucraina și Bucovina în procesul restructurării societății“. După o expunere sumară a istoriei mișcării naționale ucrainene – „RUH“, dl. Oleg Panciuc conchide: „Se demonstrează și cauza stagnării și a regresului: greșeala, comisă de către forțele național-democratice în toamna anului 1991, când era necesară dizolvarea organelor puterii reprezentative și organizarea de noi alegeri. Transformarea mentalității se complică din mai multe obiective nefavorabile: gândirea pasivă (indignare în loc de activitate pozitivă), conștiință națională insuficientă, mentalitatea de sclav al unor straturi sociale ale populației, așteptarea „salvatorului Patriei“ care ar adopta „legi bune“, tendința de a aștepta mereu un ajutor de afară, dependența economică de Rusia, „acțiuni deschise ostile din partea elementelor procomuniste și șovine prorusești.“ Despre „Spectrul politic actual în Ucraina și Bucovina“ a vorbit și prof. dr. Taras Kiak (Universitatea din Cernăuți), care de asemenea observă pe de o parte „o scădere a activității politice a partidelor și uniunilor sociale, pe de altă parte – apatia provocată de situația economică, polarizarea punctelor de vedere referitoare la modalitățile de ieșire din criză a viitorului stat ucrainean“.

Despre procesele economice, politice și sociale din sudul Bucovinei au vorbit dr. Dumitru Vatamaniuc, directorul Centrului de Studii Bucovinene al Academiei Române: „Transformări politice și sociale actuale în Bucovina de Sud“; și primarul Sucevei, Gheorghe Toma: „Mama verde Bucovina: Mai este ea chiar atât de verde? – Mișcarea ecologică nouă din Bucovina de Sud“ etc.

Cele mai numeroase au fost referatele vizând diferite perioade din istoria și cultura Bucovinei: prof. dr. Grigore Bostan, „Bucovina în timpul României Mari (1918-1940)“; prof. dr. Theodor Bogdan Ciucura (Universitatea Ucraineană Liberă München), „Dieta Bucovinei în perioada 1861-1914: epocă de colaborare și de conflicte etnice“; prof. dr. Andrei Corbea-Hoisie (Universitatea din Iași), „Aspecte culturale ale dezvoltării păturii burgheze în Bucovina înaintea și după primul război mondial“; precum și o serie de alte studii prezentate în cadrul secției „Istorie. Politică“. La secția „Cultură, etnografie, etnicitate“ au trezit un viu interes comunicările în care s-au expus și punctul de vedere al minorităților naționale din actuala Bucovină (Regiunea Cernăuți). Istoria și tradițiile lor culturale au fost mult prea puțin timp discutate în plen, cu toate că ele constituie specificul acestei regiuni multinaționale.

Dominantă a discuțiilor susținute a fost căutarea posibilităților de a găsi modele sociale, politice și culturale prin care s-ar evita conflictele interetnice, apariția de partide și formațiuni naționalist-șovine. Mentalitatea bucovineană specifică, rezultat al politicii naționale în Bucovina austriacă, nu o dată a fost prezentată ca model pentru o viitoare Europă. La ideea Bucovinei ca regiune-model pentru viitor revine și dl. Georg Simnacher: „Bucovina a fost împărțită în urma pactului între Hitler și Stalin. În drumul ei de la o «Europă mică» spre formațiuni statale naționale și-a pierdut din păcate caracterul de regiune-model de conviețuire multinațională pașnică. De la acest caracter specific ar trebui să pornim din nou.

Bucovina a fost un exemplu de toleranță și s-a distins prin bogăția deosebită în viața culturală. Cu toate că o desparte o frontieră între nord și sud, ea ar putea constitui o zonă autentică «Euregio», care trece peste frontiere și ar putea relua și duce vechea ei funcție de model pentru noi valori, având ca element de legătură și factor constructiv mai ales cultura, care poate depăși frontierele naționale.“

Privind de la distanța unui secol istoria Bucovinei austriece, fiecare din noi caută repere istorice în susținerea unor valori fie general umane, fie naționale. Imaginea tipului bucovinean tolerant și binevoitor în relațiile cu alte naționalități, recomandat ca model pentru viitoarea Europă, este un ideal al trecutului (vezi afirmația făcută de Ion Nistor, citată în articolul de fond).

Această temă a fost abordată independent și la o altă conferință internațională, care și-a desfășurat lucrările între 6-10 iulie 1993 la Iași: Al doilea Congres de studii românești organizat de către Societatea de studii românești din SUA și Academia Română în colaborare cu Universitatea „Al. I. Cuza” (Iași), Institutul de istorie A. D. Xenopol (Iași), Fundația Culturală Română (București), Amicii Statelor Unite (București). Raportul prezentat de savantul Adolf Armbruster „Bucovina și ideea europeană (sec. XIX-XX)” a inițiat o amplă discuție pe această temă. Tot aici, la secția „Bucovina” prezidată de vicepreședintele Academiei Române Radu Grigorovici au fost susținute comunicările: „Mihai Ștefan Ceaușu: Bucovina și odiseia izvoarelor sale istorice” (Ioan Caproșu, Universitatea A.I.Cuza, Iași); „Al. Hurmuzachi și societatea românească din Bucovina” (Marian Olaru, Centrul de Studii Bucovina, Rădăuți); „Grigore Nandriș” (Vladimir Trebici, Academia Română, București). Tema Bucovinei a fost prezentată și în alte secții: „Mitropolitul Hacman” (George R. Ursul, Emerson College, Massachusetts, USA), „Drama presei și literaturii române din Bucovina” (George Muntean, Institutul de literatură, București), „Culturi interetnice în Bucovina” (Eudochia Manoil, Direcția Regională pentru învățământ, Cernăuți), „Rolul presei cernăuțene în actuala mișcare națională a românilor din nordul Bucovinei” (Alexandrina Cernov, Universitatea din Cernăuți).

Între 26 noiembrie – 1 decembrie 1993 la Sibiu și-a desfășurat lucrările Reuniunea internațională „Unitate istorică – unitate culturală” organizată de Fundația Culturală Română, la care au participat români din diferite colțuri ale lumii, personalități din Albania, Austria, Bulgaria, Belgia, Canada, Elveția, Franța, Istrael, Italia, Iugoslavia, Marea Britanie, Moldova, Spania, SUA, Suedia, Ucraina, Ungaria și România: istorici, oamenii de cultură, prelați. „Acești oameni, se menționează în Argumentul programului Reuniunii, nu reprezintă nici ideologia, nici orientări politice, nici interese personale – vrând,nevrând, ei sunt esențialmente exponenți. Exponenți ai uneia și aceleiași moșteniri istorice, confrăți de limbă și matcă spirituală.“

La Reuniune au participat și români originari din Bucovina: John G. Nandriș, fiul cunoscutului savant Grigore Nandriș, originar din Mahala (Marea Britanie):

„Latinitatea balcanică în perspectiva europeană pe termen lung“; George Ursu (SUA), descendent al familiei mitropolitului Hacman: „Rolul istoric, moral și social al bisericii ortodoxe române“.

Limitele obiectivității istorice reies și din considerentele intereselor politice. Despre istoria scrisă, sugerată și interpretată de învingători de pe pozițiile forței a vorbit convingător Paul Dimitriu (Franța) în comunicarea „Imagini europene asupra istoriei și culturii românești“.

Delegația românilor din Cernăuți a prezentat câteva comunicări care au trezit interes: „Mărturii ale perenității românilor din Pătrăuții de Sus – veche vatră românească“ (Dragoș Tochiță), „Mișcarea de renaștere națională a românilor din regiunea Cernăuți“ (Alexandrina Cernov), „Lucian Blaga și «Glasul Bucovinei»“ (Ilie Luceac). Sculptorul Dumitru Gorșcovschi a expus un stand cu sculpturile sale.

În aceeași perioadă și-a desfășurat lucrările și Sesiunea științifică omagială „75 de ani de la Unirea Bucovinei cu România“. Notăm numai câteva comunicări prezentate în plen: „Politica austriacă și consecințele ei neașteptate“ (Radu Grigorovici, academician, vicepreședintele Academiei Române), „Generația Unirii Bucovinei cu România – evocare“ (Vladimir Trebici, academician, Academia Română), „Caracterul românesc al ducatului Bucovina“ (Pavel Blaj, Directorul Muzeului Național al Bucovinei).

Sperăm că anul 1994 va fi și mai productiv în studii bucovinene.

ALEXANDRINA CERNOV

O CARTE DE REFERINȚĂ DESPRE ISTORIA BUCOVINEI:

**MIHAI IACOBESCU. Din istoria Bucovinei, vol. I (1774-1862).
De la administrația militară la autonomia provincială.
Editura Academiei Române, București, 1993, 550 p.**

Dintre provinciile românești, care s-au aflat vremelnic sub dominație străină, Bucovina a făcut obiectul, poate, a celor mai multor lucrări, culegeri de documente, studii și articole, aproximativ 15.000 de titluri, editate mai ales în străinătate și mai puțin în țară. Aceasta datorită regimului de ocupație sovietică, e după cel de al doilea război mondial și apoi a sistemului comunist, totalitar, în care problematica ei a fost pur și simplu trecută sub tăcere, în numele „internaționalismului proletar“ și al așa-zisei înțelegeri a statelor din lagărul socialist, față de „fratele“ mai mare, Uniunea Sovietică.

Apariția unei avalanșe de lucrări în străinătate, dictate îndeosebi de interese politice, crearea unor institute speciale pentru istoria Bucovinei – în Germania și în Ucraina – au făcut necesară exprimarea și a unui punct de vedere românesc, cu atât mai mult cu cât lucrările românești despre Bucovina au apărut doar în intervalul dintre anii 1846-1944, iar ultima lucrare, elaborată clandestin în 1949 de către istoricul Ion Nistor, a putut vedea lumina tiparului abia în 1991.

Dacă istoriografia oficială, austriacă, germană, din trecut și de astăzi, a fost și continuă să fie preocupată un principal de efectele pozitive ale difuzării culturii și civilizației germane spre sud-estul Europei, lezând în mai mică măsură adevărul istoric și sentimentele naționale ale popoarelor și grupurilor etnice, care au făcut parte din Imperiul Habsburgic, în schimb, literatura istorică rusă, sovietică, ucraineană, din cadrul fostei U.R.S.S. și, mai ales, din diaspora, a invadat și revarsă și în prezent, în cele mai diverse centre științifice ale lumii, lucrări, studii și articole, în care preocuparea obsedantă este de fiecare dată să justifice teritoriile deja ocupate, chiar și cele pe baza monstruoasei înțelegeri dintre Hitler și Stalin, în cadrul pactului Ribbentrop-Molotov. Ca urmare, asistăm în zilele noastre la difuzarea în partea de nord a Bucovinei, a unei lucrări de sorginte mai veche, încătușată în aceleași chingi pseudoistorice, în care dorințele autorului, Arcadii Jucovski (în *Istoria Bucovinei, până la 1774*, Cernăuți, 1991) sunt prezentate drept realitate istorică. Autorul vorbește despre o imaginară „Bucovină“, de până la 1774, ignorând total sensul cuvântului, din documentele de cancelarie ale Moldovei.

În acest context este lesne de înțeles cât este de necesară exprimarea unei poziții oneste, științifice, *sine ira et studio*, pe baza unor documente sigure, a acelei realități istorice care, ne place, ori nu ne place, trebuie rostită cu franchețe, în fața

generației de astăzi și a celei de mâine, pentru a nu se crede, cumva, că basnele unor atari pseudo-manuale de istorie pot să suplinească adevărul.

Lucrarea universalului sucevean Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774-1862), care tratează evoluția istorică în timpul administrației militare și a celei galițiene, este rodul unei muncii îndelungate, migăloase, stăruitoare, de peste 15 ani, în biblioteci, arhive, muzee. Autorul a publicat anterior circa 60 de studii și articole despre Bucovina, precum și teza sa de doctorat, *România și Societatea Națiunilor, 1919-1929*, tot în Editura Academiei. Ea sintetizează eficient bogata literatură de specialitate, românească și străină, precum și un număr impresionant de documente de epocă, multe dintre ele inedite sau mai puțin cunoscute. Autorul și-a structurat lucrarea în patru mari capitole. După o introducere consistentă privind principalele controverse manifestate în istoriografia străină, el rezumă principalele surse de informare, pe care se axează și care argumentează concluziile lucrării.

În capitolul I, intitulat *Români la răscrucea furtunilor*, autorul relevă câteva coordonate esențiale, ca, de pildă: asediul Vienei și dezamăgirile românilor; preocupări ale politicii otomane, rusești și habsburgice în problema țărilor române – care ajung acum să constituie nodul gordian al relațiilor dintre marile puteri – situația complexă din timpul regimului fanariot în cele două Principate, ca și din Transilvania, Banat și, temporar, din Oltenia, căzute sub habsburgi; dezvoltarea și afirmarea națiunilor române, înnoirile spirituale, care generează iluminismul și ideologia daco-românismului.

Capitolul al doilea analizează, în detaliu, condițiile și împrejurările istorice în care, la sfârșitul războiului ruso-turc din anii 1768-1774, Curtea de la Viena intervine ca mediatoare a păcii, și, simulând o poziție favorabilă față de Poarta Otomană, reușește să smulgă acesteia, printr-un tratat (care ignora total aspirațiile și dorințele românilor) nordul Moldovei, întreg ținutul Cernăuți, două treimi din ținutul Sucevei, împreună cu fostele ocoale domnești Câmpulung pe Ceremuș și Câmpulung Moldovenesc. Acest capitol poartă titlul sugestiv *Habsburgii ocupă „Cheia Moldovei“* – expresia aparținând chiar ocupanților și dezvăluind intențiile viitoare ale acestora față de restul Moldovei. După ce înșiruie și analizează pretextele invocate de Curtea din Viena pentru ocuparea acestei părți din Moldova, sunt readuse în atenția cititorilor, pe baza unor documente din arhivele vieneze (culese de Eudoxiu Hurmuzachi), mijloacele de șantajare și corupere a demnitarilor turci și a camarilei fanariote de la Poartă și din Principate.

Capitolul al III-lea, *Preocupări și efecte ale politicii habsburgice*, se desfășoară pe parcursul a circa 200 de pagini. El aduce cele mai numeroase și mai consistente completări la sinteza lui Ion Nistor despre Bucovina. Autorul a socotit necesar să urmeze mai întâi o sumară „radiografie“ a imperiului habsburgic și să prezinte reformele jusefine, care vor avea, într-adevăr, o înrăurire profundă și pozitivă, și în Bucovina. În continuare sunt abordate probleme ca denumirea și organizarea zonei anexate, în care, între altele, sunt pe deplin elucidate științific controversele privind numele Bucovinei. Un subcapitol întreg se referă la coordonatele legislative, cu referiri semnificative la actele cu caracter economic, fiscal, politic, militar etc. Se analizează apoi politica etno-demografică, relevându-se caracterul covârșitor, majoritar, al românilor la data ocupării acestui teritoriu: mutațiile intervenite, ca urmare a imigrării și colonizării dirijate de către stat cu elemente alogene, ajungându-se, la mijlocul veacului al XIX-lea, la acel mozaic etnic, pe care chiar istoricii austrieci îl numesc *Das Volker-Könglomerat*.

Într-un amplu expozeu sunt relevate cele mai reprezentative aspecte ale politicii economice: acțiuni preliminare de cartare și inventariere a bunurilor, secularizarea averilor mănăstirești, încurajarea și extinderea arendășiei, reglementarea proprietății Fondului Bisericesc, dezvoltarea agriculturii, silvicultura și exploatarea pădurilor, mutațiile intervenite în cadrul regimului proprietății și deposedarea unei însemnate părți a populației românești de proprietățile agro-silvice, exploatarea miniere și valorificarea acestora etc. Sunt relevate deopotrivă consecințele pozitive, diversificarea și modernizarea unor componente ale vieții economice, extinderea procesului de urbanizare, îmbunătățirea nivelului de civilizație și cultură. Alte subcapitole prezintă politica socială, culturală și religioasă. Autorul manifesta o atitudine diferențiată, relevând, dimpotrivă luminile și umbrele politicii habsburgice, care au făcut din Bucovina un stat „model” al împărăției.

Capitolul al IV-lea analizează și reconstituie pe larg *activitatea românilor pentru apărarea și afirmarea ființei lor naționale*, în etapa 1774-1848, în cadrul revoluției burghezo-democratice de la 1848 și în anii ce au urmat, până la dobândirea autonomiei provinciale, în anul 1862. Românii și-au exprimat aspirațiile proprii printr-o multitudine de forme. Uneori ai au recurs la refugiarea în celelalte teritorii românești și mai ales în Moldova, alteleori au înaintat petiții și delegații la Viena. Un loc aparte l-a ocupat lupta pe un tărâm cultural ca formă a activității de emancipare politico-națională: preocuparea pentru procurarea cărților în limba română, elaborarea unor creații originale, concretizate în peste 120 de manuscrise românești, identificate numai în zona de sud a Bucovinei. S-a dezvoltat, de asemenea, o activitate tipografică la Lemberg și la Cernăuți, cu destinație specială pentru Bucovina. În acest sens, o dovadă de netăgăduit că însăși Curtea din Viena a tratat în permanență Bucovina ca o zonă românească a fost faptul că, în toți acești ani, toate patentele, dispozițiile, instrucțiunile și foile volante difuzate în Bucovina au avut în mod permanent un text bilingv, limba oficială a imperiului, germana și limba română, limba populației majoritare atunci. Elaborarea de manuale școlare, dicționare, lucrări lingvistice, eforturi pentru dezvoltarea învățământului românesc modern, construcția de biserici ortodoxe de către boierii români, tipărirea unor calendare românești, a unei reviste-magazin, „Chrestomaticul român”, precum și colaborarea permanentă cu frații din celelalte teritorii ale spațiului vechii Dacii demonstrează formarea, dezvoltarea și afirmarea unei conștiințe naționale românești, în pofida tuturor dificultăților și vicisitudinilor vremii. Impresionant prin multitudinea aspirațiilor relevate, prin ineditul multor documente este și subcapitolul care se referă la pregătirea, desfășurarea și consecințele numeroase și pozitive ale revoluției de la 1848. Desființarea servituțiilor feudale și împrumutarea țărănilor, crearea catedrei de limbă și literatură română la Cernăuți, a Bibliotecii Țării, a Reuniunii Române de lectură, pregătirea și desfășurarea alegerilor pentru dieta Bucovinei și recunoașterea autonomiei arată că românii și-au organizat și afirmat pas cu pas, deceniu după deceniu, generație după generație dorința de eliberare și unire cu patria mamă. Încât, încă de pe acum direcția istorică a eliberării și unirii la statul românesc se contura pregnant și nu mai putea fi stăvilită, așa cum – subliniază și autorul – nimeni nu mai putea să schimbe cursul Dunării.

Lucrarea este însoțită de o bogată bibliografie, un glosar, indice general, rezumate în limba germană și engleză, componente ce conferă cărții o ținută riguros științifică, facilitând, totodată, utilizarea ei de către specialiști.

În concluzie, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774-1862) de Mihai Iacobescu reprezintă o construcție solidă și armonioasă, de interes național și internațional, exprimând un punct de vedere, care are la o bază bogată argumentație științifică, probând un profesionalism căruia îi acordăm întreaga noastră stimă și prețuire. Să adăugăm că lucrarea este scrisă într-un stil elevat, antrenant, frumos, limpede, științific. De aceea ar putea avea ca motto: „Carte frumoasă, cinstei cui te-a scris!”

Lector univ. dr. Mihai Lazăr
Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava.

Tehnoredactare computerizată:
INFO-TEAM Ltd.
fax: 659.46.26

Tiparul executat la
TIPOGRAFIA "ARC" SRL
Bd. Preciziei 9-11, sector 6, Bucureşti
Tel: 211.86.17;
Tel/Fax: 615.15.27

ISSN 1222-5606